

ARKITEKTUR DK

03 2013

VELFÆRDSSAMFUNDETS ARKITEKTUR
THE ARCHITECTURE OF THE WELFARE
SOCIETY 1983-2012

Influences from Japan in Danish Art and Design 1870–2010

ARKITEXTENS
FORLAG THE DANISH ARCHITECTURAL PRESS

*A major new book about Japonisme in Danish art,
design and architecture*

by Mirjam Gelfer-Jørgensen

-a cosmopolitan narrative about how art belongs to us all and how the cultural heritage accumulates material without regard to national boundaries. For more than a hundred years, Japanese design has been a strong influence in Denmark. The book looks at Danish collections of Japanese art and analyses the types of motifs that took Danish design in new directions in the late 19th century. The outcome of this process secured Danish craft and art a prominent position on the international stage. The book includes interviews with artists, architects and designers who have received crucial impulses for their work on sojourns in Japan. Richly illustrated with more than 450 illustrations and photographs of modern Danish and Japanese art, design and architecture, as well as drawings and paintings from both countries from 1870 until the present.

Price: 450 DKK incl. VAT

Read more at www.arkfo.dk/shop

*"If your budget only allows
for one design book this
year, this is the one to invest
in. Because books that are
this well-written and so
beautifully illustrated are
rare indeed. If your budget is
a little more flexible, then
pack your bags and go to
Japan. Right now."*

LARS HEDEBO OLSEN, POLITIKEN, MAY

24TH 2013

MOTIF: THEA BIERG, SHAWL, HAND PLEATED POLYESTER, OWN WORKSHOP, 2004. THE DANISH MUSEUM OF ART & DESIGN.

VELFÆRDSDESIGN I SYDAMERIKA

SARA DEIS-CHRISTENSEN

Den økonomiske og politiske situation i Sydamerika har de seneste årtier gennemgået en enorm forvandling. Flere af de sydamerikanske lande tager stadig mere aktivt del i den globale økonomi og forventes at være nogle af verdensøkonomiens hovedkræfter i løbet af få år. De seneste årtier har samtidig budt på en politisk omdefinering, der har betydet, at de neoliberale strategier er blevet udfordret af alternative ideologier, der spænder fra meget moderate til stærkt radikale. Dette har resulteret i en politisk venstredrejning, der efterhånden omfatter en overvejende del af den sydamerikanske region.

I flere af de sydamerikanske lande er der tegn på en hidtil uset vilje til en endelig oprydning efter de seneste mange års militærdiktaturer og krænkelse af menneskerettighederne. De ansvarlige skal stå til regnskab trods diverse amnestier og pres fra nationalistiske og reaktionære kredse. I de seneste år har der således været afsagt flere domme eller åbnet sager mod tidligere militærledere og højtstående officerer, som har været ansvarlige for tidligere års forbrydelser.

Den nye politiske situation har med udgangspunkt i en styrket økonomi også betydet en øget indsats mod fattigdommen i mange af de latinamerikanske lande, hvor flere regeringer har iværksat en række velfærdsprogrammer, der skal kompensere for den sociale ulighed. Dette har for flere af de sydamerikanske lande ført til indførelse af universelle

sundhedssystemer og sociale programmer, der blandt andet baserer sig på kontantydelse til den fattige del af befolkningen – velfærdsprogrammer, der sammen med en generel velstandsstigning allerede har løftet tusindvis af mennesker ud af fattigdommen.

Selv om den humanitære situation overordnet set er forbedret i en lang række af landene, står kontinentet dog fortsat over for en lang række udfordringer, der kræver aktiv politisk handling. Det gælder ikke mindst de sociale uligheder, hvor Sydamerika fortsat er det kontinent i verden, hvor forskellen mellem rig og fattig er størst, og hvor tusindvis af mennesker må kæmpe en daglig kamp for overlevelse på gaden i de sydamerikanske storbyer. Akilleshælen har derudover længe været vold og kriminalitet, der stadigvæk præger hverdagen i de fleste af de sydamerikanske lande.

TIUNA EL FUERTE VENEZUELA

En nedlagt parkeringsplads i det fattige slumkvarter El Valle i udkanten af den venezuelanske by Caracas har siden 2005 dannet rammerne om et kulturelt samlingspunkt, hvor kvarterets kreative kræfter kan mødes og blomstre, og hvor områdets unge kan hjælpes på vej til et bedre liv uden for slummen.

Kulturparken blev til på initiativ af et lokalt kunstnerkollektiv med et ønske om at skabe et kulturelt samlingssted for byens unge, som ramme om en positiv udvikling væk fra en skrøbelig tilstand plaget af vold og kriminalitet. I samarbejde med lokale arkitekter er kulturparken opført af gamle skibscontainere, stablet sammen som modulelementer, der skaber rammerne om et multirum med stor udbyggeghed og fleksibilitet, hvor mangeartede aktiviteter kan udfolde sig.

Kulturparken rummer bl.a. lydstudie, scenerum og klasseværelser, hvor der undervises i dans og afholdes kreative workshops, og en udbygning af projektet har de seneste år givet yderligere rum til kontorer, klasseværelser og sportspladser.

Kollektivet modtog oprindeligt økonomisk støtte fra borgmesterens kontor til seks års drift, men holder sig nu kørende gennem donationer fra lokale foreninger, fonde og virksomheder. Ud over at give kvarterets unge et alternativ til vold og stoffer er det håbet, at projektet kan fungere som et socialt værktøj, som på længere sigt kan forbedre områdets forudsætninger for en socialt bæredygtig udvikling.

BEGA

BEGA – das gute Licht.

Distribution i Danmark:
Solar A/S
Industrivej Vest 43
6600 Vejen
Tel. +45 765 27 000
bega@solar.dk
www.bega.com

Kompakte projektorer
Fås med LED eller til
halogenglødelamper
og udladningslamper
Tæthedsklasse IP 65
460 – 15000 Lumen

DYNAMISKE FACADER

Bevægelige synkronpersienner til udendørs brug og til dobbeltfacader

Udskiftelige lameller med få snore og uden huller

Brede og tunge lameller i nye materialer og ny teknologi

ART ANDERSEN COPENHAGEN

Gl. Kongevej 3
DK-1610 København V
+45 3312 2750
art@art-andersen.dk
www.art-andersen.dk

OTÁVIO NOGUEIRA (FLICKR)

MINHA CASA, MINHA VIDA BRASIL IEN

Brasiliens økonomi er sammen med Ruslands, Indiens og Kinas en af de hastigt voksende økonomier, der udfordrer de gamle økonomiske stormagter.

Den økonomiske vækst har især betydet et opsving for middelklassen, der de seneste år er stormet frem. Selv om den økonomiske udvikling i landet har betydet, at uligheden er blevet mindre, lever seksten millioner brasilianere fortsat under ekstrem fattigdom. Samtidig står landet over for store samfundsøkonomiske udfordringer, idet den voksende middelklasse har skabt en stor efterspørgsel på boliger, som har medført boligmangel for godt 28,5 millioner af landets indbyggere, hvor en stor del hører under lavindkomstsegmentet.

Den brasilianske regering har de seneste år igangsat en omfattende vækstpakke, der omfatter offentlige investeringer for flere tusinde milliarder kroner som et forsøg på at afhjælpe disse problemer. Som en del af vækstpakken introducerede den brasilianske regering under ledelse af præsident Lula i 2009 et socialt boligprogram, der blev døbt Minha Casa, Minha Vida (mit hus, mit liv), og som primært har til formål at sikre landets fattigste et ordentligt hjem. Programmet garanterer lavindkomstbefolkningen adgang til en værdig bolig inden for minimumskriterier for understøttelse, sikkerhed og boligforhold.

Med indkomstdifferentieret støtte skulle programmet opføre boliger målrettet de lavtlønnede og den lavere middelklasse. Oprindeligt skulle programmet opføre en million boliger, men det er siden blevet udvidet med yderligere 2,5 millioner boliger fra 2014, så initiativet alt i alt

skal bidrage til opførelsen af 3,5 millioner boliger inden for en ramme på omkring 795 milliarder kroner. Mange udenlandske investorer har siden 2009 deltaget aktivt i de statsstøttede og yderst fordelagtige projekter, da det ikke tidligere har været muligt at få finansieret privat byggeri på vilkår, der ligner dem, vi har i Europa.

Boligprogrammet indgår også som en del af regeringens samlede målsætning om at forbedre de generelle hygiejniske forhold for landets befolkning. I officielle statistikker fremgår det, at mindre end halvdelen af den brasilianske befolkning har adgang til rent vand og spildevandsafledning, hvilket bl.a. bevirker, at mange børn hvert år dør som følge af diarrélidelser.

Som et led i regeringens arbejde for at højne landets levestandard stillede programmet således krav til byggeriets sanitære faciliteter med sikring af vand og afledning samt behandling af spildevand i alle boliger. Programmet har medført en betydelig forbedring af leveforholdene for tusindvis af mennesker, som endelig har været i stand til at få deres fødder på første trin af ejendomsstigen.

MOELVEN®

Nye Helligtrekongers kirke, tegnet af Erik Møller Arkitekter.

STUDIO indvendig træbeklædning. Fleksible og bæredygtige løsninger der lever op til krav om brandbeskyttelse og akustik.
Kontakt vores projektafdeling på telefon 43 43 48 00 eller besøg os på www.moelven.dk

FOLDEVÆGGE | MOBILVÆGGE | TRÆ/GLASFOLDEVÆGGE | ALU/GLASFOLDEVÆGGE | GLASMOBILVÆGGE

920

Habila

Telefon: 7015 1050
Jylland: 7015 1075
www.habila.dk

MEDELLÍN COLOMBIA

Medellín, Colombias næststørste by, har det seneste årti gennemgået store forandringer, der har gjort den til et forbilledligt eksempel for andre sydamerikanske byer på en socialt bæredygtig udvikling. Byens udvikling tog for alvor sin begyndelse i 2004, da borgmester Sergio Fajardo igangsatte et ambitiøst udviklingsprogram for byen og engagerede en gruppe af lokale arkitekter, som skulle stå for projekteringen af en række byggeprojekter. Programmet har bl.a. ført til etablering af flere biblioteker, skoler, parker og kulturelle centre rundt omkring i byen, hvoraf en række blev placeret i nogle af byens dårligst stillede områder.

Hvert projekt er blevet gennemført i samråd med beboerne og i samarbejde med andre af byens sociale projekter for herigennem at bidrage til et mere sammenhængende socialt udviklingsprogram og derudover give de fattige områders børn nye og forbedrede muligheder for en lysere fremtid.

Gennem programmet er der derudover skabt en ny og forbedret infrastruktur med svævebaner og rulletrapper, der forbinder de dårligst stillede og mest isolerede områder, der ligger på stejle bjergsider langt fra byens centrum, med øvrige områder af byen og dermed åbne slumkvarterer op og tiltrække besøgende til disse tidligere glemte områder.

Programmets arkitektoniske og urbane projekter har bidraget til en halvering af kriminaliteten i byen, skabt en bedre sammenhæng i byens kulturelle og økonomiske struktur og forvandlet det, der tidligere var en af verdens farligste byer, hvor voldelige narkobander og guerillaer kæmpede om magten over gaderne, til et mere sikkert sted, som kan danne rammen om en socialt bæredygtig udvikling.

ARKITEKTUR DK 03 2013

Redaktion | Editorial staff
Sanne Wall-Gremstrup, ansv. red. | editor-in-chief
Jesper Pagh, redaktør | editor
Adrian Täckman, grafisk design | graphic design
Sara Deis-Christensen, praktikant | intern

Oversættelse | Translation
Dorte Herholdt Silver

Korrektur | Proofreading
Cornelius Holck Colding

Annoncer | Advertising
Steffen Petersen, sp@arkfo.dk
Lone Andersen, la@arkfo.dk

Tryk | Printing
Scanprint A/S

**Medlem af Danske Specialmedier |
Member of the Association of
the Danish Specialized Press**

ISSN 0004-2013

Abonnementspris 2013
Danmark: 1.345 kr. inkl. moms og porto.
Abonnementet omfatter seks udgivelser
af Arkitektur DK.

Løssalgspris 2013
225,00 kr. inkl. moms, ekskl. porto
(180,00 kr. ekskl. moms og porto)

Subscription fee 2013
Outside Denmark: DKK 956 excl. VAT
and postage. If you are VAT-registered, please
notify us of your VAT registration number.

Arkitektur DK is published six times a year.

Abonnement | Subscription
Arkitektens Forlag
Pasteursvej 14, 4. sal (6. etage)
DK-1799 København V
Telefon +45 7025 1222 (kl. 10.00-12.00)
abonnement@arkfo.dk

Udgiver | Publisher
Arkitektens Forlag
Pasteursvej 14, 4. sal (6. etage)
DK-1799 København V
Telefon +45 3283 6970
Telefax +45 3283 6941
E-mail: red@arkfo.dk
www.arkfo.dk

Forside | Cover
Biblioteket Rentemestervej | COBE & Transform
Foto | Photo: Jesper Pagh

INDHOLD CONTENTS

Leder 1
Editorial

Grafik og layout 1957-2012 4
Graphic Design and Layout 1957-2012
Adrian Täckman

Fra opdrift til stagnation 8
From Boom to Stagnation
Kim Dirckinck-Holmfeld

Tidslinje 1983-2012 14
Time Line 1983-2012
Sara Deis-Christensen

Offentlig administration og infrastruktur 14
Public Administration and Infrastructure

Industri og handel 24
Industry and Trade

Anna Maria Indrio – interview 32
Jesper Pagh

Bøger 38
Books
Henning Thomsen

Kultur og fritid 40
Culture and Recreation

Sundhed og pleje 50
Healthcare and Nursing

Tage Lyneborg – interview 56
Jesper Pagh

Bøger 62
Books
Henning Thomsen

Boliger 64
Housing

Uddannelse og forskning 76
Education and Research

Kommentar 84
Comment
Jesper Pagh

LEDER

Hvis ikke man på forhånd kendte det videre forløb, kunne det forrige nummer af *Arkitektur DK* ikke være sluttet med en bedre cliffhanger end tidslinjens sidste informationer om byggerentens, olieprisernes og arbejdsløshedens himelflugt, akkompagneret af Thatchers erklæring om, at der ikke findes et samfund. Det gik hårdt ud over arkitekterne og arkitekturen, som var præget og plaget af, at der i lang tid kun blev bygget meget, meget lidt, og det blev 10 lange år, inden der kom gang i 90'erne.

I dette nummer af *Arkitektur DK* fortsætter vi, hvor vi slap sidst, med at præsentere et udvalg af det, der tidligere er blevet vist i magasinet fra dets start i 1957. Hvor forrige udgave var helliget perioden 1957-82, har vi denne gang vendt os mod perioden 1983-2012 – med et særligt fokus på byggerier, som har været med til at forme velfærdssamfundet – og som i særlig grad er blevet formet af velfærdssamfundet.

Med udgangspunkt i de seks temaer offentlig administration & infrastruktur, industri & handel, uddannelse & forskning, sundhed & pleje, boliger samt kultur & fritid har vi forsøgt at udvælge en række værker fra perioden, som hver især og tilsammen repræsenterer forskellige måder at imødegå tidens udfordringer på, i håb om, at et kritisk tilbageblik vil bidrage til en fornyet diskussion om arkitekturens rolle i samfundsudviklingen.

Det er en helt anden vanskelig og følsom opgave at udvælge byggerier helt frem til i forgårs end at beskæftige sig med en periode, som ligger mere end 30 år tilbage, og hvorfra mange bygninger er kanoniseret som tilhørende den absolut bedste danske arkitektur. Derfor er vi også gået lidt anderledes til værks denne gang og har bl.a. udvalgt langt flere værker til præsentation. Det hænger ikke kun sammen med tiden og følsomheden – vi lider ikke af berøringsangst som sådan – men også med, at der opstår både nye bygningstyper og nye specialer undervejs, som skal dækkes: Uderum og byliv får et nyt og stærkt fokus, miljøproblematikker og bæredygtighed kommer i fokus, rekreation og et bredt udvalg af kultur- og formidlingsinstitutioner ser dagens lys, for blot at nævne nogle. De grundlæggende behov er dækket, nu bliver der tilføjet nye og flere kvaliteter. Men samtidig indfinder svaghedstegnene sig.

Ud over den serie af kriser, som perioden starter ud midt i, og som Kim Dirckinck-Holmfeld belyser i sit essay, er det en periode, som er kendetegnet ved en stærk og stigende internationalisering og professionalisering af faget. Internationale strømninger bliver taget ind – særligt på aarhussskolen – og danske tegnestuer får i stigende omfang opgaver i udlandet. Særligt i løbet af 1990'erne bliver det reglen snarere end undtagelsen at deltage i internationale konkurrencer og få store, internationale opgaver, og derfor er det, vi viser i dette magasin, heller ikke et dækkende eller repræsentativt billede af danske arkitekters produktion som sådan. Der er nemlig kun medtaget værker – primært bygninger – som har været vist i *Arkitektur DK* i perioden, og som er tegnet af danske arkitekter og bygget i Danmark.

En så overfladisk gennemgang som den her foreliggende kan naturligvis under ingen omstændigheder dække alt, der er sket i perioden. Ét af de store træk, som adskiller denne periode fra den foregående, er, at på det tidspunkt, hvor vi her kommer ind i historien, er en stor del af det, der skal bygges, bygget. Derfor er én af periodens store udfordringer – særligt fra starten af 1990'erne og frem – forandringer og forbedringer. Mange af disse – f.eks. byfornyelsesprojekter, kvartersløft mv. – er kun i begrænset omfang skildret i *Arkitektur DK*. Transformation af enkeltstående bygninger er til gengæld et stort og tilbagevendende tema, som også berøres i enkelte af de her udvalgte værker.

Ligesom i forrige udgave er udvælgelse, kommentarer og interviews udført af Jesper Pagh som en del af et erhvervs-ph.d.-projekt, der udføres i samarbejde mellem Arkitektens Forlag og Roskilde Universitets Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring, og som har til formål at undersøge, hvordan arkitektur og design kan bidrage til bæredygtig udvikling af fremtidens velfærdssamfund og skabe rammen om nye forestillinger om det gode liv og et fælles bedste. *swg*

EDITORIAL

If our readers did not already know how the story continued, the previous issue of *Arkitektur DK* could not have ended on more of a cliffhanger, with the timeline highlighting the skyrocketing oil prices, construction interest rates and unemployment, accompanied by Prime Minister Thatcher's assertion that "there is no such thing as society." Architects and architecture were hit hard, and for a long time construction activity was extremely limited, until it finally picked up again in the 1990s after a ten-year drought.

In this issue of *Arkitektur DK* we continue where we let off, with a review of some of the projects featured in the magazine since the launch in 1957. While the previous issue dealt with the period of 1957-82, we now look at 1983-2012 – with an emphasis on projects that helped shape the welfare society and which were themselves shaped by the welfare society.

Based on the six themes of public administration & infrastructure, industry & trade, education & research, healthcare & nursing, housing and culture & recreation, we have selected a range of works from the period that represent a broad variety of approaches to contemporary challenges, in the hope that a critical retrospective review will contribute to renewed debate about the role of architecture in the development of society.

Selecting projects from a more recent time is a much more challenging and sensitive task than examining a period dating back more than 30 years, from which many works have since been canonized as some of the finest achievements of Danish architecture. Therefore we take a slightly different approach this time and also include a much larger number of projects. That is not only a result of the time aspect and sensitivity concerns – we are not afraid of taking a stance – but also a reflection of the emergence of new building types and specialties that deserve to be included, among them a stronger focus on outdoor spaces and city life, environmental issues, sustainability, and recreation as well as a wide range of new cultural and communication institutions. The basic needs have been met, and new qualities are now being added. But at the same time, signs of weakness are beginning to show.

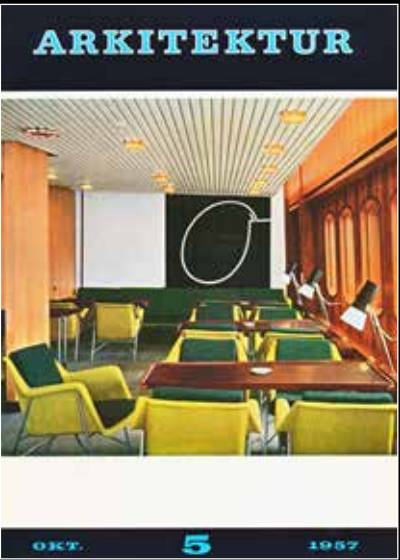
In addition to the series of crises that dominate the beginning of the period, and which Kim Dirckinck-Holmfeld addresses in his essay, the period is also characterized by a strong and growing trend toward internationalization and professionalization. International trends affect the field – especially at the Aarhus School of Architecture – and Danish architectural firms increasingly work abroad. In the 1990s especially, participating in international competitions and landing major international assignments are more the rule than the exception, and hence the selection that we present in this magazine is not a complete or exhaustive representation of the production of Danish architects. We have only included works – mainly buildings – that have been featured in *Arkitektur DK* during the period, and which have been designed by Danish architects and built in Denmark.

Naturally, a superficial review such as this cannot possibly capture everything that happened during this period. An important feature that distinguishes this period from the previous period we addressed is that it begins at a time when much of what needs to be built has already been built. Hence, one of the major challenges of the period – especially from the early 1990s and on – concerns alterations and improvements. Many of these, including urban renewal projects, only received limited coverage in *Arkitektur DK*. The renovation of individual buildings, on the other hand, is a large and recurring theme that is also represented in some of the projects included in the present selection.

As in the previous issue, the selection, comments and interviews were carried out by Jesper Pagh as part of an industrial PhD project sponsored by the Danish Architectural Press and the Department of Environmental, Social and Spatial Change at Roskilde University. The PhD project examines how architecture and design can contribute to a sustainable development of our future welfare society and frame visions of the good life and the common good. *swg*

OPENING OF AARHUS & STADSRÅDET I AARHUS OLE ØSTERGAARD 1995-96 / ARKITEKTUR DK 1 2000/2001 © STADSRÅDET I AARHUS

Arkitektur DK 1957. Det oprindelige layout og valg af skrifttyper var tydeligt inspireret af det engelske *Architectural Review*. Gunnar Biilmann Petersen, professor på Kunstakademiet, tegnede den første forside, hvis symmetriske opsætning stod i kontrast til Poul Erik Skriver's mere moderne, asymmetriske opsætning af indholdet og holdt kun en enkelt årgang.

Arkitektur DK 1957. The original layout and choice of typefaces were clearly inspired by the British magazine *Architectural Review*. Professor Gunnar Biilmann Petersen of the Royal Danish Academy of Fine Arts designed the first cover, whose symmetrical expression struck a contrast with Poul Erik Skriver's more modern, asymmetrical layout of the content and was replaced after the first year.

ARKITEKTUR DK 1957-2013

En gennemgang af de mange årgange af *Arkitektur DK* i Arkitektens Forlags arkiv viser, hvordan mode, teknologi og skiftende redaktører har haft indflydelse på udseendet – tydeligt præget af, at magasinet altid har været skrevet og tilrettelagt af arkitekter. *Arkitektur DK* har i det meste af sin levetid haft en redaktion på kun to-tre medarbejdere og derfor haft meget enkle produktionsgange, som har givet de skiftende designs usædvanlig lang holdbarhed.

Det store fokus på danske nybyggerier har betydet, at bladet har haft en stor billedandel, og mange af de bedste danske arkitekturfotografier er igennem årene blevet taget til *Arkitektur DK* af de til enhver tid førende kunst- og arkitekturfotografer.

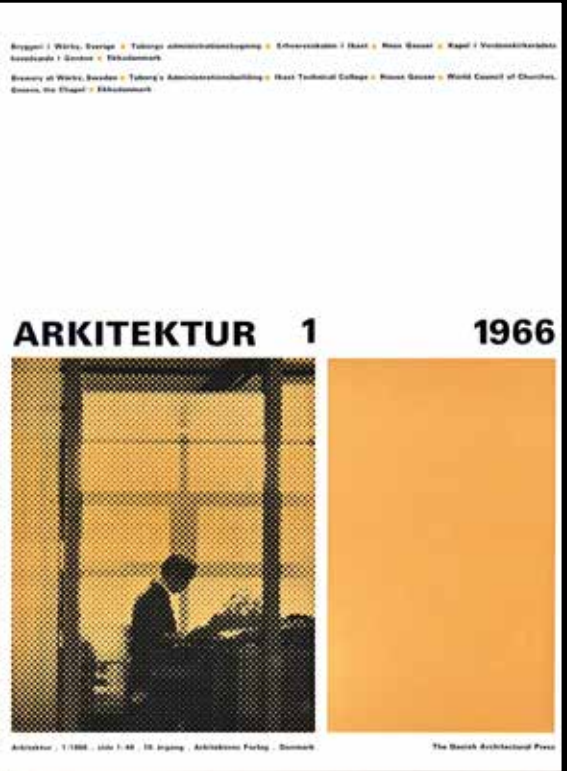
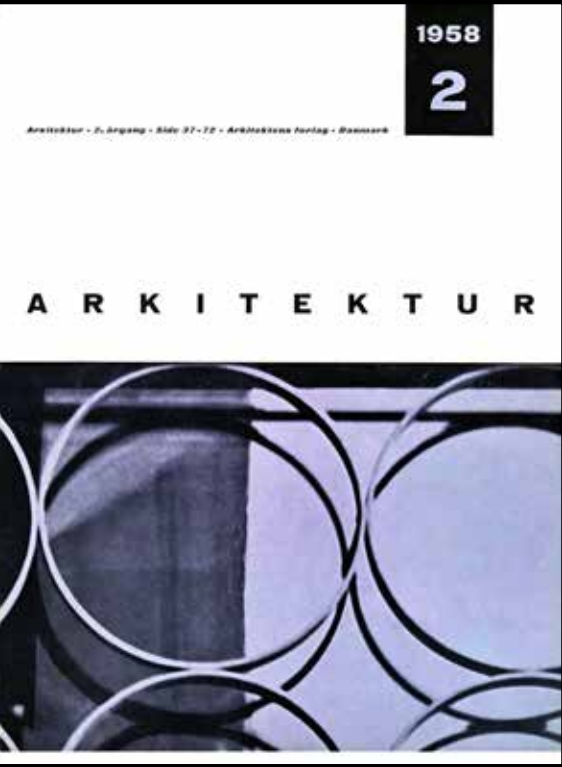
Magasinet har fra begyndelsen været tilrettelagt således, at tegnestuer kunne bestille særtryk af de sider, hvor deres egne værker blev præsenteret. Mange udgaver med bredere interesse, som f.eks. *Arkitekturen på Carlsberg* (2008), *Christianias lære* (2004) og senest *Den ny bølge i dansk arkitektur* (2012), er blevet omredigeret og udsendt som særtryk eller i bogform. *at*

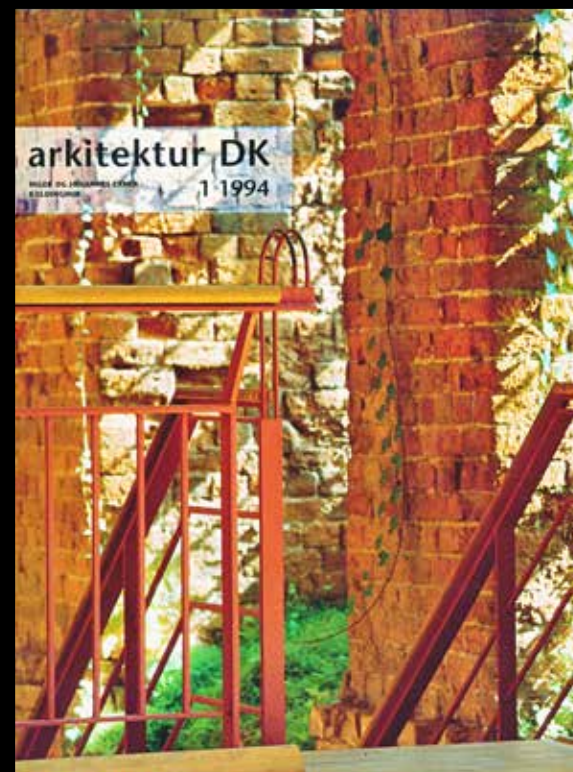
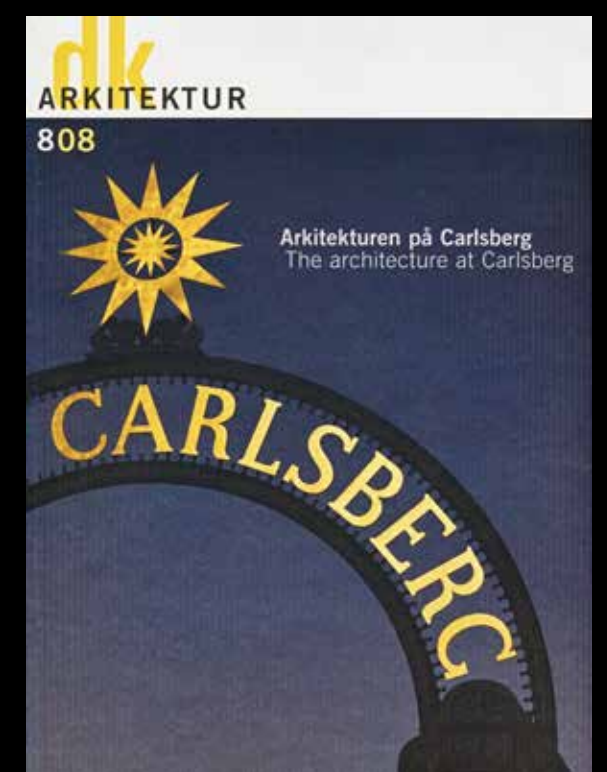
A review of the many volumes of *Arkitektur DK* in the archives of the Danish Architectural Press illustrate how trends, technology and varying editors have influenced the appearance of the magazine – clearly reflecting the fact that the magazine has always been written and edited by architects. Throughout most of its existence, *Arkitektur DK* has had an editorial committee with just two or three members; hence the working processes have been quite simple, and the varying designs have been unusually durable.

The key focus on new Danish architecture means that the magazine has had a high emphasis on images, and over the years, many of the finest Danish architecture photos have been taken for *Arkitektur DK* by the leading

art and architecture photographers of their time.

From the outset, the layout has deliberately made it possible for architectural firms to order reprints of the pages where their own works were presented. Many editions with a broader interest, for example *The Architecture at Carlsberg* (2008), *Learning from Christiania* (2004) and, most recently, *The New Wave in Danish Architecture* (2012), have been re-edited and published as special issues or books. *at*

FRA OPDRIFT TIL STAGNATION FROM BOOM TO STAGNATION

KIM DIRCKINCK-HOLMFELD

Lederne i *Arkitektur DK* og *Arkitekten* fra slutningen af 1970'erne og særligt starten af 1980'erne er én lang forfaldshistorie. Strukturel krise, modernismekritik, domænetab, interne stridigheder, overflod af arbejdskraft og opløsning af fagets institutionelle alliancer fører til et hidtil uset og uventet tab af prestige, magt og selvfølelse – her opridset af forlagets daværende redaktør, som så med fra første række.

“Danmark styrer imod den økonomiske afgrund”, konstaterede Knud Heinesen, da han i 1979 smed de økonomiske tøjler og gik af som finansminister. “På 1. klasse”, fjøede *Jyllands-Posten* til, og netop her – på 1. klasse – havde arkitekterne befundet sig i mange år. Omkring 1975 rykkede de af flere grunde tilbage i vognen, og da Heinesens berømte udsagn faldt, var de helt tilbage på turistklasse. Arkitekten havde været arketyper på førsteelskeren i romanbladene side om side med læger, milliardærer, grever og baroner, men omkring 1980 var denne position gået fløjten. Den politiske og folkelige goodwill var forsvundet – eller som det hedder på bourdieusk: Arkitekternes politiske og folkelige kapital – opbygget over en 50-årig periode – var ganske borte, og det havde sine grunde, hvoraf jeg her vil opridse seks:

1. Strukturel krise

Det store projekt, som opbygningen af velfærdsstatens infrastruktur og boliger havde været, var ved at være tilendebragt omkring 1975. Krisen var således ikke blot konjunkturbestemt, men strukturel. Den bevidsthed havde imidlertid ikke indfundet sig, hverken hos arkitekter eller planlæggere, og de fleste politikere og beslutningstagere regnede også med, at krisen var midlertidig. Man fortsatte med at planlægge, som om væksten var utømmelig, og alle projekter fremskrev de vækstrater, der havde præget 60'erne, hvor projekter som Amagerbyen på Vestamager havde byggemuligheder, der ville forøge hovedstadens rummelighed voldsomt.

Man tænkte ikke meget over, hvor disse mange mennesker skulle komme fra, nu hvor landbruget var affolket og omdannet til stordrift, hvor boligaltet tilfredsstillende efterspørgslen, og hvor familiespaltningen, som det hed, når folk blev skilt, havde fundet et stabilt leje. Men de store planer fortsatte ufortrødent; et kuriosum er, at man til Aalborg Universitet i midten af 70'erne havde regnet med et parkeringsareal med plads til 40.000 biler; en trykfejl, javist, det var kun 4.000, men tilstrækkeligt til, at universitetets placering i bymidtens havn ikke blev anset for gennemførlig.

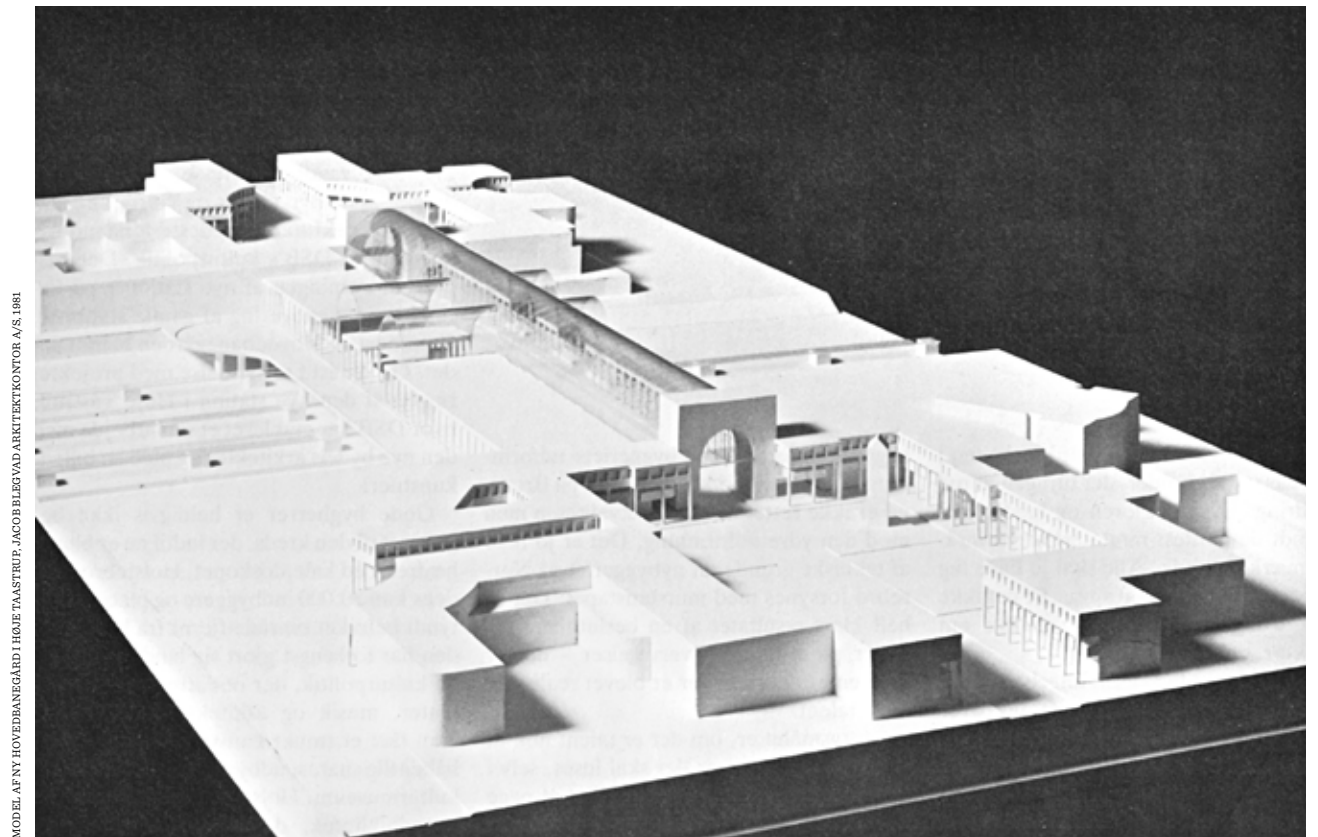
Blandt de projekter, der kom i klemme i væksttænkningen, var knudepunktet Høje Taastrup, hvor en ny by skulle vokse op omkring den nye hovedbanegård, der skulle udflyttes fra det indre København. Det var en fortsættelse af en tænkning, der rækker tilbage til Ebenezer Howard, med satellitbyer som aflastning for de betrængte bycentre, og der var fra begyndelsen lagt storstilet ud. Konkurrencen fra 1977 bragte et helt nyt fænomen til Danmark: neorationalismen. Vinderforslaget fra Jacob Blegvads Tegnestue havde store ligheder med Leon Kriers forslag til Parc

de la Villette fra året før og brød fuldkommen med funktionalismens tænkning. At det hele løb mere eller mindre ud i sandet, skyldtes ikke blot den tiltagende krise, der gjorde det vanskeligt at tiltrække investorer, men også at man hårdnakket holdt fast i en så lav bebyggelsesprocent, at bestræbelserne på at skabe tæt by umuliggjordes.

2. Miljøkritik – den tømte funktionalisme

Den fysiske side af velfærdsprojektet var på godt og ondt udtænkt af arkitekterne, og i den store opbygning vandt især funktionel systemtænkning hidtil usete sejre. Midlerne var – og er – velkendte, men det handlede tillige om produktionsrationalitet. Der er sådan set ikke noget at sige til, at en tænkning, der fuldkommen flugter med det gængse paradigme, vinder slaget, også selv om visse af de tidlige protagonister, bl.a. Sigfried Giedion var forfærdede. Det, som han havde set som en frigørelse, var ved at udvikle sig til et industrialiseret mareridt. Funktionalisternes bagtrotsmanøvrer med de mange formildende eller kunstnerisk viderebefordrende *ismer* var i det store hele strøsuks over en graverende virkelighed, der netop var tegnet af arkitekter.

Mange af velfærdsstatens byggerier blev udsat for kritik, især de store almene byggerier og saneringer og gadegennembrud gennemført i hygiejnens og effektivitetens tegn. De blev anset for håbløse, ikke blot af ganske almindelige mennesker, men også af yngre fagfæller. Ganske vist havde bl.a. Tegnestuen Vandkunsten vist nye muligheder for en arkitektur med et menneskeligt og socialt ansigt, og de vandt under stor modstand fra establishmentet visse sejre på folkets parti imod den elitære arkitektur, og ganske vist udvikledes en særlig dansk foreteelse i 70'erne og 80'erne, nemlig bofællesskaberne. Men arkitekterne havde som helhed tabt slaget om opinionen og også politikernes tillid – fordi de ikke ville vedstå sig ansvaret for den del af funktionalismens tænkning, der i menneskelig henseende var slået fejl. Venturis opgør med det mieske hegemoni var i denne henseende stadig elitært.

The editorials in *Arkitektur DK* and *Arkitekten* from the late 1970s and, especially, the early 1980s paint a picture of uninterrupted decline. Structural crisis, criticism of modernism, domain loss, internal strife, a surplus of labor and the dissolution of institutional alliances in the profession led to an unprecedented and unanticipated loss of prestige, power and self-esteem – here outlined by the editor at the time who watched events first-hand.

“Denmark is headed into the economic abyss,” warned Knud Heinesen in 1979, when he stepped down as minister of finance. “... and we’re going 1st class,” added the newspaper *Jyllands-Posten*, and 1st class is exactly where the architects had been for years. Around 1975 they had to downgrade, for a number of reasons, and when Heinesen made his now famous statement, they were definitely in economy class. The architect had been the archetypal love interest in romance novels, along with doctors, billionaires, counts and dukes, but around 1980 the glamour had worn off. Architects had run out of political and popular goodwill – or, to borrow one of Bourdieu’s terms: The architects’ political and popular capital – accrued over a fifty-year period – was entirely spent, for a variety of reasons, of which I will outline six:

1. Structural crisis

The major undertaking of building the homes and infrastructure of the welfare state was nearing completion around 1975. Thus, the crisis was not only cyclical but structural. This realization, however, had yet to register with both architects and planners, and most politicians and decision-makers also viewed the crisis as a temporary phenomenon. They continued to plan under the assumption of continued growth, and all major projects simply extrapolated the growth rates of the 1960s, when projects such as Amagerbyen in western Amager aimed to expand Copenhagen’s capacity considerably.

There was little thought as to where all these people would come from, now that the depopulation of the rural sector and the shift to large-scale

farming was complete, the housing supply matched the demand, and divorce rates had stabilized. The large-scale plans continued unabated, however. Remarkably, in the mid-1970s Aalborg University calculated with a parking capacity of 40,000 cars; a typo, to be sure, the actual number was 4,000, but it was enough to rule out a placement in the centrally located harbor area.

Among the projects that were stuck in the growth paradigm was the traffic hub Høje Taastrup, where a new city was to emerge around the new central railway station that was to be relocated from central Copenhagen. This continued of a mindset dating back to Ebenezer Howard, where satellite towns take the pressure off the hard-pressed city centers, and from the outset the project was grandiose. The competition in 1977 introduced a new phenomenon to Denmark: neo-rationalism. The winning proposal from Jacob Blegvads Tegnestue showed many similarities to Leon Krier’s proposal for Parc de la Villette from the previous year and was a complete deviation from the functionalist paradigm. The whole thing petered out, more or less, not only due to the worsening crisis, which made it hard to attract investors, but also due to the insistence on a low plot ratio that made any efforts to create a dense city impossible.

2. Environmental criticism – empty functionalism

The physical expression of the welfare project

3. Fagglidning

Det er bagudskuende ikke svært at se, at et fag, der lever af skønheden, men som fornægter den, må få problemer. Når systemtænkningen er udviklet, er arkitekter ikke længere nødvendige, mens andre faggrupper er langt bedre rustede. Det gjaldt både ingeniører og totalentreprenører, der sagtens kunne gentage, hvad de lige havde lavet. Megen tid for de praktiserende arkitekter i perioden går med at skælde ud på totalentreprisen og at arbejde for at få honorarer på linje med ingeniørerne, og bekymrede rapporter fortæller, at arkitektfaget er det mindst polstrede til den kamp om markeder, der forestod. Samtidig begyndte skrækindjagende computerprogrammer at udfordre det tegnende fag, der kun langsomt begav sig ind på dette nye felt. Ingeniører og totalentreprenører væltede ind over arkitekternes arbejdsområde, og alt i alt slap arkitekterne ikke godt igennem denne omstillings begyndelse.

4. Splid i faget

Ungdomsoprøret, der især bed sig fast på Kunstakademiets Arkitektskole, bredte sig først til de ansattes organisation, AAR (Ansatte Arkitekters Råd, nu Arkitektforbundet) og senere til DAL/AA (Danske Arkitekters Landsforbund/Akademisk Arkitektforening, som dengang var paraplyorganisation for AAR og PAR (Praktiserende Arkitekters Råd, nu Danske Arkitektvirksomheder).

DAL/AA indkaldte til skiftende generalforsamlinger, og Forbundet Socialisterne udnyttede foreningens liberale regler til at få deres proslytter i Repræsentantskabet og bestyrelsen. Det endte med et kampvalg på en generalforsamling, hvor Forbundet Socialisterne tabte, hvorefter de startede deres egen konkurrerende arkitektforening med husly i Sømændenes Forbund. Det havde ingen gang på jord, men balladen svækkede fagorganisationen ikke så lidt; de fleste mente, at arkitektfaget var befolket af tosser, der heller ikke kunne deres metier. Den sidste antagelse skyldtes en massiv udpumpning af afgængere, der havde uddannet sig efter devisen: først rød, så arkitekt – måske, kunne man føje til. For anarkiet på Akademiet gav ingen garanti for kandidaternes duelighed.

PAR's medlemmer søgte at undgå at blive trukket ned i malstrømmen, og blev den forening, som Boligministeriet og andre vendte sig imod – de øvrige opfattedes som useriøse.

5. Overflod af arkitekter

Allerede i 1975-76 begyndte de årgange, som havde mangedoblet både Kunstakademiets Arkitektskoles og AAA's elevtal, at strømme ud i praksis. 600-700 i årene derefter. Timingen var ikke god – og endnu værre stod det til med renomméet. Tegnestuerne skrumpede, og hvad havde de unge mennesker overhovedet lært: introduktion til *Kapitalen*, mente onde tunger. Afdeling M, der havde bemægtiget sig skolen i en periode, viste sig fra sin fremmeste side med et projekt, der skulle vise, hvordan fremtiden skulle bygges, og endog Københavns generalplanchef, Kaj Lemberg, som ellers i høj grad lyttede til de opvakte revolutionære, var betænkelig. Her præsenterede man et lighedsprogram, der uanset enhver form for forskellighed pressede alle ned i en og kun én rationaliseret form. Projektet er ganske beskrivende for den rigiditet, der prægede tidens smalsyn.

6. Opløsning af fagets institutionelle alliancer

Arkitekterne havde i 40'erne ivret for oprettelsen af et byggeforskningsinstitut og et boligministerium; og det fik de. De var del af en frugtbar alliance med faget (DAL/AA), bladet (*Arkitekten*) og skolen – efter 1965 også Arkitektskolen Aarhus. Dette pentagram, der havde været så givende i efterkrigsårene, mistede omkring 1975 forbindelsen imellem polerne. Bygeforskningen blev erobret af ingeniører og andre, der med sikkerhed vidste, at arkitekterne ikke duede til forskning. Arkitekterne blev marginaliseret i byggeforskningen, og efter de første opbyggende år pressedes arkitekterne stille og roligt ud af Boligministeriet, hvis DJØF'ere tillige fandt det mere betryggende at samarbejde med andre fagorganisationer end et labilt DAL/AA. Den goodwill, som arkitekterne havde opnået gennem et sejt arbejde i mellemkrigsårene og i årene umiddelbart efter besæt-

telsen, var sat over styr i en grad, så det har taget årtier at tilbagevinde – og det kun til dels.

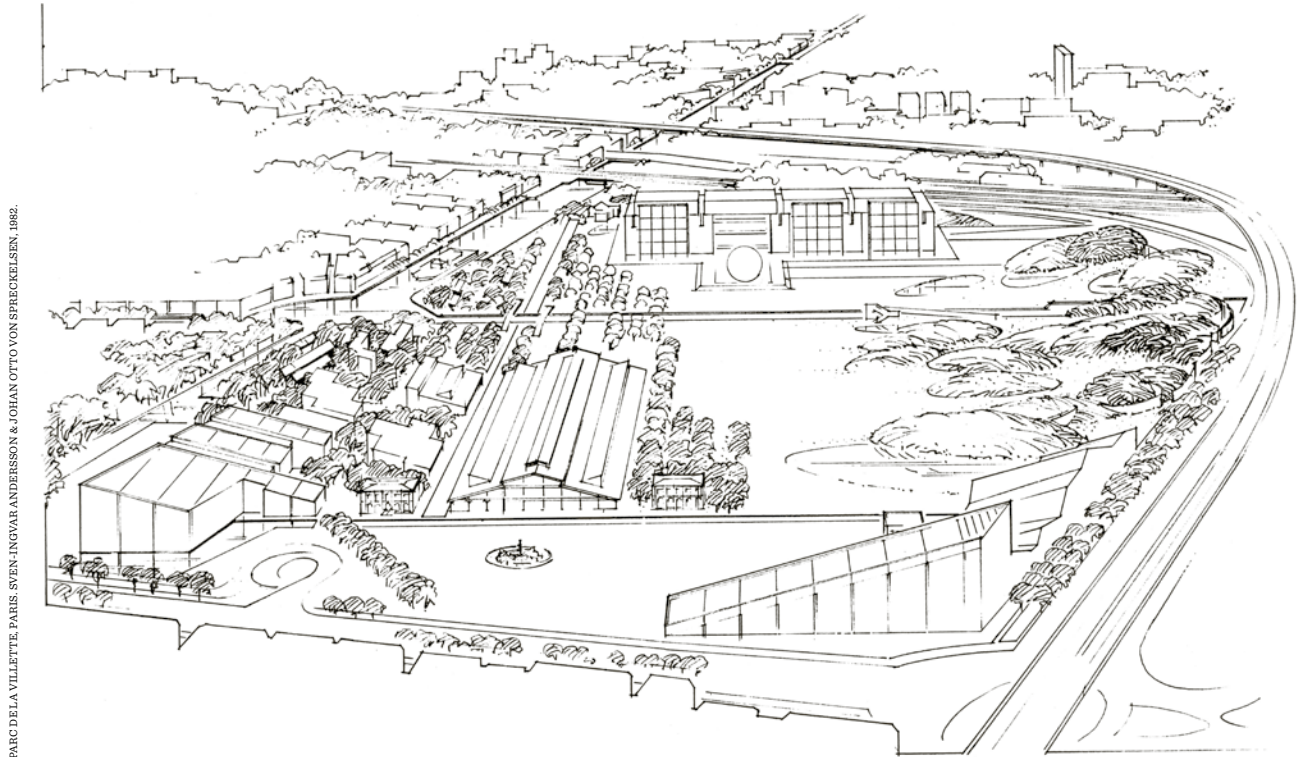
Et mere subjektivt slutord

Der kan opregnes andre begrædeligheder mht. arkitekternes position i de år, hvor jeg var så heldig at blive redaktør både for *Arkitekten* og *Arkitektur DK*. Jeg var overhovedet ikke bevidst nok til at forstå, at faget befandt sig i den største krise stort set siden sin opståen som organisation i 1879, velsagtens fordi der i min horisont kun havde været krise.

Det, som imidlertid kunne stimulere til en optimistisk holdning, var, at danske arkitekter trods uopholdelige genvordigheder hjemme vandt flere internationale konkurrencer end nogen som helst andre. I 1982 vandt danske arkitekter således tre af fire konkurrencer udskrevet af den internationale arkitektorganisation UIA (Johan Otto von Spreckelsen og Sven-Ingvar Anderssons Menneskehedens Triumfbue og Parc de la Villette i Paris (sidstnævnte en delt førstepremie) samt Preben Munch Andersen, Claus Francke og Erik Laraignous Bycenter i Herouville St. Clair), kort efter at Henning Larsen havde vundet konkurrencen om Udenrigsministeriet i Riyadh. "Verdensmestre" lød overskriften på en leder i 1983 – til standens og redaktørens opbyggelse.

Det var imponerende, men ingen uden for standen lod sig imponere af det. Det mærkelige er, at det fortsætter, og det er nok værd at undersøge, hvorfor det forholder sig sådan.

Kim Dirckinck-Holmfeld (f. 1950) var redaktør for *Arkitektur DK* og *Arkitekten* samt leder af Arkitektens Forlag 1983-2007. Tog afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole 1976 og er forfatter til mere end 1000 artikler, kommentarer, omtaler etc. i forlagets magasiner, medforfatter til flere bøger, heriblandt *Dansk Arkitektur 1960-1995* (1995), *Sansernes Hospital* (2007) og *Dansk Arkitektur siden 1754* (2007) samt redaktør af ca. 80 bøger udgivet på Arkitektens Forlag. Har bl.a. modtaget N.L. Høyen Medaljen (1998) og har haft en lang række tillidsposter i råd, udvalg og kommissioner m.m. Siden 2007 seniorforsker ved Kunstakademiets Arkitektskoles Center for Idræt og Arkitektur og siden 2008 leder af forlaget Bogværket.

was, for better and worse, thought up by architects, and in the construction boom, functional systems thinking made unprecedented advances. The means were – and are – familiar, but rational production was also a concern. It is hardly surprising that a thinking that matches the existing paradigm so completely is victorious, even if some of the early protagonists, including Sigfried Giedion, were appalled. What Giedion had seen as liberating was becoming an industrialized nightmare. The functionalists' rear guard maneuver with the many extenuating or artistically facilitating *isms* provided little more than sugar-coating on a grave reality created by architectural design.

Much of the architecture of the welfare state was under attack, especially the large social housing projects and the thoroughfares that sliced through the cities, all in the name of hygiene and efficiency. They were regarded as useless, not only by the general public but also by younger architects. True, some architectural firms, including Tegnestuen Vandkunsten, had shown a new path for architecture with a human and social face, and despite strong resistance from the establishment they did score a few victories as champions of the people against elitist architecture; communal living also emerged in the 1970s and 80s as a particularly Danish phenomenon. But overall, the architects had lost popular and political support – by refusing responsibility for the part of functionalist thinking that had failed in human terms. In this sense, Venturi's challenge of the Miesian hegemony remained an elitist endeavor.

3. Erosion of professional boundaries

In hindsight it is not surprising that a profession that is driven by beauty but denies it is bound to have problems. Fully unfolded, systems thinking renders architects superfluous, while other professions are far better equipped. That included engineers and turnkey contractors who could easily replicate previous projects. At this time, practicing architects were busy putting down turnkey contractors and striving to receive the same pay as engineers, and concerned reports conclude that the architectural profession was in the weakest position in the impending struggle for market shares. At the same time, terrifying computer programs began to challenge the designing profession, which only reluctantly ventured into this new field. Engineers and turnkey contractors poured into the architects'

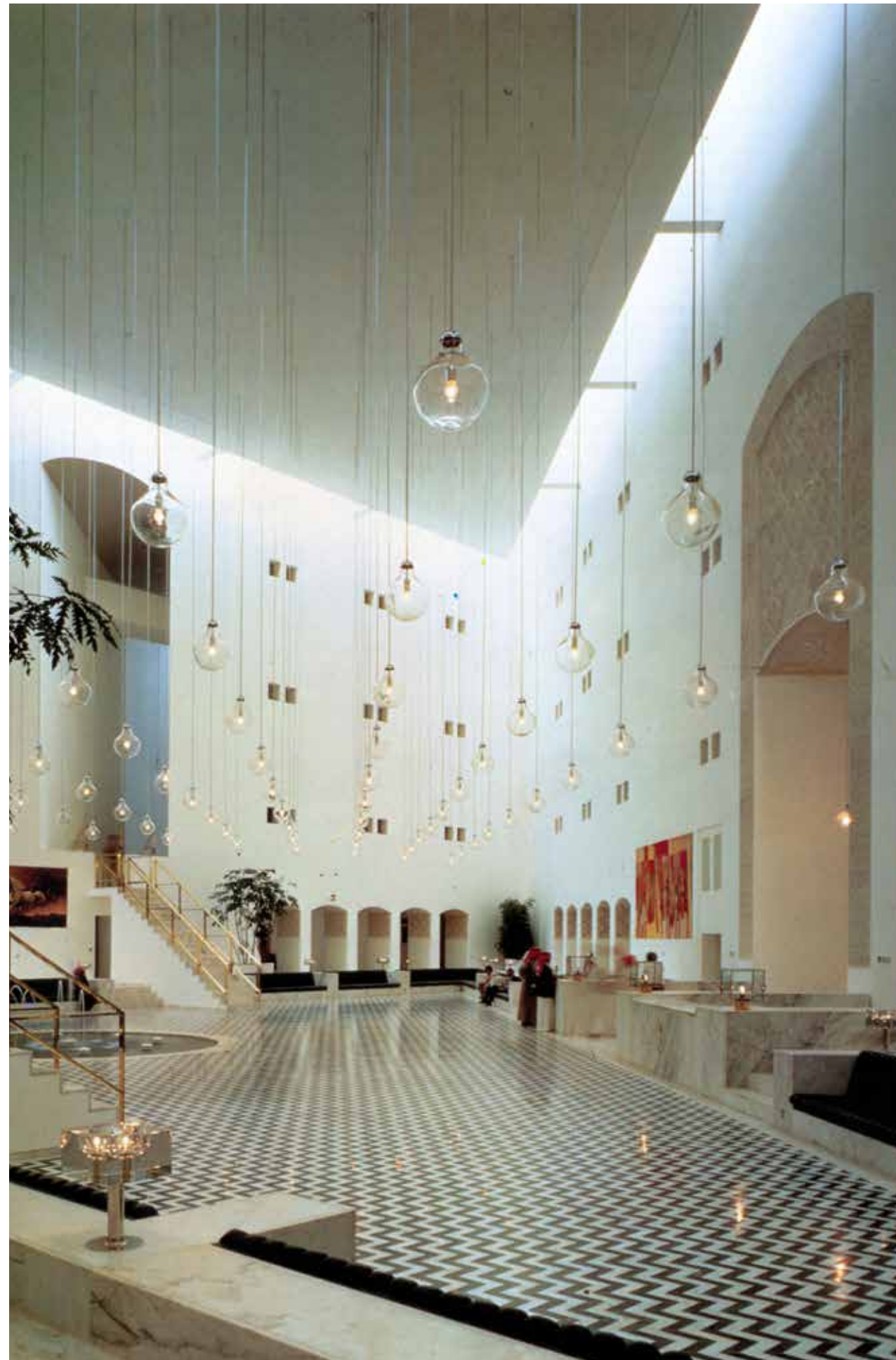
field of work, and overall, the architects did not fare well in the early stages of this transition.

4. Internal strife within the profession

The youth revolt, which had dug in at the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture in particular, now spread, first to the employee organization, AAR – now the Union of Salaried Architects – and later to AA, then DAL (the National Association of Danish Architects).

DAL/AA called several general assemblies, and Forbundet Socialisterne (the Socialist League) used the association's liberal regulations to place their proselytes on the association's council and board. This led to a contested election in a general assembly that the socialists lost. In response, they founded a competing architects' association which shared offices with the Seamen's Union. The initiative was doomed, but the conflict weakened the architectural association significantly; many felt that the architectural profession was full of loons and quacks. The latter assumption stemmed from a massive production of graduates who aimed to be Socialists first and architects second – perhaps, one might add. The anarchy at the Academy offered no guarantees for the graduates' qualifications.

The members of the Council of Practicing Architects in Denmark (now the Danish Association of Architectural Firms) sought to avoid being sucked into the maelstrom and managed to become the association that the Ministry of Housing and Building dealt with – the others were not considered serious.

UDENRIGSMINISTERIET I RYADH, HENNING LARSEN TEGNETH 1982-84, ARKITEKTUR DK 7-1985/248 © RICHARD BRYANT

5. A surplus of architects

Already in 1975-76 the many new graduates began to pour into the field. In the following years, an additional 600-700 followed. The timing was not good – and their reputation even worse. Architectural firms were shrinking, and what had the young graduates learned: an introduction to *Das Kapital*, said evil tongues. Study Department M, which had dominated the school for some time, showed itself from its most progressive side with a project outlining how the future should be built, and even the City of Copenhagen's chief city planner, Kaj Lemberg, who had been quite receptive to the bright revolutionaries, had his reservations. The project represented an equalizing approach that ignored all individual differences and pushed everyone into one rationalized form. The project is quite descriptive of the rigidity that characterized the narrow-mindedness of the time.

6. Dissolution of institutional professional alliances

In the 1940s, the architects had advocated the establishment of a building research institute and a ministry for housing and building; and they had had their wish. They were part of a fruitful alliance involving the profession (DAL/AA), the magazine (*Arkitekten*) and the school – from 1965 also the Aarhus School of Architecture. This pentagram, which had been so useful in the post-war years, began to fall apart around 1975. Building research was taken over by the engineers and others who knew for sure that architects were no good at research. Architects were marginalized in the field of building research, and after the initial years, they were gradually and quietly pushed out of the Ministry of Housing and Building, whose technocrats were more comfortable dealing with other trade associations than an unstable DAL/AA. The goodwill that the architects had generated in their long, hard pull in the years between the two world wars and just after the German occupation, had been squandered to a degree that it has taken decades to rebuild – and then only partly.

A more subjective closing comment

Other lamentable developments occurred in the position of architects during the years when I had the privilege of being the editor of both *Arkitekten* and *Arkitektur DK*. At the time, I did not have the necessary insight to see that the profession was undergoing its worst crisis by and large since the trade organization had been founded in 1879, probably because in my personal horizon crisis had been the default condition.

A source of optimism, however, was the fact that Danish architects, despite incessant trouble at home, were winning more international competitions than anyone else. Thus, in 1982

MENNESKEJEDENS TIDTUMME (LA GRANDE ARCHE), PARIS, JOHAN OTTO VON SPRECKEISEN, 1986 (INDVI ET 1989)

Danish architects won three out of four competitions launched by the international architectural organization UIA (Johan Otto von Spreckelsen and Sven-Ingvar Andersson's La Grande Arche de la Fraternité and Parc de la Villette in Paris (the latter a joint first prize) and Preben Munch Andersen, Claus Francke and Erik Larnagou's Herouville St. Clair City Center) shortly after Henning Larsen had won the competition for the Ministry of Foreign Affairs in Riyadh. "World champions" was the headline for an editorial in 1983 – as a morale booster for the profession and the editor.

That was impressive, but no one outside the profession was impressed. Strangely, this state of affairs continues to this day; why that is so would be worth looking into.

Kim Dirckinck-Holmfeld (b. 1950) was the editor of *Arkitektur DK* and *Arkitekten* and the director of the Danish Architectural Press in 1983-2007. A graduate from the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture in 1976, he has written more than 1,000 articles, comments, etc. in the magazines of the Danish Architectural Press, co-authored many books, including *Dansk Arkitektur 1960-1995* (1995), *Sansernes Hospital* (2007) and *Dansk Arkitektur siden 1754* (2007), and edited some 80 books published by the Danish Architectural Press. He has been awarded the N.L. Høyen Medal (1998), among other honors, and holds a number of positions in councils, committees and commissions etc. Since 2007 he has been a senior researcher at the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture, Centre for Sports and Architecture, and since 2008 he has been the director of the publishing house Bogværket.

KØBENHAVNS METROSTATIONER UNDER JORDEN 1966-2002. ARKITEKTUR DK 1.2003, 9. © ADAM MORIK

OFFENTLIG ADMINISTRATION OG INFRASTRUKTUR

PUBLIC ADMINISTRATION AND INFRASTRUCTURE

Det er sammenføjnngen af landsdelene og den tættere kontakt til naboerne, der står højt på dagsordenen med infrastrukturprojekter i stor skala. Storebælts- og Øresundsbroerne er ingeniørmæssige bedrifter og adskiller sig takket være dygtige arkitekter fra andre store broer verden over med deres elegance og landskabelige indpasning. Samtidig bliver landets lufthavne og ikke mindst den i Kastrup udbygget. Ikke blot er disse nye lufthavnsbygninger et konkret billede på globaliseringen og den tiltagende internationale bykonkurrence; sammen med den københavnske Metro bliver disse byggerier også de tydeligste eksempler på den elegante og veldesignede, men også køns- og friktionsløse arkitektur, som snart kan ses over hele verden.

Kønsløse kan man til gengæld ikke kalde de kraftvarmeverker, der igennem hele perioden skyder op. Dels er Dan-

mark her et teknologisk foregangsland, dels bliver anlægget af værkerne et område, hvor arkitekterne i en tid fattig på monumenter kan markere sig med ofte meget vellykkede indpasninger af store anlæg i det åbne land.

To gange er det retsbygninger, som er med til at vise, at noget nyt er på vej. Da Nielsen, Nielsen & Nielsen (nu 3XN)'s retsbygning i Holstebro står færdig i 1992, ligner den ikke noget, man har set før, og med sine modstillinger af lette og tunge elementer, ekspressive formgivning og frodige materialevalg bliver bygningen et sent og vellykket eksempel på postmodernismen. Tilsvarende vækker Fuglsang & Mandrup-Poulsens retsbygning i Tårnby små ti år senere berettiget opmærksomhed, da den med sin kølige, men sanselige elegance peger frem mod en ny, fabulerende følsomhed, som kommer til at blive én af årtiets dominerende retninger. *jp*

Large-scale infrastructure projects aim to connect regions and bring neighbors closer together. The bridges across the Great Belt and Øresund are engineering achievements, but thanks to the efforts of skilled architects they stand out from other great bridges around the world in their elegant expression and the way they fit into the landscape. Denmark's airports are also expanding, especially Copenhagen Airport in Kastrup. These new airport projects are not only a concrete representation of globalization and the growing international competition among cities; along with the Copenhagen metro system, they are also clear examples of the elegant and well-designed yet also bland and friction-less architecture that is present throughout most of the world.

Bland is not a term that would apply to the combined heat and power stations that are built during this period. They

mark Denmark's position as a technology leader in the field, and at a time when monuments are scarce, the stations also let architects demonstrate their skill in often very successful efforts at fitting these large facilities into the open landscape.

On two occasions, courthouses show the way of the future. When Nielsen, Nielsen & Nielsen's (now 3XN) courthouse in Holstebro is completed in 1992 it does not look like anything else, and with its contrasting use of light and heavy elements, its expressive design and exuberant choice of materials, the building is a highly successful piece of late postmodernist architecture. Some ten years later, Fuglsang & Mandrup-Poulsen's courthouse in Tårnby draws justified attention with its cool yet sensuous elegance that points toward a new imaginative sensitivity that is to be one of the prevailing trends of the decade. *jp*

1983

Statsminister Poul Schlüter (K) udskriver folketingsvalg til afholdelse januar 1984. Årsagen er oppositionens forkastelse af finansloven for 1984, hvilket også er det tema, som kommer til at dominere valgkampen. Ved valget vinder de Konservative 16 mandater, mens Socialdemokratiet taber tre. Firkloverregeringen og de radikale får tilsammen flertallet i Folketinget.

Prime Minister Poul Schlüter (Conservative People's Party) calls a general election for January 1984 after the opposition rejects the national budget for 1984. The budget dominates the election campaign. In the election, the Conservatives gain 16 seats, while the Social Democrats lose 3. The Conservative-Liberal government gains a majority in Parliament.

1983

Fastkurspolitik og internationalt rentefald fører til et kraftigt fald i renteniveaet. Da det bliver billigere at låne penge, går mange virksomheder i gang med at udvide deres produktionsanlæg, og byggeaktiviteten stiger. Den øgede produktion kræver mere arbejdskraft, hvilket er medvirkende til et betydeligt fald i arbejdsløsheden de efterfølgende år.

A fixed exchange rate and dropping interest rates in the international monetary market lead to a sharp drop in Danish interest rates. As borrowing becomes cheaper, many companies invest in expanding their production capacity, and there is a surge in construction activity. The increase in production requires more labor, which contributes to a significant reduction of unemployment rates in the following years.

© JAN KOPROD WINTHER

1984

En ny pensionsreform samler invalidepension, førtidig pension og enkepension under fællesbetegnelsen førtidspension. Med indførelsen af pensionsreformen kunne der nu både tildeles førtidspension ud fra rene sociale eller helbredsmæssige kriterier og på et blandet helbredsmæssigt og socialt grundlag.

A pension reform combines disability, incapacity and widows' pensions into a unified incapacity pension. This incapacity pension may be granted based on purely social or health criteria or based on a mix of social and health concerns.

STOREBÆLTSBROEN
DISSING + WEITLING

Knudshoved, Fyn-Sprogø-Halsskov, Sjælland | 7-1998/350

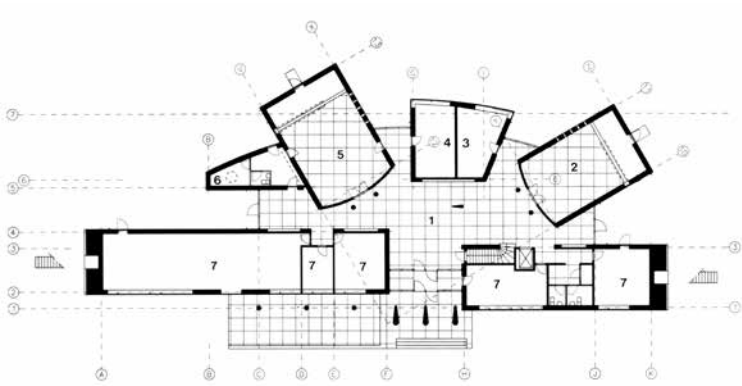
Længde/Length: 6790 m
Højde/Height: 254 m
Bredde/Width: 31 m

1985

Der vedtages en forlængelse og fornyelse af de kollektive overenskomster og aftaler. Arbejdstiden forkortes til 39 timer om ugen ved udgangen af 1985, og der lægges loft over lønstigningerne. Indgrebet mødes med store proteststrejker landet over. Den ugentlige arbejdstid nedsættes med yderligere en time i 1988 og 1990 til henholdsvis 38 og 37 timer.

The government intervenes in the collective bargaining process in the labor market after a breakdown in negotiations. The work week is shortened to 39 hours by the end of 1985, and a ceiling is imposed on pay rises. The intervention sparks protests strikes all over Denmark. The work week is further shortened to 38 hours in 1988 and 37 hours in 1990.

HOLSTEBRO RETSBYGNING
NIELSEN, NIELSEN & NIELSEN
Skivevej 2, Holstebro | 6-1992/296

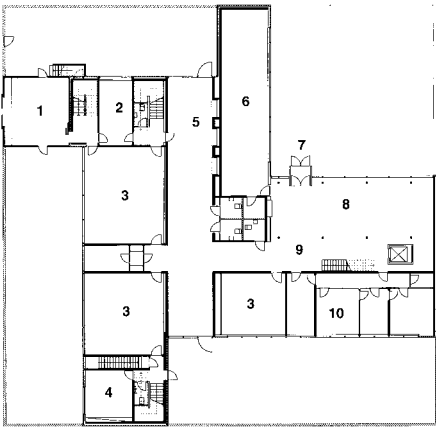

© ASBJØRN HANSEN / PHOTOSTUDIO

1986

Stigende privatforbrug får betalingsbalanceunderskuddet til at eksplodere. Regeringen sætter ind med finanspolitiske stramninger, den såkaldte kartoffelkur, der effektivt skal begrænse befolkningens forbrug. Tiltaget viser sig at være til stor gavn for betalingsbalancen, der i 1990 udviser overskud for første gang i 30 år.

Growing consumer spending leads to a huge deficit in the Danish balance of payments. The government responds with fiscal restrictions, the so-called Potato Diet, to curb consumer spending. The initiative is highly effective, and for the first time in 30 years, Denmark has a positive balance of payments.

TÅRNBY RETSBYGNING
FUGLSANG & MANDRUP-POULSEN
Blåklkkevej 4, Tårnby | 8-2000/470

© TORBEN ESKEROD

1987

Regeringen gennemfører en skattereform, som mindsker værdien af rentefradraget, hvilket gør det dyrere at låne til forbrug og finansiere huskøb. Sammen med kartoffelkuren fra 1986 stopper skattereformen danskernes forbrugsfest og redder betalingsbalancen, men presser samtidig titusinder af danskere fra hus og hjem og ud i arbejdsløshed. Arbejdsløsheden stiger gevaldigt de efterfølgende år og når i 1993 op på hele 12,4%.

A tax reform reduces the mortgage tax relief, which makes it more expensive to borrow money, whether for consumer spending or buying a home. In combination with the 'Potato Diet' from 1986, the tax reform puts a lid on consumer spending and improves the balance of payments. However, thousands of people lose their jobs and are forced to sell their homes. Unemployment rises sharply, and by 1993 it has reached a staggering 12.4%.

Affaldscenter Aarhus Nord, Friis & Moltke
Lisbjerg, Aarhus. 3-2006/162

Nordforbrænding, Finn Monies Tegnestue
Kærvej 1, Hørsholm. 1-1995/24

Faaborg Kraftvarmeværk, Lundgaard & Tranberg
Sundvænget, Fåborg. 3-1997/119

Svendborg Kraftvarmeværk, Lundgaard & Tranberg
Bodøvej, Svendborg. 3-2000/148

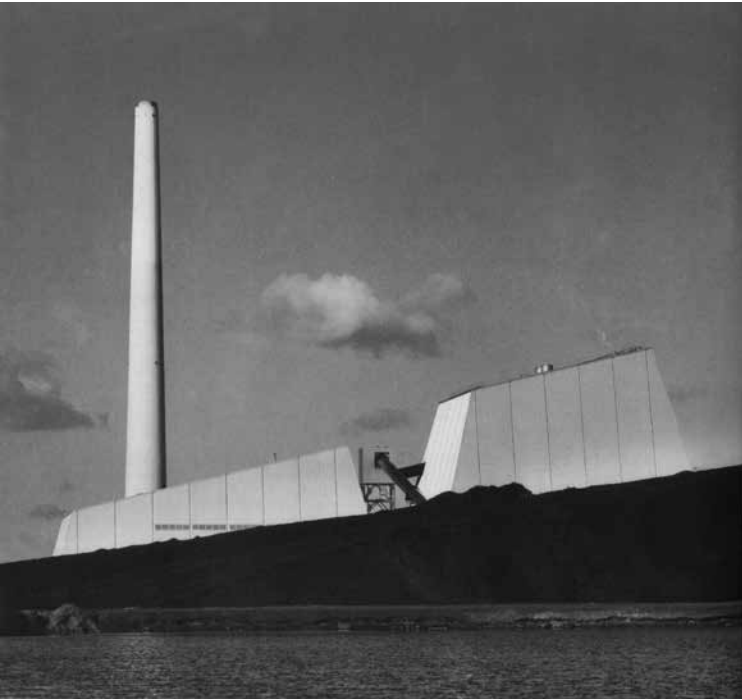
Horsens Kraftvarmeværk, Lundgaard & Tranberg
Endelavevej 7, Horsens. 5-6-1993/220

Sønderborg Kraftvarmeværk, Friis & Moltke
Vestermark, Sønderborg. 3-1997/132

Asnæsværket Blok 5, Gottlieb, Høgsted & Paludan
Kalundborg. 4&5-1987/154

Avedøre Kraftvarmeværk, Arkitektfirmaet Claus Bjarrrum & Jørgen Hauxner
Hammerholmen 50, Hvidovre. 5-1991/209

1987

Der fremsættes et lovforslag om stop af plejehjemsbyggerier, således at fremtidigt byggeri for ældre udgøres af selvstændige ældreboliger med mulighed for praktisk hjælp og pleje efter den enkeltes behov. Som konsekvens af dette forslag indføres varig hjemmehjælp som en gratis ydelse.

A bill proposes to stop the construction of nursing homes, focusing instead on individual homes for seniors with access to practical assistance and care based on individual needs. As a consequence of this bill, long-term domestic help is introduced as a free service to those who need it.

1989

Den overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordning får sit gennembrud i den offentlige sektor under OK89, hvor man i en toårig aftale gennemfører såvel arbejdsmarkedspension til de grupper af offentligt ansatte, der endnu ikke har sådanne ordninger, og ret til løn under barselsorlov. Gennembruddet bliver dagsordensættende for hele det private arbejdsmarked, der får tilsvarende ordninger de efterfølgende år.

The collective agreement of 1989 introduces labor market pensions and paid maternity leave for those groups of government employees who do not already have these entitlements. This breakthrough sets a precedent for the negotiations in the private sector, where similar schemes are introduced in the following years.

HR OG FRU DANMARK

Hr og Fru Danmark
rejser sig og går
ud i køleskabet
tar sig endnu en tår
kaffe, cola, whisky, cola
eller måske bajer
vi har det helt ad helvede til
lige som vi plejer

Hr og Fru Danmark
det er mig og min frue
vi elsker mindst hinanden
højst en gang hver tredie uge
sex er ikke noget vi gider diskutere
vi gider i det hele taget
ikke rigtig mere

Hr og Fru Danmark
her er dit liv
det er døden
og den mest moderne form
for tidsfordriv

Men gud hvor er vi glade for
at fatter fik det job
og erhvervslivet klarer sig
forbavsende godt
der er grund til optimisme
der er brug for fællesånden
la os spytte i næven
og gi hinanden hånden

Fra TV-2's album "Rigtige Mænd (gider ikke høre mere vrøvl)", 1985
© Steffen Brandt/Forlaget HAC ApS

Hr og Fru Danmark
her er dit liv
det er døden
og den mest moderne form
for tidsfordriv

Og det går jo nok endda
sir det danske temperament
sådan har det altid været
sådan er det nu engang

Der er dem, der råber højt
kræver ind og helst vil slås
men Hr og Fru Danmark
det er vist ikke noget for os

Hr og Fru Danmark
her er dit liv
det er døden
og den mest moderne form
for tidsfordriv

NOVO NORDISK PARK MÅLØV, DISSING + WEITLING 1991, ARKITEKTUR DK 4-189/238 © FINN CHRISTOFFERSEN

INDUSTRI OG HANDEL

INDUSTRY AND TRADE

Produktionen flytter ud, der bliver længere og længere imellem byggeriet af fabrikker, og mange af de planlagte erhvervsområder i forstæderne bliver aldrig fyldt, førend de begynder at blive tømt. Udflytningen af produktionen betyder, at flere virksomheder i stigende grad får bygninger kun til administration og repræsentation – eller beskæftiger sig med noget, som kun kræver kontorlokaler – som til gengæld får ny, symbolsk betydning som identifikationsskabere for virksomhederne.

I slutningen af 1990’erne får virksomhederne ikke længere bygget ‘kontorhuse’, ‘administrationsbygninger’ eller ‘hovedsæder’, men ‘domiciler’, som skal udstråle virksomhedens kerneværdier. KHR excellerer i denne disciplin over en lang periode med avancerede, sofistikerede byggerier for bl.a. E. Pihl & Søn, B&O og Fiberline mens Vandkunsten over to omgange tegner knastørre, poetiske huse for Crimp i Allerød

– hver med deres tydelige aftryk af virksomhedens organisation i grundplanen.

Samtidig introduceres en ny type byggherre på markedet: investoren, developeren eller spekulanten, alt efter temperament, som ikke bygger til sig selv, men med videresalg eller -leje til endnu ukendte kunder for øje. Det fører til en række kasseformede kontorbyggerier, som helst skal kunne bruges af hvem som helst til hvad som helst hvor som helst og når som helst.

Dissing + Weitling fører fortsat arven fra Arne Jacobsen videre og fortsætter som husarkitekter for Novo, som i 1989 fusionerer med Nordisk Gentofte og bliver til Novo Nordisk. For Novo, som fortsat har nogle af deres centrale forsknings-, udviklings- og produktionsfaciliteter i Danmark, bygger D+W bl.a. en hel by uden for Måløv og en mindre forstad til Hillerød. *jp*

Production is increasingly outsourced, factory construction projects are increasingly rare, and many of the commercial and industrial areas in the suburbs never quite fill up before they begin to empty again. As production is outsourced a growing number of businesses only require buildings for administration and representation purposes – or they are active in a field that only requires office space. These buildings, however, take on renewed symbolic importance as markers of corporate identity.

In the late 1990s, companies no longer commission ‘office buildings’ or ‘administration buildings’ but ‘corporate headquarters’ that aim to express the company’s core values. Over a long period, KHR excels in this discipline with sophisticated buildings for E. Pihl & Søn, Bang & Olufsen and Fiberline, among others, while Vandkunsten design dry-as-a-bone poetic buildings in two projects for Crimp in Allerød – each

with a floor plan that carries a clear imprint of the company’s organization structure.

At this time, a new type of client enters the market: the investor, developer or speculator, depending on one’s outlook. These clients do not commission buildings for their own use but with the intent of selling or renting the buildings to future occupants. This produces a number of boxy office blocks intended to meet any purpose for any user anywhere and at any time.

Dissing + Weitling continue to keep Arne Jacobsen’s legacy alive and still work as architects for Novo, which in 1989 merges with Nordisk Gentofte to become Novo Nordisk. For Novo, which maintains some of its key research, development and production facilities in Denmark, D+W designs an entire town outside Måløv as well as a smaller suburb of Hillerød. *jp*

1989

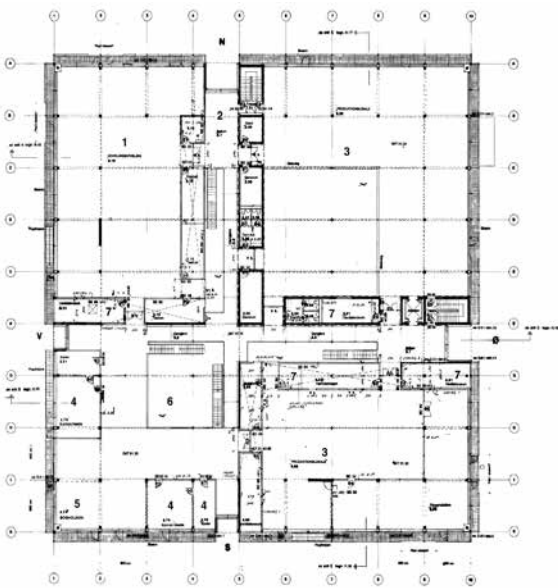
Socialdemokratiet udsender under ledelse af Sven Auken programmet “Gang i 90’erne”, der er en visionær plan for den politik, der skal føres i perioden 1990-1995, og som bliver udgangspunktet for Nyrup-regeringens økonomiske reformpolitik. Som et centralt punkt fremhæver planen mere decentralisering og valgfrihed i den offentlige sektor, hvilket bl.a. skal ske gennem en sænkning af skatter og afgifter, en reduktion af den offentlige sektor og bedre pensionsordninger.

The Social Democratic party under Sven Auken’s leadership launches the program “Gang i 90’erne” (Kick-starting the 90s), a visionary plan for 1990-1995 that becomes the basis of the reform policies under the Social Democratic administration led by Poul Nyrup Rasmussen. A key element of the plan is increased decentralization and freedom of choice in the public sector, in part by means of lowering taxes, shrinking the public sector and improving pension schemes.

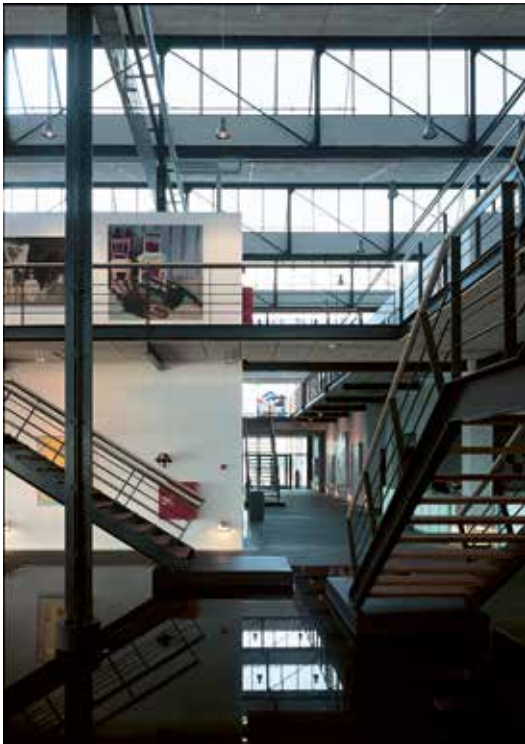
1989

Danmark bliver det første land i verden, der tillader registreret partnerskab mellem to af samme køn, da Folketinget vedtager Lov om registreret partnerskab 26. maj. Loven træder i kraft 1. oktober samme år, hvor Eigil og Axel Axlil som de første indgår registreret partnerskab på Københavns Rådhus.

Denmark becomes the first country in the world to allow ‘registered partnership’ for same-sex couples when Parliament passes the Act on Registered Partnership on 26 May. The act comes into effect on 1 October that same year, and Eigil and Axel Axlil are the first to enter into registered partnership at Copenhagen’s City Hall.

**CRIMPHUSET
TEGNESTUEN VANDKUNSTEN**
Bjarkesvej 2, Allerød | 4-2000/204

© JENS FREDRIKSEN

1990

Løbetiden på boliglån øges fra 20 til 30 år. Året efter bliver fri belåning på op til 80% af ejendommens kontantværdi tilladt, også kendt som friværdien. Tiltagene betyder en kraftig stigning i bruttoudlån til ejerboliger.

The maximum duration of housing loans is extended from 20 to 30 years. The following year, it becomes legal to offer housing loans up to 80% of the property's market value. These initiatives lead to a steep increase in mortgage lending.

© ADAM MØRK

SEB, Lundgaard & Tranberg Arkitekter
Kalvebod Brygge, København. 6-2011/12

© TOBEN ESKEROD

Mekoprint, Henning Larsens Tegnastue
Hermesvej/Merkurvej, Støvring. 1-2001/38

© JENS LINDHE

Vandflyverhængar H53, Dorte Mandrup Arkitekter
Refshalevej 100, København. 7-2001/422

© THORBJØRN HANSEN

Ferring International Center, Henning Larsens Tegnastue
Kay Fiskers Plads, København. 5-2002/328

© JENS FREDRIKSEN

Rockwool, Tegnastuen Vandkunsten
Hedehusene. 1-2001/38

1991

Der nedsættes en socialkommission på foranledning af statsminister Poul Schlüter (K). Kommissionen har til opgave at undersøge og vurdere, hvordan overførselsindkomsterne kan bruges på en mere aktiv måde, og hvordan der kan skabes et mere sammenhængende system af overførselsindkomster. Baggrunden er et højt dansk ledighedsniveau med ca. 1 million danskere mellem 18 og 66 år på overførselsindkomst.

Prime Minister Poul Schlüter (Cons.) establishes a social affairs commission. The commission is tasked with examining and assessing how welfare benefits can be used more actively and how to develop a more coherent benefits system. The background for this move is high Danish unemployment, with some 1 million Danes aged 18-66 years receiving benefits.

**B&O
KHR AS**
Peter Bangs Vej 15, Struer | 6-1999/306

© HANSEN OTTO MEYER

© JENS LINDHJE

B.T.-Hjørnet, Henning Larsens Tegnestue
Kr. Bernikows Gade 8, København. 6-1996/382

© ADAM MØRK

FIH, 3XNielsen
Langelinie, København. 5-2002/316

© TORBEN ESKEROD

Fiberline Composites, KHR AS
Barmstedt Alle, Middelfart. 7-2008/7

© PLANET FOTO / BENT RYBERG

Minerva Film & Video, Mogens Breyen
Baldersgade 4-6, København. 4-2001/208

1992

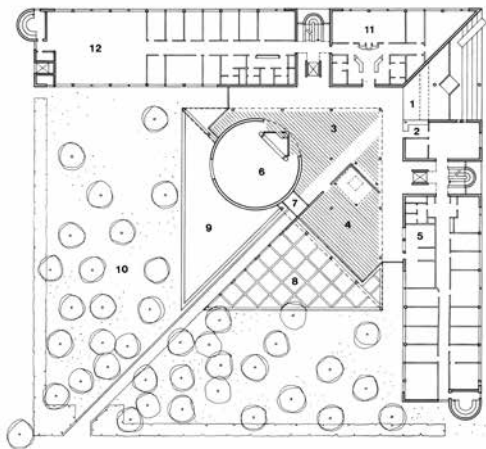
50,7% stemmer nej til Danmarks ratificering af Maastrichttraktaten, som er til folkeafstemning 2. juni. Traktaten har fokus på økonomisk politik, valuta og fri bevægelighed af kapital og åbner for, at de østeuropæiske stater kan blive medlem af EF, der nu bliver til EU – den union, som Poul Schlüter har erklæret stendød i forbindelse med afstemningen om 'EF-pakken' seks år tidligere.

50.7% reject Denmark's ratification of the Maastricht Treaty in a general referendum on 2 June. The Treaty focuses on economic policy, currency and the free movement of capital. It also opens the possibility of accepting Eastern European countries in the EEC, which now becomes the EU – the union that Poul Schlüter declared 'stone-dead' in connection with the referendum on the Single European Act six years prior.

1993

Anders Fogh Rasmussen udgiver bogen *Fra socialstat til minimalstat*, hvori han formulerer en skarp ideologisk kritik af den socialdemokratiske velfærdsstat. I bogen argumenter han for, at individet i højere grad skal tage ansvar for sig selv, og at staten skal spille en begrænset rolle.

Anders Fogh Rasmussen publishes the book *Fra socialstat til minimalstat* (From social state to minimal state), a sharp ideological critique of the Social Democratic welfare state. In the book he argues that individuals should assume a higher degree of personal responsibility, while the state should play a limited role.

ADMINISTRATIONSBYGNING FOR LK I BALLERUP
HELSTED, MADSEN & THOMPSON
Industriparken 2, Ballerup | 7-1987/318

1993

Den konservativt ledede regering trækker sig som følge af Tamil-sagen og kritikken heraf, og der dannes en socialdemokratisk regering. Hermed er Poul Schlüters tid som statsminister forbi. I hans ti år og fire måneder lange regeringstid er meget blevet forandret: Stigningen i det offentlige forbrug er bremset, skatte-systemet er blevet ændret i liberal retning, og privatiseringen af hidtil offentlige funktioner er påbegyndt. Poul Nyrup Rasmussen (S) afløser Poul Schlüter på statsministerposten.

The Conservative-led government steps down as the result of the Tamil Case and the resulting criticism, and the Social Democrats take over. This ends Poul Schlüter's tenure as prime minister. During his ten years and four months at the helm, there have been many changes: The growth in public spending has slowed down, the tax system has become more liberalist, and the privatization of public sector services has begun. Poul Nyrup Rasmussen (S) replaces Poul Schlüter as prime minister.

IBM Danmark, Jørgen Bo Associates & PLH
Nymøllevvej 91, Lundtofte. 4-1992/228

Baltica, Dall & Lindhardt
Klausdalsbrovej 601, Ballerup. 1-1991/26

Paustians Hus, Utzon Associates
Kalkbrønderiløbskaj 2, København. 8-1989/353

Pihl & Son, KHR AS
Nybrovej 116, Kgs. Lyngby. 8-1994/460

1993

Efter en lang periode med stagnation i dansk økonomi tager væksten for alvor fart. Et internationalt rentefald sætter eksplosivt gang i såvel erhvervsinvesteringerne som det private forbrug. Fra 1993 til 1997 skyder danskernes købelyst i vejret med 16%.

After a long period of stagnation, the Danish economy begins to grow again. Falling international interest rates spark explosive growth in business investments and private spending. From 1993 to 1997, Danish consumer spending increases by 16%.

ANNA MARIA INDRIO INTERVIEW

JESPER PAGH

Anna Maria Indrio kom til København fra Rom i 1965 og har i mere end tyve år været en temperamentsfuld og ekspressiv partner i Arkitektfirmaet C.F. Møller. Meget er forandret både i samfundet, for arkitektvirksomhederne, arkitekturen og de vilkår, den bliver til under, siden hun startede egen tegnestue i 1970'erne, og for at få et indblik i, hvordan forandringerne ser ud fra chefstolen på en af landets ældste og store, internationale tegneskuer, besøgte vi Anna Maria Indrio på C.F. Møllers tegnestue på Holmen i København.

Du tog afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole i 1970 – hvilke forventninger havde du til at være arkitekt på det tidspunkt?

Det er lidt specielt med mig, fordi jeg kom her midt i min studietid, og jeg kom fra et universitetsmiljø i Italien, hvor det vigtigste ved arkitektur, det var kompositionen. Altså den eksamen, som man havde som afgangseksamen, da jeg var på arkitektskole i Rom, bestod i at beregne en kuppel, og studenteroprøret, det var nok så meget et oprør mod dét, som var en total styring fra de her professorer. Det tog jeg med mig til Danmark, og her var jeg meget imponeret og overrasket over det samfund, jeg fandt, fordi det var et samfund, hvor jeg mente, at en masse af de problemer jo var løst. Jeg blev meget betaget af Danmark; dels kunne jeg lide, at der var orden i tingene, dels kunne jeg lide, at man havde dette her meget stærke sociale engagement. Men jeg syntes faktisk, at der manglede sammenhæng mellem ideologien og arkitekturen. Så de første ti år, jeg var i Danmark, gik meget med politisk arbejde, fordi ved at deltage i beboerbevægelser og sådan noget kunne jeg bedre forstå, hvad der foregik.

Jeg havde valgt arkitektarbejdet, fordi det var det fag, som bedst dækkede alt det, jeg interesserede mig for; altså både det samfundsmæssige og æstetiske. Men her var jeg selvfølgelig lidt handicappet, fordi jeg f.eks. ikke havde Kay Fisker i min bagage. Ham har jeg aldrig kunnet lide og vil aldrig kunne. Hans puritanske, calvinistiske formsprog, det vil jeg aldrig nogensinde kunne lide. Samtidig med det så var jeg ekstremt beundrende over for den type af arkitektur, som Mogens Lassen eller den tidlige Arne Jacobsen lavede. Det minder meget om den modernisme, som er den bedste i Rom. Men den rigdom, som den tidlige funktionalisme havde, den var jo væk, da jeg kom. For det, som blev lavet på Arkitektskolen, det var jo altså Albertslund, det var Gladsaxe, det var de meget rationalistiske, totalt stramme ting. Der er alt

Anna Maria Indrio came to Copenhagen from Rome in 1965, and for more than twenty years she has been a fiery and outspoken leader at C.F. Møller Architects. Much has changed, both in society, for the architectural firms, for architecture itself and in the conditions that frame it, since she founded her own architectural firm in the 1970's, and to learn how these changes appear from an executive position in one of Denmark's oldest and largest international firms, we visited Anna Maria Indrio at C.F. Møller Architects in Copenhagen.

You graduated from the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture in 1970 – what were your expectations of the architectural profession at that time?

My situation is a little special, because I came here as a student from a university environment in Italy where the main feature of architecture was composition. The graduation exam when I attended the school of architecture in Rome was about calculating a dome, and the student revolt was just as much a revolt against that, the professors' total top-down control. I brought that with me to Denmark, and here I was very impressed with and surprised by the society I found, because here I felt that many of these problems had actually been solved. I was very taken with Denmark; I liked that things were organized, and I liked that there was a strong sense of social responsibility. But in fact I felt that there was too little connection between the ideology and the architecture. So during my first ten years in Denmark, I was very involved in political work, because participating in community movements and things like that helped me understand what was going on.

I had chosen the architectural profession because it came closest to covering all the things I was interested in, both the social and the aesthetic aspects. But here I had a bit of a handicap, of course, because Kay Fisker was not part of my background. I never liked him, and I never will. His puritanical, Calvinist idiom will never appeal to me. On the other hand, I really admired the type of architecture that Mogens Lassen or the early Arne Jacobsen created. It is reminiscent of the best of the modernism in Rome. But the richness of the early functionalism was gone by the time I arrived. What they did at the School of Architecture, well, it was Albertslund, it was Gladsaxe, it was these very rationalist, very strict things. There is too much Protestantism in that.

But once Low Rise High Density arrived on

for meget protestantisme i det.

Men da tæt-lav så kom, var det en forløsning både for mig personligt, men også for mange andre, og det med, at alt bevægede sig, det havde jeg det på den ene side godt med, men på den anden side havde jeg det også ret dårligt med det, fordi jeg jo er opdraget med, at arkitektur også er en hierarkisk udvikling af rummene. Der er en start og en slutning, og der er noget, der er mere vigtigt end noget andet, og i tæt-lav-bevægelsen, der var alt lige vigtigt, og det var faktisk ikke lige mig. Men altså har jeg svaret på det, som du spurgte mig om først – hvad jeg forventede?

Ja, mere eller mindre. Altså det med sammenhængen mellem det sociale og det æstetiske, det er jo ret væsentligt.

Ja, og så er der de kulturelle forskelle; jeg kommer fra et katolsk land, og jeg møder et protestantisk land, hvor spillereglerne er anderledes. Hele mit liv har jeg ønsket at binde de her to verdener sammen. Jeg kommer jo ind i C.F. Møller ret sent, og du må tænke på, at i mellemtiden havde jeg jo så deltaget i politisk arbejde og fagforeningsmæssigt arbejde, fordi det politiske arbejde hjalp mig til at forstå samfundet, Arkitektforeningen hjalp mig til at forstå faget, og jeg havde min egen tegnestue (sammen med Poul Jensen, red.), hvor jeg forsøgte mig med flere projekter.

Hvad var det for projekter?

Det første projekt var et projekt for Islands Brygges uderum, og det er et meget fremsynet projekt, fordi det i realiteten er et projekt, der beskæftiger sig med uderum og transformation af Islands Brygge uden at røre ved lejlighederne. Det var en af de første ting, vi vandt, nemlig Det Neuhausenske legat – en slags guldmedalje fra Kunstakademiet – og siden da har jeg jo deltaget i masser af konkurrencer. Dengang var der mange offentlige konkurrencer, og vi vandt et par stykker af dem. Det, som hører mest til den periode, det er Nørrevangskirken i Slagelse, som i virkeligheden er en romansk kirke, tilpasset danske forhold, og den er postmodernistisk og meget dekoreret, men også meget afklaret formmæssigt, og det er faktisk en form for svendestykke, kan man sige, og det, som så leder op til, at jeg bliver partner i C.F. Møller.

Så selv om du ikke brød dig om Kay Fisker, så kom du så tæt på den tradition, som man vel stort set kunne?

Ja, og det sjove ved det er, at da jeg så kommer ind i C.F. Møller og går i dybden med Aarhus Universitet især og arbejder rigtig meget sammen med Mads Møller i den første periode, da forstod jeg, at nogle af de temaer, som er mit udgangspunkt i forhold til arkitekturen, det vil sige den menneskelige, sociale, humanistiske tilgang til faget – det var jo én af de grundlæggende piller i C.F. Møllers tegnestue. Der er en lille forskel der, som er bestemt af det italienske, og derfor er mine bygninger altid en lille smule mere dramatiske og en lille smule mere hierarkiske end det, du vil finde i C.F. Møllers regi ellers. Det er måske blevet anderledes nu, men dengang var det sådan. Og det første, jeg vinder sammen med kolleger i C.F. Møller, det er Statens Museum for Kunst (se s. 42). På det tidspunkt var det at lave sådan et rum i Danmark revolutionerende, for der var ikke nogen, der havde lavet sådan et rum før – det dramatiske rum til ingenting. Det var en stor provokation. Nu er du jo så ung, så jeg ved ikke, om du kan huske det, men der var jo en forfærdelig diskussion.

Tror du, at det kulturelle også betød noget for måden at se på det på? At det ikke kun handlede om rummet i sig selv, men at det også handlede om, hvem det var, der kom og pillede ved Dahlerups værk?

Det har jeg spurgt mig selv om mange gange. Altså jeg er jo meget passioneret omkring de ting, jeg laver, og det kunne godt være, at der fra visse 'etablerede kredse' ligger en eller anden manglende tryghed ved mig, altså "hvem er hun" – ikke?

Der skete også meget i de år med arkitekturen – og i København – i forhold til at skabe de der meget offentlige rum og institutionerne, der ændrede sig med dem.

Ja, altså det, der skete i 1992, det var, at man besluttede, at København skulle være Kulturbymuseet i 1996, og så gav regeringen et enormt beløb til de her offentlige institutioner, det vil sige, der kom Statens Museum for Kunst, der kom Det Kongelige Bibliotek, der kom flere andre. København starter en transformation, der vil noget, og som vi ikke har set før. Nu har jeg været her siden 1965, og når jeg kørte langs Kalvebod Brygge, så tænkte jeg hver gang, “hvad er det for et provinshul, vi bor i?” og kunne ikke forstå, at man ikke byggede noget som helst i rigtig, rigtig mange år.

Hvad var tegnestuen her for et sted, da du kom hertil der i 1991?

Jamen, det var jo på en måde en fantastisk tegnestue. De var meget professionelle, og det var en tegnestue, der virkelig vidste, hvordan man skulle bygge, og det var en meget høj arkitektonisk kvalitet. Det var meget nordisk, og det var en hemmelig tegnestue. Det var ikke en international tegnestue overhovedet, jeg vil ikke engang sige, at det var en københavnsk tegnestue, det var meget århusiansk, og med min indtræden og alle de nye partnere, der kom efter mig, har tegnestuen gennemgået en transformation, der vil noget. Der er sket en enorm transformation i de sidste tyve år på tegnestuen.

Som mange andre store tegnestuer spænder jeres arbejder meget bredt, og det er svært at sætte et prædikat på. Men i modsætning til mange andre er der heller ikke rigtigt noget, man kan sige, er en særlig signatur ved jeres arbejder, er du enig i det?

Jo altså – når jeg fortæller historien om tegnestuen, så er det meget afgørende, at tegnestuen ikke har en signatur. Men i virkeligheden har vi det – altså det er jo ikke en formel signatur, det er ikke en signatur, som måske gør, at du kan genkende et formsprog, som er, at det er C.F. Møller, som hos Libeskind eller Zaha Hadid, men det er alligevel en signatur, fordi der ligger en dyb følelse for de mennesker, der skal bruge husene, der ligger en dyb tilpasning til de steder, som vi skal arbejde med. Og der ligger en mild fortolkning af tidens tendenser. Hvis du spørger i udlandet – og nu har jeg så arbejdet en del udenfor, jeg holder forelæsninger i Italien, vi har haft kontakter med entreprenører og med klienter i udlandet og så videre – så kan de se, at C.F. Møller har en signatur, og de kan se, at det, vi har at byde på, det er en meget seriøs arkitektur; det er en humanistisk, seriøs, grundig arkitektur med høj arkitektonisk kvalitet.

Hvad med sådan noget som Field’s i Ørestad, som I også har haft fingrene nede i. Hvad er det, man bidrager med der som arkitekt?

Jamen altså, hvem er det, der kritiserer Ørestad så meget for det første? og Field’s? Jeg synes selv, at det er for tidlig en kritik. Altså man kan diskutere hele byplanafsettet – jeg kan meget bedre lide Sluseholmen, hvor vi jo har lavet en del huse, fordi der er meget mere tæt, og gårdrummene er meget mere i en menneskelig skala og sådan. Ørestad har et andet afsæt, det er jo meget mere åbent land, og den er kun delvist udbygget og så videre, og de rum mellem husene er meget, meget større.

Jeg synes, at hvis vi kigger rundt omkring på alle de shoppingcentre, der er blevet bygget, og sammenligner Field’s med de krav, som stilles til et shoppingcenter, så synes jeg, at Field’s har en facade mod byen, der er rimelig integreret i stedet, og indvendigt har en meget fin måde at disponere rummene på. Det er et stærkt kommercielt byggeri, som efter min mening er lykkedes meget godt ud fra nogle totalt umulige betingelser. Og mange af dem, som kritiserer den slags byggeri, har i virkeligheden aldrig på noget tidspunkt været i nærheden af det selv. Det hører måske ikke til vores ypperste byggerier, men jeg synes dog, at det har en anstændig, menneskelig skala.

the scene, it was liberating, for me personally as well as for many others, and this notion of everything being in motion – on the one hand I was fine with that, but on the other hand I was also quite uncomfortable with it, because the architecture I’m raised with also involves a hierarchical development of spaces. There is a start and a finish, and some things are more important than other things, and in the Low Rise High Density movement, everything is equally important, and I really didn’t care for that aspect of it.

But, now, have I answered your original question – about my expectations?

Yes, more or less. And your point about the connection between social and aesthetic aspects, that’s a fairly crucial one.

Yes, and of course there are cultural differences; I come from a Catholic country, and I encounter a Protestant country with a different set of ground rules. My entire life I have sought to unite these two worlds. I join C.F. Møller fairly late, of course, and you have to consider, in the meantime I had been involved in political work and union activities, because the political work helped me understand society, the Architects’ Association helped me understand the profession, and I had my own studio (together with Poul Jensen, ed.), where I tried my hand at several projects.

What were those projects?

The first project was for the outdoor space at Islands Brygge, and it is a very visionary project, because in fact it’s a project that deals with the outdoor space and transformation of Islands Brygge without touching the apartments. It was one of the first things we won; we were awarded the Neuhausen Grant – a sort of gold medal from the Royal Danish Academy of Fine Arts – and since then I have of course participated in lots of competitions. Back then, there were many open competitions, and we won a couple of those. The project that is most descriptive of that period is the church in Slagelse, which in fact is a Roman church adapted to a Danish context, and it is postmodernist and very ornamented, but it also has a very clear sense of form, and I guess you could say it’s my apprenticeship piece and the achievement that led up to my becoming partner at C.F. Møller.

So even though you did not care for Kay Fisker, in a sense you came as close to that tradition as anyone could?

Yes, and the funny thing is that once I join C.F. Møller and work in-depth with Aarhus University especially and work closely together with Mads Møller during that initial period, I could see that some of the themes that define my relationship with architecture, that is, the human, social, humanist approach to the discipline – were in fact one of the foundation

stones for C.F. Møller Architects. There’s a little difference there, which springs from my Italian background, and that is why my buildings are always slightly more dramatic and slightly more hierarchical than what you see from C.F. Møller otherwise. Maybe that has changed by now, but that’s how it was back then. And the first thing that I win together with my colleagues at C.F. Møller is the National Gallery of Denmark (p. 42). At the time, creating such a space in Denmark was revolutionizing; no one had ever created such a space before – the dramatic space for nothing. It was a huge provocation. You’re so young, of course, so I don’t know if you remember it, but there was quite a controversy.

Do you think that the cultural aspect also affected the way it was received? That this was not only about the space in itself, but that it was also a matter of, “who’s this person who is tampering with Dahlerup’s work”?

I have asked myself that many times. I am very passionate about the things I do, and maybe certain parts of the ‘establishment’ are a bit uncomfortable with me, like, “who is she” – right?

At the time, there was also a lot happening in architecture – and in Copenhagen – in terms of creating these very public spaces and the institutions that changed along with them.

Yes, in 1992 the decision was made to make Copenhagen the 1996 Culture Capital of Europe, and the government allocated a huge amount to these public institutions. There was the National Gallery, there was the Royal Library, and there were several others. Copenhagen begins a major transformation, unlike any we’ve seen. Now, I’ve been here since 1965, and when I drove along Kalvebod Brygge, I always used to think, “What is this provincial dump we’re living in?”, and I couldn’t understand why there was no construction going on for many, many years.

What sort of place was C.F. Møller when you joined it in 1991?

In a way it was an amazing place. They were very professional, and they really knew how to build, and there was a very high degree of architectural quality. It was very Nordic, and it was a secret architectural firm. It was not an international firm at all, I wouldn’t even call it a Copenhagen firm, it was very Aarhus-based, and with my arrival and all the new partners who followed after me, the firm has undergone a profound transformation. There has been a tremendous transformation in the firm during the past twenty years.

Like many other large architectural practices, your work spans a wide range, and it is hard to put a specific label on it. But unlike many others, your work also doesn’t really have a unique signature; do you agree with that assessment?

Well – when I tell the story about the firm, it is very important to point out that it does not have a signature. But in fact, we do – I mean, it’s not a formal signature, it’s not a signature that maybe lets you recognize an idiom as specifically C.F. Møller, as with Libeskind or Zaha Hadid, but it’s still a signature, because there is a profound concern for the people who are going to use the buildings, there is a profound adaptation to the sites that we work with. And there is a mild interpretation of contemporary trends. If you ask abroad – and I have worked quite a bit abroad, I give lectures in Italy, we’ve had contacts with contractors and clients abroad, and so on – they see that C.F. Møller has a signature, and they see that what we have to offer is very serious architecture; it is humanist, serious, thorough architecture of high architectural quality.

What about a place like Field’s in Ørestad, which you have also been involved in? What is the architect’s contribution there?

Well, first of all, who is it in fact who’s so critical of Ørestad? And of Field’s? Personally, I feel the criticism is premature. I mean, you can debate the whole urban planning approach – I much prefer Sluseholmen, where we designed many of the buildings, because it is much denser, and

I den tid, du har været hos C.F. Møller, er der også kommet mange flere medarbejdere, og det er en periode, hvor professionalisering af branchen har været kraftigt i fokus – måske nogle gange været vigtigere end den arkitektfaglige udvikling. Hvordan har du oplevet det?

Jeg må sige, at den professionalisering, som er enormt nødvendig både for at kunne arbejde i udlandet, men også for at kunne arbejde herhjemme, og hele den her ændring, som faget er underkastet i øjeblikket – det er en hård nød at knække. Det æder al vores fortjeneste, og det æder alle vores ressourcer. Det er en kompetenceudvikling, som nogle gange, synes jeg, går over målet, fordi der er mindre og mindre plads til at udvikle kompetencer inden for arkitektur og mere og mere plads til at udvikle kompetencer inden for alt muligt andet.

Og jeg synes ikke, det virker, som om man forstår hos de danske beslutningstagere, at de sætter vores arkitektoniske produkt – som er meget større end lige det at lave bygninger, men som gælder formgivning af hele vores samfund, og som har et stærkt brand ude i resten af verden – ekstremt meget under pres ved, at vi bruger så enorme summer på at professionalisere og udvikle vores medarbejdere inden for management af komplicerede processer. Men meget af det er alt muligt andet end udvikling af arkitektur.

Nu er du allerede inde på det, men hvis man skulle se på de største forskelle på, hvordan situationen var for 40 år siden og i dag – i forhold til arkitektens rolle i samfundet f.eks. – er der så noget særligt, du ville pege på?

På en måde har vi fået det bedre. Altså som arkitekter er vi mere eksponeret, end vi var før. Det med at være arkitekt før, det var man i et indesluttet miljø eller i en indesluttet kreds, og på den måde er det bedre. Vi er blevet et fag, der er ekstremt populært, vi er et kreativt fag – eller folk opfatter det som et kreativt fag, og vi er meget populære på den måde.

Men på den anden side har vi det her konkurrencesamfund, som har taget totalt overhånd, og det at vi skal konkurrere så meget og bruge alle vores ressourcer på det, det kvæler kreativiteten. Jeg kan godt sige dig, at der skal virkelig stor, stor energi til, og man skal være ekstremt *tough* i dag for at lede sådan nogle ting, som vi gør. Nu taler jeg ikke om de små opgør – de er stadigvæk, som de er – men vi som arkitekter i dag skal matche kapitalen, og den er verdensomspændende, og den er stor, og man vil gerne have store bygninger, vi skal have store sygehuse, store domiciler, store metroanlæg. Det er den vej, det går.

Det er svært at føre skibet og opnå god arkitektur. Det er lykkedes, som på vores Darwin Centre (udvidelsen af Naturhistorisk Museum i London), men det kræver megen energi.

Så hvis arkitekter skal matche det, jamen... så er vi jo altså... vi kan ikke gøre andet end at følge det simpelthen. Og jeg synes, at alene det, at vi ikke engang må beskrive produkterne mere i udbuddene... Hvordan i alverden skal vi så lave den arkitektur, der kendetegner Danmark – det integrerede design – vi har lavet indtil nu, hvis vi ikke kan beskrive produkterne? Det er bare en lille detalje, men den er meget sigende.

Der skal virkelig noget viden til, og derfor – i stedet for at høre så meget negativitet – kunne vi godt bruge noget positivitet. Jeg føler altså lidt, at vi er ligesom Saint George (Sankt Jørgen), som kæmper med sværdet mod dragen, ikke? Altså vi sidder og kæmper med en drage, som er så stor, at jeg godt kunne tænke mig, at man kunne sende skytset et andet sted hen, og hele faget kunne stå lidt mere sammen om de ting, som er væsentlige.

Anna Maria Indrio (f. 1943 i Rom) har været partner i C.F. Møller siden 1991. Hun er uddannet på Facoltà di Architettura og på Kunstakademiets Arkitektskole, hvor hun tog afgang i 1970. Havde tegnestue sammen med Poul Jensen 1979-89. Modtog samme med de øvrige partnere i C.F. Møller Nykredits Arkitekturpris i 2006 og blev samme år nomineret til Mies van der Rohe-prisen. Medlem af repræsentantskabet i Danske Arkitekters Landsforbund 1977-95 og af bestyrelsen 1992-94. Medlem af redaktionsudvalget for *Arkitekten* og *Arkitektur DK* 1988-1993. Blandt de væsentligste arbejder som partner i C.F. Møller findes Rungsted Sundpark (1997), om- og tilbygningen af Statens Museum for Kunst (1998), Vibenshus Runddel (2001), ombygningen af Certosa og Museo di S. Martino, Napoli (2006), Østerbrogade 105 (2007), udvidelsen af Arken (2009), Darwin Centre, London (2009) og National Maritime Museum, London (2011).

DARWIN CENTRE, LONDON. C.F. MØLLER 2002-2009. ARKITEKTUR DK 2009/12. © TORBEN ENSENBO

the atrium yards are on a much more human scale. Ørestad has a different basis, it is much more open land, and it's only partially built up, and so forth, and the spaces between the buildings there are much, much larger.

I think that if you look at all the shopping centers that have been made and compare Field's with the demands that a shopping center has to meet, I think that Field's facade toward the city is fairly well integrated with the site, and the interior distribution of space is very successful. It is a highly commercial project, and in my opinion it's quite successful, considering the completely impossible conditions. And many of the people who criticize these types of projects have in fact never even seen them first-hand. It may not be our finest achievement, but I do think that it has a decent, human scale.

During your time with C.F. Møller the staff has expanded considerably, and the period has been characterized by a strong emphasis on professionalizing the industry – perhaps more than on architectural development. How have you perceived these developments?

I have to say that the professionalization, which is absolutely crucial for working both abroad and in Denmark, and this whole transformation that the profession is undergoing right now – it's a hard nut to crack. It eats up our earnings, and it eats up our resources. It is a competency development that I think sometimes goes too far, because there is less and less room to develop architectural competencies and more and more room to develop competencies in all sorts of other areas.

And I don't think that the Danish decision-makers appear to understand the extreme pressure they are putting on our architectural product – which goes far beyond simply creating buildings and includes the design of our society, and which has such a strong brand in the rest of the world – by making us invest so heavily in professionalizing and developing our staff in terms of managing complex processes. But much of that is concerned with all sorts of other things beside the development of architecture.

You have already touched upon it, but if you were to look at the main differences between conditions 40 years ago and conditions today – in terms of the architect's role in society, for example – is there anything in particular that you would want to highlight?

In a way, our situation has improved. As architects we are more exposed than we were then. In the past, architects moved in an isolated environment, closed circles, and in that sense things have improved. We have become an extremely popular profession, we are a creative profession – or, people perceive it as a creative profession, and in that sense we're very popular.

But on the other hand, we have this competitive society that is out of control, the fact that we have to compete so much and spend all our resources on it, it's poison to our creativity. It takes a huge amount of energy, and you have to be extremely tough today to manage the kinds of projects that we deal with. I don't mean the small challenges – they are as they always were – but as architects today, we are up against big capital, and it's global, and it's huge, and the call is for big buildings, big hospitals, big corporate headquarters, big metro systems. That's the current trend.

It's hard to navigate in those waters and achieve quality architecture. It can be done, as in our Darwin Centre – the extension of the Natural History Museum in London, but it takes a lot of energy.

So if architecture has to match that, well... then we're really... all we can do is follow along.

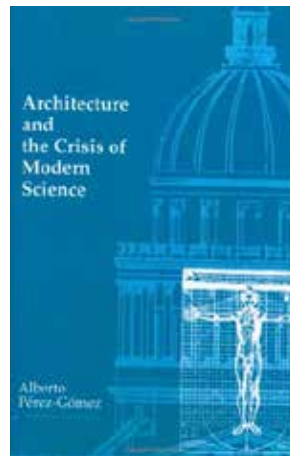
And I think that the fact alone that we're not even allowed to describe the products in our tenders anymore... How on earth are we supposed to create the architecture that characterizes Denmark – the integrated design – as we have until now, if we're not allowed to describe the products? It's just one little detail, but it's telling.

It takes a lot of knowledge, so instead of all this negativity we could really use some positivity. I feel almost as if we're Saint George, swinging our sword at the dragon, right? We're sitting here, fighting this huge dragon, and I wish we could train our guns at something else, and the entire profession could be a little more united around important issues.

Anna Maria Indrio (b. 1943 in Rome) has been a partner at C.F. Møller since 1991. She attended Facoltà di Architettura and graduated from the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture in 1970. She ran an architectural practice with Poul Jensen in 1979-89; here she designed the church Nørrevangskirken in Slagelse, among other projects. She was awarded Nykredits Arkitekturpris together with the other partners at C.F. Møller in 2006; was nominated for the Mies van der Rohe Award that same year. A jury member in several architectural competitions and an external examiner at the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture. Member of the board of representatives of the National Association of Danish Architects 1977-95 and of the board in 1992-94. Member of the editorial committee for *Arkitekten* and *Arkitektur DK* in 1988-1993. Among her most important works as a partner at C.F. Møller are Rungsted Sundpark (1997), the renovation and extension of the National Gallery of Denmark (1998), Vibenshus Runddel (2001), Vendsyssel Museum of Art (2003), the renovation of Certosa and Museo di S. Martino, Naples (2006), 105 Østerbrogade (2007), the extension of Arken (2009), Darwin Centre, London (2009) and the National Maritime Museum, London (2011).

BØGER BOOKS

HENNING THOMSEN

Igennem tiden har bøger og bygninger – tænkning og arkitektur – spillet sammen på en intens og til tider endog meget frugtbar måde. Af Vitruvius har vi således kun ordene tilbage, og hvem kan i dag forestille sig en samtidsarkitektur uden Koolhaas' tekster, der har haft mindst lige så stor indflydelse som OMA's byggede projekter.

Bøger, arkitekturmagasiner og udstillinger var igennem det meste af den periode,

Alberto Pérez-Gómez

Architecture and the Crisis of Modern Science, 1983

Den mexicansk fødte arkitekturhistoriker og -teoretiker har været en af fænomenologiens stærkeste forkæmpere. I Danmark blev han kendt igennem Henning Larsens blad *SKALA*. Den fænomenologiske tankegang har sat sig mange spor i dansk arkitektur, og bogen her sætter fænomenologien ind i en større, filosofisk og videnskabelig kontekst.

Both in recent times and in the past, books and buildings – thinking and architecture – have interacted in intense and sometimes highly fruitful ways. Thus, of Vitruvius we now only have the words. And who today can imagine contemporary architecture without Koolhaas' texts, which match OMA's built projects in influence?

Throughout most of the period covered by *Arkitektur DK*, books, architecture maga-

This Mexican-born architecture historian and theorist has been one of the main proponents of phenomenology. In Denmark, he became well known through Henning Larsen's magazine *SKALA*. The phenomenological approach has left many traces in Danish architecture, and this book places phenomenology into a larger philosophical and scientific context.

nærværende magasin behandler, en afgørende faktor i den arkitekturteoretiske og -historiske udvikling. Dette lille udpluk er eksempler på bøger, der enten på grund af deres udbredelse eller på grund af deres indhold har haft en afgørende betydning for arkitekter og arkitekturen i perioden.

Fortsættes s. 62-63

Heinrich Klotz

Moderne und Postmoderne – Architektur der Gegenwart, 1985

Den arkitekturteoretiske og -historiske kamp udspillede sig i en lang årrække i firserne i Tyskland. Store byggeudstillinger i Berlin og Frankfurt blev scenen, hvor postmodernister, dekonstruktivistiske og traditionelister sloges. Klotz' bog er udgivet af Arkitekturmuseet i Frankfurt, der sammen med andre arkitekturmuseer blev vigtige formidlingscentre fra 1980'erne og frem.

Michael Benedikt

For an Architecture of Reality, 1987

Det er næsten for meget at kalde det en bog, Texas-professoren Michael Benedikts lille kampskrift for en virkelighedsnær arkitektur. Det er mere et langt essay i stilfuld indpakning og med små, stemningsmættede illustrationer, der forsøger at sætte ord på en længsel efter en arkitektur med mere indhold, frem for den billedglade arkitektur, der prægede firserne og halvfemserne.

Philip Johnson, Mark Wigley

Deconstructivist Architecture, 1988

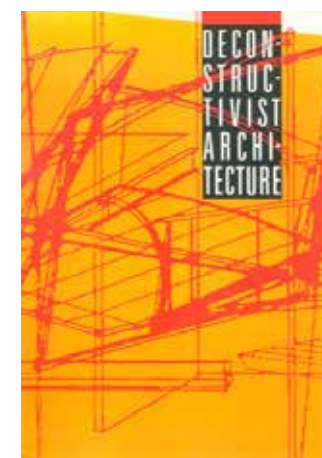
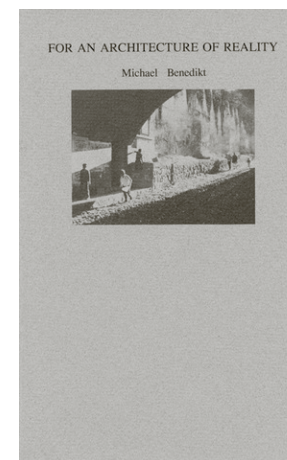
Fem årtier efter Philip Johnson i 1932 kuraterede den skelsættende "International Exhibition of Modern Architecture" på MoMA i New York, forsøgte Johnson sig igen som fødselshjælper for en ny arkitekturbevægelse med en udstilling om slutfirsernes dekonstruktivistiske arkitektur. Det var arkitekter som Peter Eisenman, Coop Himmelb(l)au, Frank Gehry, Zaha Hadid, Rem Koolhaas og Bernard Tschumi, udstilende præsenterede i sammenhæng.

zines, and exhibitions have been key factors in the development of architecture theory and history. Below, we mention a small selection of books that, by virtue of their popularity or content, have been a major influence for architects and architecture in their time. Continued on pp. 62-63

In the 1980s, a drawn-out struggle about architecture theory and architecture history unfolded in Germany, with the large-scale building expositions in Berlin and Frankfurt as the arena for intense debates among postmodernists, deconstructivists and traditionalists. Klotz's book was published by DAM, the architecture museum in Frankfurt, which along with other architecture museums developed into an important communication platform for architecture in the 1980s.

It almost stretches the definition to call it a book, the Texan professor Michael Benedikt's little pamphlet for 'an architecture of reality'. It is more like a long essay, stylishly packaged and with little evocative illustrations, striving to find words for a yearning for an architecture that places a greater emphasis on content rather than the image-driven architecture that characterized the 1980s and 90s.

Five decades after Philip Johnson curated the groundbreaking "International Exhibition of Modern Architecture" at MoMA in New York in 1932, Johnson sought to bring yet another architecture movement into the world with an exhibition on the deconstructivist architecture of the late 1980s, represented by Peter Eisenman, Coop Himmelb(l)au, Frank Gehry, Zaha Hadid, Rem Koolhaas, Bernard Tschumi and others.

Jean-Francois Lyotard

The Postmodern Condition, 1984

Bogen er ikke en arkitekturbog. Men det er bogen, der om nogen lagde kimen til den arkitekturfilosofiske diskurs, der prægede senfirserne. Lyotard beskriver de store ideers død og de små fortællingers fremvækst og etablerer betegnelsen 'postmodernisme' i en større filosofisk og kulturel forstand. Det er også en bog, de færreste har læst, og arkitekter da i særdeleshed ikke. Men pointerne brugte vi gerne.

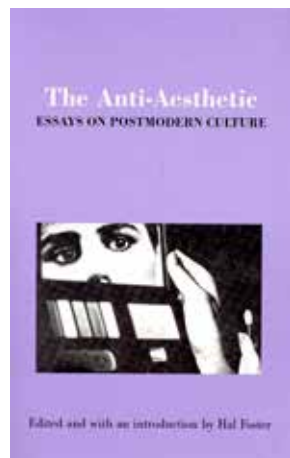
This is not an architecture book. But more than any other book it laid the seed for the philosophical architecture discourse that was so influential in the late 1980s. Lyotard proclaims the end of 'grand narratives' and the advance of small narratives and establishes the term 'postmodernism' in a larger philosophical and cultural sense. It is a book that few people have read, and architects are no exception here. But that did not stop us from using the points.

Hal Foster (ed.)

The Anti-Aesthetic – Essays on Postmodern Culture, 1985

Den amerikanske kunstkritiker og -historiker Hal Foster var kun 28 år gammel, da han udsendte bogen her, hvor centrale tekster af bl.a. Kenneth Frampton, Rosalind Krauss, Jürgen Habermas, Fredric Jameson og Jean Baudrillard sætter fokus på postmodernismen som en kulturkritisk tilgang.

The American art critic and art historian Hal Foster was only 28 when he published this book, where essential writings by Kenneth Frampton, Rosalind Krauss, Jürgen Habermas, Fredric Jameson, Jean Baudrillard and others highlight postmodernism as an important approach in cultural criticism.

UDVIKELSE AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK. SKITTEAFBILDNING AF HANSEN LARSEN 1993-98. SPØRGSMÅL: KIRKEGAARDEN PÅ LANGE BRO. FOTOGRAF: ARCTURUS 1993-98

KULTUR OG FRITID

CULTURE AND RECREATION

I starten af 1990'erne kommer nye typer af institutioner på banen. Formidlingscentre er hverken museer eller forlystelsesparker, men Tycho Brahe Planetarium og Experimentarium bliver nogle af de første håndgribelige tegn på oplevelsesøkonomien. Det sætter spor i stort set alle typer offentlige institutioner med kulturelt eller videnskabeligt indhold. Det er ikke længere nok at have en god samling og en velbetjent læsesal – institutionerne skal åbne sig mod omverdenen og invitere folk ind med uadvendte publikumsaktiviteter som café, boghandel, foredrag og konferencetilbud, som samtidig kan bidrage til indtjeningen for de institutioner, som stadig oftere skal redegøre for deres berettigelse.

Det fører til stribevis af ny- og ombygninger for større og mindre kulturbærende institutioner over hele landet. Tydeligst kommer dette i første omgang til udtryk i tilbygningerne til Statens Museum for Kunst og Det Kongelige Bibliotek, som begge udløber af Københavns status som Kulturbærende. Det bliver samtidig en tydelig markering af byen i alminde-

lighed – og København i særdeleshed – som det nye centrum for udvikling.

Det Kongelige Bibliotek vender sig med tilbygningen af Den Sorte Diamant symbolsk om, så huset i stedet for at favne den intime bibliotekshave i den tidligere Tøjhushavn læner sig udfordrende ud over selve inderhavnen mellem Langebro og Knippelsbro.

Hybridinstitutioner af mange slags dukker op – kategorierne teater, bibliotek og håndboldhal forsvinder næsten helt til fordel for idræts- og kulturhuse og senere – i forbindelse med først kvarterløft og senere områdefornyelse – kvarterhuse. Fælles for disse er, at man forsøger at samle flere forskellige aktiviteter under ét tag for dermed at skabe overlap og sammenfletninger af funktioner, aktiviteter og borgergrupper med henblik på at styrke integrationen, medborgerskabet og institutionernes økonomi og bæredygtighed i det hele taget. *jp*

In the early 1990s new types of institutions emerge. Experience centers are neither museums nor amusement parks, but the Tycho Brahe Planetarium and the Experimentarium are some of the first tangible indications of the experience economy. This trend affects most public sector institutions in the field of culture or knowledge. It is no longer enough to have a good collection and a well-stocked reading room – the institutions have to reach out and invite the public in with cafés, book stores, lectures and conference facilities, which are also a source of income for these institutions, which are facing increasing demands to justify their existence.

This results in a wide range of projects to establish or renovate facilities for small and large cultural institutions all over Denmark. The most striking early examples are the expansions of the National Gallery of Denmark and the Royal Library, both in extension of Copenhagen's status as European Culture Capital in 1996. This also marks the city in general – and Copenhagen in particular – as the new main locus of development.

With the addition of the Black Diamond, the Royal Library symbolically changes its focus; instead of embracing the small and intimate library garden in the former naval harbor, it now strikes a more challenging pose, leaning out into the inner harbor between Langebro and Knippelsbro.

A wide variety of hybrid institutions develop – the theater, library and handball hall almost disappear as categories in favor of sports and culture centers and eventually – in connection with neighborhood improvement and renewal projects – community centers. These new centers bring several activities together under one roof in order to create an overlap and combination of functions, activities and user groups with the overall aim of supporting integration and community spirit as well as the institutions' sustainability and economic viability. *jp*

1993

Edinburgh-aftalen, som er en særordning vedr. Danmarks medlemskab af EU, der fastlægger Danmarks fire forbehold over for Maastricht-traktaten (forsvarspolitik, valutasamarbejde, unionsborgerskab, retssamarbejde), sendes til folkeafstemning. 56,7% stemmer ja 18. maj. I løbet af aftenen og natten udbryder de voldsomste uroligheder på Nørrebro siden 2. verdenskrig, og politiet affyrer 113 skud mod stenkastende demonstranter.

The Edinburgh Agreement, which grants Denmark four exceptions to the Maastricht Treaty (defense, economic and monetary union, union citizenship, and justice), is sent to a referendum. 56.7% vote yes on 18 May. During that evening and night, the worst riots since World War 2 break out in the Copenhagen neighborhood of Nørrebro, and the police fire 113 shots at demonstrators who throw paving stones.

1994

En arbejdsreform indfører en mere aktiv arbejdsmarkedspolitik. Den klassiske passive forsørgelsesmodel bliver afløst af en aktiv arbejdsmarkedspolitik, der indeholder stramninger af dagpengereglerne, kontrol med og aktivering af ledige. Dermed bliver socialpolitik og arbejdsmarkedspolitik knyttet tættere sammen, hvilket har til formål at bringe flere mennesker i beskæftigelse.

A reform introduces a more active labor market policy. The classic passive welfare model is replaced by an active labor market policy, which includes restrictions on unemployment benefits, more supervision of recipients and mandatory activation (job placements). This ties social policies and labor market policies more closely together with the aim of bringing more people out of unemployment.

STATENS MUSEUM FOR KUNST
C.F. MØLLER
Sølvgade, København K | 8-1998/401

Museumscenter Aars, Per Kirkeby & Jens Bertelsen
Søndergade 44, Aars. 8-2000/430

ARoS, Aarhus Kunstmuseum, Schmidt Hammer Lassen. Aros Allé 2, Aarhus, 4-2004/300

Johannes Larsen Museet, Poul Ingemanns Tegnestue
Kerteminde. 8-1990/381 & 5-2001/312

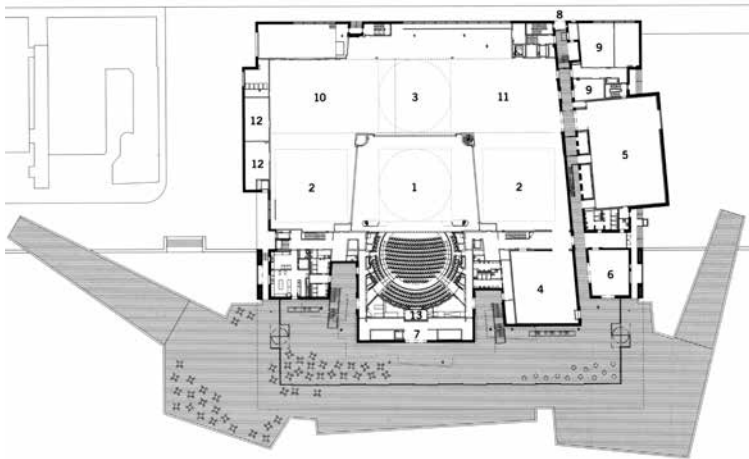

Trapholt, Bente Aude & Boje Lundgaard
Æblehaven 23, Kolding. 4-1989/188

Arken, Søren Robert Lund Arkitekter. Køge. 1-1997/6

1994	1995
Regeringen gennemfører en skattereform, der bl.a. giver skattelettelser for 20 milliarder kroner. Dette sætter for alvor gang i den danske produktion og markerer indgangen til en af de mest succesrige opgangsperioder i nyere tid. Høje vækstrater fører i løbet af nogle få år til halvering af arbejdsløsheden. Ved årtusindets udgang er landet med en arbejdsløshed på blot 5-6% tæt på fuld beskæftigelse.	I løbet af 1990'erne lykkes det den socialdemokratiske regering, hjulpet af den verdensøkonomiske vækst, at bringe arbejdsløsheden markant ned og efterhånden at skabe gode muligheder for at betale af på den enorme gæld, som Danmark havde slæbt på siden 1970'erne.
A tax reform provides tax reliefs of DKK 20 billion. This boosts Danish production and marks the beginning of one of the most successful economic periods in recent times. High growth rates cut unemployment in half in just a few years. At the beginning of the new millennium, Denmark is approaching full employment, with unemployment rates of only 5-6%.	During the 1990s, the Social Democratic government, with help from the global economic boom, reduces unemployment sharply and begins to create the necessary conditions for paying off the huge debt that has burdened Denmark since the 1970s.

DET KONGELIGE TEATER SKUESPILHUSET
LUNGAARD & TRANBERG
Sankt Annæ Plads 36, København | 3-2008/8

1996

Der raser en politisk debat i socialdemokratiet om udlicitering af velfærdsopgaver til private virksomheder. En debatgruppe anført af fremtrædende folketingsmedlemmer offentliggør et debatoplæg med titlen “Velfærdssamfundets anden etape”, hvori man forsøger at gøre op med forestillingen om det offentlige som patentleverandør af velfærd.

A debate is raging in the Social Democratic party about outsourcing welfare tasks to private companies. A debate group led by prominent Parliamentarians publishes a discussion paper titled “The second stage of the welfare society,” which challenges the notion of the public sector as the sole provider of welfare services.

Kanten, S+te CPH & White Arkitekter
Østervej, Fakse. 2-2009/62

Performers House, Schmidt Hammer Lassen
Papirfabrikken 74, Silkeborg. 8-2007/506

Musikhuset Esbjerg, Utzon Arkitekter v/Jan Utzon
Havnegade 18, Esbjerg. 5-1997/256

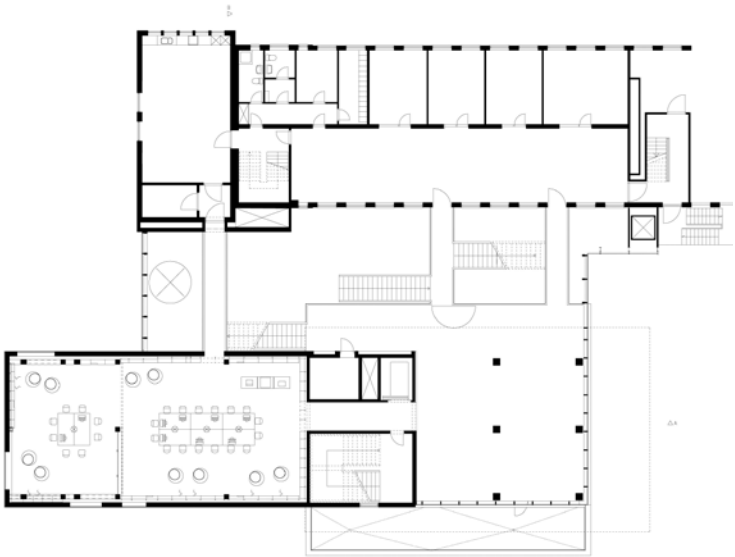

Kulturhuset Viften, Dissing + Weitling
Rødovre Parkvej, Rødovre. 3&4-1991/146

1997

Storebæltsbroens jernbaneforbindelse åbner 1. juni efter mere end 100 års drøftelser om en fast forbindelse over bællet. Vejforbindelsen åbner 14. juni 1998, og de samlede byggeomkostninger for den ca. 17 km lange forbindelse er 21,4 mia. kr.

The rail link across the Great Belt opens on 1 June 1997 after more than 100 years of discussions about a fixed link across the Belt. The link opens to road traffic on 14 June 1998. The construction costs for the 17-km link is DKK 21.4 billion.

KULTURHUS I NORDVEST
COBE & TRANSFORM
Rentemestervej, København | 4-2011/12

© STAMERS KONTO

© JENS LINDHJE

Kvarterhus i Holmbladsgadekvarteret, Dorte Mandrup
Jemtelandsgade 3, København. 7-2001/432

© THOMAS PETER

Idræts- og kulturhus i Korsgade, BBP Arkitekter
Korsgade, København. 8-2006/560

© TOBREN ESKEDOD

Prismen, Dorte Mandrup Arkitekter
Holmbladsgade, København. 8-2006/568

© PLOT / MARTIN KEIDING

Maritimt Ungdomshus, PLOT
Amager Strandvej 15, København. 5-2004/378

© ADAM MØRK

Herstedlund Fælleshus, Dorte Mandrup Arkitekter
Robinievej, Albertslund. 1-2010/52

1997

Staten sælger 42% af sine aktier i det statslige aktieselskab Tele Danmark til amerikanske Ameritech. Året efter sælges resten, og privatiseringen som er én af mange i 1990'erne, og en del af Socialdemokratiets strategi for fornyelse af velfærdsstaten, er gennemført.

The Danish state sells 42% of its shares in the state-owned company Tele Danmark to the American firm Ameritech. The following year they sell the rest, thus completing the privatization process that is one among many in the 1990s and a key part of the Social Democratic strategy for modernizing the welfare state.

1998

For at bremse danskernes forbrug indføres Den Midlertidige Pensionsopsparring (DMP) ved tvunget bidrag af 1% af bruttoindkomsten. I 1999 bliver ordningen gjort permanent under betegnelsen Den Særlige Pensionsordning (SP) og får karakter af en egentlig skat.

To slow down consumer spending, the government introduces a mandatory Temporary Pension Contribution set to 1% of tax payers' gross income. In 1999 the scheme becomes permanent; it is now called the Special Pension Scheme and functions as a tax on income.

BLIV HVOR DU ER!

URSULA ANDKJÆR OLSEN

Hjem kære hjem

Mennesket er et hus, som det selv forsøger at hemsøge. Eller som det forsøger at undgå at hemsøge, fordi der allerede er alt for mange andre til stede og derfor ikke er mere plads. Eller måske bare, fordi der ikke er blevet gjort rent i årevis. Det kan være grund nok til, at man ikke gider gå hjem. Til sig selv. Det er forskelligt, det afhænger af, hvem der er tale om, og hemsøgelses og flugtens veje er utallige.

Der opstår en vis rolledeling, og dem, der ikke kan lide deres eget hus, begærer næstens, selv om det egentlig er forbudt, og så kommer de rendende og banker på i tide og utide. Eller. De vader lige ind uden at kontakte ejendomsmægleren først. De hemsøger en, som om de troede, at man stod tom og ventede på, at de skulle komme forbi. Eller at jeg var faldet i søvn derinde bag alle tornene. Og bare ventede på det forløsende. Kys. Det gjorde jeg ikke.

Og oven i købet får man disse breve: Kære husejer. Tænk De på at sælge? Så er det rette øjeblik kommet. Vi kan sælge Deres ånds bolig på blot én uge, og vi har en venteliste med interesserede købere så lang som Rundetårn. Venlig hilsen Deres ejendomsmægler.

Nogle er så heldige altid at have et ekstra baglokale at gemme sig i, og selv om det er rarest også selv at have overblik over forgemakkerne og ikke mindst hoveddøren, så giver det en mulighed for overlevelse.

På den anden side kan det også være et problem at føle sig alene hjemme. Det er så forladt og ene, og det er så svært at få nogen til at komme. Det er der nogle, der gør, eller det vil sige, det gør man nogle gange, og så skilter man med sine tomme eller utilgængelige eller overfyldte baglokaler. Eller. Man skilter med sin diskretion. Under frihedens dække. Alt efter temperament. Det er en stor kilde til spænding, og det kan være næsten umuligt at modstå fristelsen, skønt man kender sandhedens falske facader. Man lader sig indtage. Man lader sig bestorme. Så træerne knækker. Og taget blæser væk. Jeg kender det så godt. Selv om du forsiker mig. Om det modsatte.

Fra Ægteskabet mellem vejen og udvejen, udkommet på Gyldendal 2005

CENTER FOR KÆFT OG SUNDHED, NORD ARCHITECTS, NØRRE ALLÉ, KØBENHAVN, ARKITEKTUR DK 2-2012/18 © ADAM NORD

SUNDHED OG PLEJE HEALTHCARE AND NURSING

Den mest dokumenterede bygningstype i denne kategori igennem 1990'erne vidner om en demografisk udfordring, som først blev kategoriseret som 'det grå guld', senere som 'ældrebyrden': ældreboliger, beskyttede boliger, boligfællesskaber for ældre, plejehjem, og hvad der ellers kan komme af betegnelser på byggeri for den del af befolkningen, der har ydet sit og nu skal til at nyde. En stor del af dette byggeri har som sit primære formål at nedbryde skalaen fra de store centralinstitutioner og skabe hjemlighed som alternativ til den fremmedgørende institutionalisering, disse byggerier ofte identificeres med.

Det viser sig svært at forene dette med de ofte temmelig rigide krav til effektivitet, rationalitet og hygiejne, som er indbygget i programmet og evt. ambitioner om at skabe god arkitektur, og det er først efter årtusindeskiftet, det lykkes for bl.a. PLOT og NORD at bringe den programmatisk,

pragmatiske tilgang i spil i denne sammenhæng og byde ind med overraskende bud på en ny tids institutionsarkitektur – netop som de store konkurrencer om fremtidens hospitaler bliver skudt i gang til lyden af forestillingen om evidensbaseret design.

I den anden ende af demografien er børneinstitutioner et stort område, særligt i byerne og ikke mindst i København, hvor befolkningstallet stiger og stiger, og børnefamilierne for første gang ikke flytter ud af byen, så snart de er færdige med deres uddannelse. Det er dog Randers, der lægger jord til konkurrencen om Fremtidens Daginstitution, som vindes og bygges af Andersen & Sigurdsson, som både i dette projekt og flere andre samtidige viser en frodig og fantasifuld tilgang til rumskabelse og formgivning, som på dette tidspunkt ellers er et særsyn. *jp*

The most frequently documented type of project in this category throughout the 1990s reflects the demographic challenge of an ageing population, which was initially categorized as an 'opportunity' and later as a 'burden': senior housing, assisted living, communal living for seniors, nursing homes and whatever other categories apply to the section of the population who have done their bit and are now ready to retire. Many of these projects have as their primary goal to reduce the scale of the large centralized institutions and create a more homely atmosphere as an alternative to the alienating institutional character these options are often associated with.

It proves difficult to reconcile this aim with the often rather rigid requirements of efficiency, rational procedures and hygiene that are part of the program as well as any ambitions of creating quality architecture, and it is not until the beginning of the new millennium that this balancing act is successfully achieved by PLOT and NORD, among others.

They take a programmatic, pragmatic approach and create surprising concepts for new institutional architecture – just in time for the large competitions for future hospitals that are launched under the clarion call for evidence-based design.

At the other end of the demographic scale, daycare and preschool facilities are another important field, especially in the cities, and not least in Copenhagen, where the population continues to increase, and families with children for the first time have stopped moving out of the city as soon the parents complete their training or education. Nevertheless, it is the town of Randers that is home to the competition for the Daycare Center of the Future, which is won and built by Andersen & Sigurdsson, a firm that in this and several other contemporary projects demonstrate an exuberant and imaginative approach to space and design, which is otherwise rare at this time. *jp*

1998

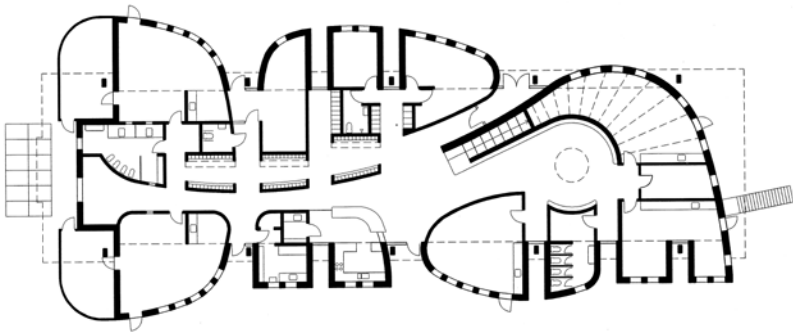
Pinsepakken, der er en kombineret strukturreform og finanspolitisk stramning, vedtages i Folketinget. Formålet er at sikre bedre balance i det økonomiske opsving samt øge den langsigtede opsparing. Det centrale element i pinsepakken er en ændring af skattereglerne, så værdien af rentefradraget sænkes, hvilket medvirker til, at skattefordelene ved at sidde i ejet hus bliver mindre. Konsekvenserne af Pinsepakken er en opbremsning af det private forbrugs og boligprisernes stigning.

The 'Whitsun Package', which combines structural reform and fiscal restraint, is passed in Parliament. The purpose is to ensure a better balance in the economic boom and to promote long-term savings. The key element is a change in the tax code that lowers the value of the mortgage tax relief and thus reduces the benefits of home-ownership. The reform slows down consumer spending and the rise in real estate prices.

1998

Statsminister Poul Nyrup Rasmussen (S) gennemfører en reform af efterlønsreglerne. Reformen strammer reglerne for fradrag for anden pension, og derudover øges egenfinansieringen gennem indførelse af et efterlønsbidrag, der efter 1999 skal betales i 25 år mod de oprindelige ti år.

Prime Minister Poul Nyrup Rasmussen (S) reforms the early retirement pension scheme. The reform introduces restrictions on allowances for pensions received from other sources and also increases self-payment by requiring 25 years of personal contribution (off one's pay check) from 1999 as compared to 10 years under the previous scheme.

FREMTIDENS DAGINSTITUTION
ENE CORDT ANDERSEN & THORHALLUR SIGURDSSON
Torupdalvej 11, Randers | 5-1999/253

Daginstitution i Skanderborggade, Dorte Mandrup Arkitekter
Skanderborggade, København. 2-2007/103

Børneinstitution i Grøndalsparken, ONV Arkitekter
Grøndalsvænge Allé, København. 2-2007/96

Daginstitution i Næstvedgade, Dorte Mandrup Arkitekter
Næstvedgade, København. 1-2005/50

Daginstitution på Vesterbro, Entasis
Dannebrogsgade 47, København. 8-2002/524

Solhuset, Christensen & Co. Breeltevej 3, Hørsholm. 4-2011/46

1998

Regeringen gennemfører en betydelig lovrevision, der indebærer en omfattende omlægning af det sociale sikringssystem. I den nye lov om aktiv socialpolitik bliver aktivering indført som en betingelse for, at de ledige kan få arbejdsløshedsdagpenge. Kravet omfatter alle, der søger kontanthjælp, også sindslidende og misbrugere.

The government reforms the social security system. The new act on active social policy introduces mandatory activation as a condition for unemployment benefits. This requirement applies to all benefits recipients, including people with mental health issues and substance abuse problems.

1998

En ny servicelov indgår sammen med Aktivloven og Retssikkerhedsloven i den lille socialreform, der afløser Bistandsloven. Loven udstikker rammerne for rådgivning og støtte for at forebygge sociale problemer samt for at tilbyde ydelser til borgere med sociale problemer eller med nedsat psykisk eller fysisk funktionsevne.

A social policy reform includes changes in the legislation on unemployment, other benefits and individual legal rights. The act defines the conditions for counseling and support aimed at preventing social problems and for the services to citizens with social problems or with impaired mental or physical capacity.

PSYKIATRISK HOSPITAL I HELSINGØR
PLOT
Esrumvej 145, Helsingør | 1-2007/16

Center for Kræft og Sundhed, NORD Architects, Nørre Allé, København. 2-2012/62

Strandmarkshave, KHR AS, Tavlekaersvej, Hvidovre. 7-1999/428

1998	1999
Eksporten svækkes af indenlandsk storkonflikt og følgevirkningerne af den finansielle krise i Asien og Rusland, hvilket medfører, at Danmark igen får underskud på betalingsbalancen.	Den indenlandske efterspørgsel er faldet markant, hvilket bidrager til, at også væksten i importen reduceres. Samtidigt forbedredes udlandets konjunkturer, og konkurrenceevnen styrkes gennem et fald i kronekursen. Dette medvirker til øget eksport, og udviklingen i dansk økonomi vender, så det igen er nettoeksporten, der er drivkraft for den økonomiske vækst.

TAGE LYNEBORG INTERVIEW

JESPER PAGH

I starten af 1980'erne lyste Tage Lyneborg pludselig op som en klar stjerne på en ellers mat himmel over det faglige landskab. Med en serie enfamiliehuse nord for København, alle med et tidstypisk og meget originalt, postmoderne udtryk, som ikke tidligere var set i Danmark, markerede Lyneborg sig som en af sin generations fremmeste. Med en håndværksmæssig baggrund, udgangspunkt i en arkitektfaglig tradition, som rækker langt tilbage, og en dyb rodfæstethed i og omkring Akademiet adskiller Lyneborg sig fra de fleste af de arkitekter, han selv er med til at uddanne i dag.

Du gik på Kunstakademiets Arkitektskole i slutningen af 1960'erne og starten af 1970'erne. Hvad var det for en periode at studere arkitektur i?

Jeg synes, det var en forfærdelig tid med uansvarlige indsatser, og sådan noget amatørmarxisme, der flød ud over det hele. Jeg gik hos Tobias Faber, som undervejs helligede sig rektorjobbet, og så havde jeg nogle lærere, der førte os ind i noget, vi slet ikke vidste, hvad vi skulle med, og ikke havde nogen interesse for.

Jeg var uddannet som murer og gik på forskolen hos Knud Peter Harboe på Christianshavn, og det var fint. Men ellers lærte jeg ingenting på Akademiet. Jeg lavede jo ikke noget, og de fleste af mine venner sad bare på tegnestuer og kom slet ikke. Vi lavede sådan nogle underlige byvisioner, som jeg ikke tror, nogen ville finde sig i. Det var en værre tid – det er egentlig ikke noget at snakke om.

Men så kommer jeg ind på Nils Fagerholts tegnestue i Nyhavn og ser, hvordan han gør. Og så går det op for mig, hvad det er, man skal kunne gøre. Alt blev gennemtegnet – selv et klædeskab blev tegnet på kryds og tværs. Han var helt nede i det hele. Så det var den skole, jeg kom ind i arkitekturen igennem. Og så mødte jeg Erik Christian (Sørensen) – jeg havde mødt hans datter, Anne, mens jeg gik på Akademiet – og så, hvad han lavede, og vi fik et tæt forhold med tegnestue på samme adresse.

På et tidspunkt, da jeg havde siddet hos Nils og været en slags sagsarkitekt i nogen tid, startede jeg for mig selv, da der var nogle forretningsfolk, som bad mig om at bygge det lille hus ude på Vangehusvej (se s. 72). De havde købt en grund og skulle tjene nogle penge, og så skulle jeg tegne et hus til den. Det blev så det lille tofamiliehus med én lejlighed i bunden og én ovenpå. Der kunne jeg sådan set stadig godt selv tænke mig at bo.

Og så oplevede jeg, at det der lille hus pludselig åbnede en verden. Jeg blev inviteret til at

In the early 1980s, Tage Lyneborg appeared as a shooting star on an otherwise grey sky hovering over the professional landscape. With a series of single family houses north of Copenhagen in a contemporary and very original, postmodern design, Lyneborg was recognized as one of the finest architects of his generation. With an outset as a bricklayer, an architectural tradition stretching back a long way and rooted in the environment around the Academy of Fine Arts, Lyneborg stands out from most of the architects he partakes in educating at the School of Architecture today.

You attended the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture in the late 1960s and early 1970s. How would you characterize that period from the perspective of studying architecture?

I thought it was a dreadful irresponsible time; there was this sort of amateur Marxism that permeated everything. I studied under Tobias Faber who at some point devoted himself to the position as rector, and then I had some teachers who lead us into something we didn't know what to do with, and which we had no interest in. I had trained as a bricklayer and completed my preliminary studies under Knud Peter Harboe at Christianshavn, and that was fine. But other than that I learned nothing at the School of Architecture. I didn't really do anything, and most of my friends were working in architectural firms and never showed up for class. We designed these peculiar urban visions, which I don't think anyone would have put up with. It was a waste of time – not really worth talking about.

But then I join Nils Fagerholt's studio in Nyhavn, and I see how he goes about it. And then I realize what it takes – even a wardrobe was painstakingly designed in every detail. He worked on every little detail. So that was really the school that introduced me to architecture. And then I met Erik Christian (Sørensen) – I had already met his daughter, Anne, while I was at the Academy – and I saw his work and we had a close relation and had our studios on the same address.

At some point, after I had been at Nils' s and acted as a kind of project architect for a couple of years, I founded my own firm when a couple of businessmen asked me to build the small house on Vangehusvej (p. 72). They had bought a vacant lot and wanted a return on their investment, so they asked me to design a house for them. The result was a small two-family house with a downstairs and an upstairs apartment. I

fortælle om det, jeg lavede, og jeg byggede et hus mere – denne gang oppe på Rungsted Strandvej (se s. 72). Det var igen de forretningsfolk, som bad mig bygge det – og herefter blev jeg jo næsten udråbt til et eller andet. Så fik jeg – hvad kan man sige? – min tid som sådan en slags succesarkitekt, eller hvad man nu kan bruge for et ord.

Det var ellers midt i en tid, hvor der ikke var særlig mange arkitekter, der havde succes med at bygge noget?

Ja, det er rigtigt. Jeg stod lidt alene med noget, som man måske kunne opfatte som en fornyelse. Der var pludselig sådan en slags postmodernisme – i hvert fald en lidt mere billeddannende, figurdannende arkitektur.

Da jeg byggede huset på Rungsted Strandvej, kom Halldor Gunnløgsson, som jeg nu underviste på Akademiet hos, pludselig en dag og sagde, “hvad er det, du gør ved Rungsted? Det hus skal Lillemor og jeg gå og se på hver dag. Du har jo vendt taget forkert”. Det var jo ikke noget, der ligefrem stivede én af, men nu var det for sent, jeg var jo i gang. Jeg skulle bare have svaret “du har jo slet ingen tag på dine.”

Det var ikke private bygherrer, som selv ville have et sted at bo, der stod bag de huse, det var en entreprenør?

Ja, der var ingen bruger som sådan. Pyramidehuset (*Arkitektur DK* 2-1991/68) kommer i 1987, og det er en privat bygherre, som jeg udvikler et program sammen med. Det var jo alle sammen velhavende mennesker, men de første huse, det var bare noget, som der helst skulle tjenes nogle penge på. Men det fantastiske var, at de der spekulanter de sagde jo ikke til mig, at nu bliver det for dyrt, de sagde bare “det skal blive flot, og så skal vi nok få det solgt.”

Du har i mange år været engageret i Akademiraadet og var formand fra 1993 til '96. Hvad var de væsentligste emner, I arbejdede med i den periode?

Der var jo på det tidspunkt en masse snak om Det Kongelige Teater, som manglede en teaterscene. Stærekassen ville man ikke tage sig til takke med som teaterum, og det første, jeg gjorde som nyvalgt formand, var at tage telefonen og ringe til Det Kongelige Teater og sige, at jeg troede, Akademiet kunne påtage sig at forsøge at løse det, så der blev mulighed for teaterets videre udvikling. Det endte så med, at Kulturministeriet bad Akademiraadet udrede, hvad man skulle. Nogle ville jo rive Stærekassen ned, og andre ville flytte det hele. Jeg var af den overbevisning, at man sagtens kunne finde ud af at lave en teaterscene dér uden at skulle rive noget ned – altså forene de synspunkter – og det var sådan set mit første organisatoriske arbejde.

Vi fik lavet et analysearbejde, som endte med en indbudt arkitektkonkurrence. Og i dommerkomitéen var alle enige om, at Sverre Fehns projekt var helt suverænt – altså helt for sig selv, på allerhøjeste niveau. Vi vidste, der ventede ballade, og det kom der. Der rejste sig en protest, som gjorde, at det måtte tages af bordet til sidst.

Men Akademiraadet fik også lavet noget for billedkunstnerne i den tid. Vi fik det organiseret sådan, at Billedkunstnernes Forbund ikke arbejdede med skønssynspunkter – det gjorde Akademiraadet – og at Akademiraadet til gengæld ikke skulle nærme sig fagforeningsspørgsmål.

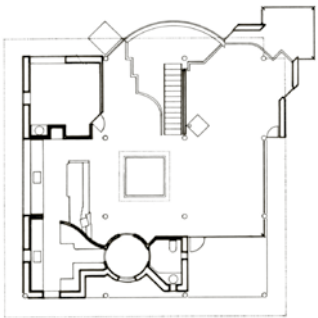
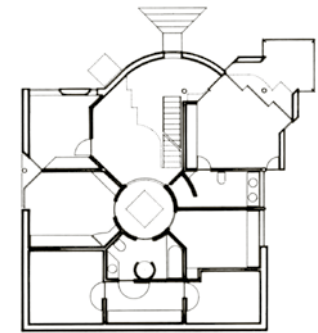
Det var også den periode, hvor arbejdet med adskillelse af skolerne stod på?

Ja, det var det. En fysisk adskillelse med udflytning af Arkitektskolen, og det var jeg og flere andre meget imod. Det var jo ikke, fordi vi syntes, de gamle cigarfabriklokaler i Hirschsprung var noget, vi ikke kunne undvære, men vi forsøgte også at være konstruktive og komme med alternativer til, hvordan det hele kunne forblive samlet omkring Kgs. Nytorv. Det var slotet (Charlottenborg, red.) og Akademiets historie, vi ikke ville miste forbindelsen til – og det viser sig jo også, at det stort set er ude af billedet nu.

Nu er Arkitektskolen så også flyttet ud af Kulturministeriet. Der er så mange dagsordner i spil, og spillere der synes, at det er det rigtige der

ENFAMILIEHUS I SØLLERØD - PYRAMIDEHUSET. LYNKSKRÆNTEN 7, HOLTE. TAGE LYNEBORGS TEGNESTUE 1987. ARKITEKTUR DK 2-1991/68. © LISBET BALSLEV JØRGENSEN

wouldn't mind living there myself, actually.

And suddenly, that little house opened a new world to me. I was invited to to speak about my work, and I designed another one – this time at Rungsted Strandvej (p. 72). Again, the clients were the same developers – and suddenly I'm perceived to have a certain status. So I had – how can you put it? – I had my time as a star architect or whatever you want to call it.

And this was at a time when few architects were very successful in building anything? Yes, that's true. I was sortof alone in something that might be seen as a form of renewal. There emerged a sort of postmodernist approach – an architectural approach that was somewhat more evocative, figurative.

When I was building the house on Rungsted Strandvej, Halldor Gunnløgsson – at whose department I was now teaching at the School of Archicture – came up to me one day and said, “What are you doing to Rungsted? Lillemor (Gunnløgsson's wife, ed.) and I will have to look at that house every day. And you've got the roof facing in the wrong direction!” Now, that did not exactly inspire confidence, but it was too late, construction was already underway. I should have just said, “What about your houses, they don't even *have* a roof!”

So the clients for these houses were not private individuals who wanted a place to live, they were developers?

Yes, there was no user as such. The Pyramid House (*Arkitektur DK* 2-1991/68) was built in 1987, and in that case I did develop a program together with a private client. These were all well-to-do people, but the first houses I did

were merely investment projects. But the great thing was that these investors never complained that the project was getting too costly, they just said, “Just make it a great house, and we'll have no trouble selling it.”

You have been involved with the Academy Council for many years, and you were the chairman from 1993 to 96. What were the key issues that you worked on during that period?

At that point there was a lot of talk about the Royal Danish Theatre, which needed a drama stage. They were not content with the theatrical space at ‘Stærekassen’ (the ‘nest box’ – the theatre's annex stage), so my first act as chairman was to pick up the phone and call the Royal Danish Theatre and tell that I believed the Academy could help them find a solution to facilitate the ongoing development of the theater. Eventually, the Danish Ministry of Culture asked the Academy Council to sort it out. Some wanted to demolish Stærekassen, and others wanted a complete relocation. I was of the opinion that it was quite possible to create a drama stage there without having to demolish anything – combining the different points of view, as it were – and that was in fact my first organizational effort.

We had the situation analyzed and that resulted in an architectural competition. In the jury everybody agreed that Sverre Fehn's project was sublime – unparalleled, outstanding. We knew it would be controversial, and it was. A strong protest formed, and eventually the project had to be scrapped.

But we also did something for the visual artists during this period – we organized it so that Billedkunstnernes Forbund – Danish Visual Artists – did not address aesthetic issues – that was up to the Academy Council – and on the other hand, the Academy Council would not address industrial issues.

It was also during this time that the schools were separated?

Yes, it was. A physical separation relocating the School of Architecture which I and others strongly opposed. It's not that we needed to hang on to the space in the old cigar factory at Hirschsprung, but we did try to be constructive and suggest alternatives that would enable us to stay in one location around Kgs. Nytorv. It was the castle (Charlottenborg, ed.) and the history of the Academy that we did not want to jettison – and today, of course, it is in fact more or less out of the picture.

Now the School of Architecture has been removed from the auspices

sker, og det bliver forhåbentlig også godt. Men jeg synes at man overser potentialet i Akademiets historiske position som en samlet institution i mere end ord.

Hvad har opsplitningen af skolerne betydet for Akademiet og for arkitektuddannelsen?

Det er ikke let at vide! Måske er Akademiets tid som institution også ved at være forbi. Men det håber jeg ikke. Egentlig er den gamle historie om Akademiet og dets medlemmer jo, at kunstnerne driver en skole ved siden af deres øvrige kunstneriske arbejde, og rådgiver staten. Denne sammenhæng er naturligvis ikke til stede længere. Men enhver af Akademiets dele forsøger at optimere deres eget på bekostning af sammenhængen og helheden. Kunstakademiets Bibliotek har fået ændret navnet til Danmarks Kunstbibliotek, Arkitektskolen er blevet et element i KADK. Alle kører deres eget spor.

Hvilken rolle har Akademiraadet i dag, sammenlignet med i din tid?

Jeg vil nødtigt kritisere noget, men man har jo også dér fundet frem til nødvendigheden af at omorganisere tingene, og for at stille op nu, skal man skrive en slags programmerklæring for at blive valgt. I min tid kunne man blot være respekteret, og så kunne man blive valgt, og tage arbejdet derfra.

Det er ikke nogen kritik, men det er en undren over alle de ting, som finder sted, og som nu også rammer vores egen uddannelse på Arkitektskolen med total omorganisering. Det hele startede med, at der var nogle praktiske ting, der ikke fungerede; det var svært for fire institutter at undervise ti studieafdelinger. Men i stedet for at arbejde med det så laver man hele strukturen om, og det er altså meget mærkeligt, at det altid er rammerne, der får skylden, og så laver man dem om, og så tror man, det hele bliver bedre. Men det håber jeg inderligt, at det så gør!

For at vende tilbage til dine huse, så tegnede du et meget bemærkelsesværdigt hus på Egebjerggård – med bl.a. lejlighedsplaner med fire lige store rum og en stor altangang. Hvad handlede det om?

Jeg ved ikke, om det overhovedet handlede om noget. Måske om et ultimativt svar på begrebet om generel anvendelighed. At lade beboerne selv viderebearbejde de store tomme ens rum og deres sammenhænge, og om at arbejde med de mest simple former og detaljer, og fraskrive sig det oplagt arkitektoniske pæne.

Det var et socialt boligbyggeri i et eksperimentelt boligområde, som borgmesteren i Ballerup havde inviteret forskellige arkitekter og kunstnere til at medvirke i. Men hvis man ser lidt nærmere efter på det hus, så handler det om den måde, det ligger på, og den altangang, du taler om, er i virkeligheden en slags galleri ned mod den flotte byplads.

Men det, der mangler i projektet er et stort muret elevatorårn med dueslag – til duer, som skulle bo deroppe og flyve ud – og med adgangs-trappen rundt om og ornamentering af murværket. Men det blev væk, og dermed mistede huset sit samlende eksklusive element.

Et stort og nyere projekt, som er meget markant i byen, er transformationen af en af den tidligere sojakagefabriks siloer på Islands Brygge til lejligheder. Hvordan udviklede det projekt sig?

Parallelt med de der småhuse, vi talte om tidligere, har jeg haft en rolle som idéudvikler for bl.a. NCC. Det startede faktisk med et bekendtskab, dengang de hed Rasmussen & Schiøtz, helt fra da jeg var ung sagsarkitekt for Nils Fagerholt. Jeg tegnede et hus for direktøren, og det blev han så glad for, at han indkaldte mig til at lave projektudvikling for NCC. Det var ofte skitser, som bare skulle berede vejen, som da jeg f.eks. startede med at lave Havnestaden. Jeg lavede oprindeligt hele planen for Havnestaden, men opgaven blev givet videre til andre.

Men tilbage blev altså et par bygninger, som jeg var blevet bedt om at tegne – blandt andet Wennberg-siloen, som den hedder (*Arkitektur DK* 8-2004/600). Når man er idéudvikler på sådan et projekt, så er det ikke

altid, at man har et rigtigt kvalificeret modspil, fordi pengene ikke er med endnu – der er ikke nogen regnestok på bordet. Men det er jo et handelsobjekt, så pludselig finder NCC en kommende køber til sådan en pakke på en halv eller hel milliard – i det her tilfælde var det Nordea – som så bliver bygherre, og så går de i gang med lommeregneren, og så finder de ud af, at der skal 40% flere lejligheder ind, hvis det skulle kunne hænge sammen.

Så der stod vi og var meget langt i skitse-ringsfasen og skulle i samme struktur skaffe 40% flere lejligheder. Fra 100 til 140 enheder var det helt reelt. Vi kunne ikke nå at lave infrastrukturen om – altså trapperne lå, hvor de lå – og derfor var vi nødt til at lave det sådan, at vi delte det, der var, og fik det til at nå trappeanlæggene. Og derfor er nogle af planerne helt vanvittige. De to unge arkitekter, jeg havde sid-dende, nægtede at tegne det, så grimt var det.

Men det gjorde I så alligevel? Hvorfor det?

Jamen det sjove ved det var, at det blev slet ikke dårlige lejligheder. Det var bare en helt anden måde, rummene og sammenhængene blev til på – ting, som du ikke rigtigt kan få dig selv til at tegne, fordi du har lært, at det skal være ordentligt på en særlig måde. Og derfor er den silo sjov, fordi det var sådan en ydre nødvendighed, der gjorde, at der kom noget ud af det.

Jeg havde ikke behov for, at det absolut skulle være det der meget fine akademiske, men jeg ville selvfølgelig gerne have set sådan en plan, der var lige efter bogen. Dem har jeg så også tegnet, men det er ikke dem, der er bygget. Det drøftede jeg med Erik Christian på en besigtigelse på byggepladsen, og han sagde blot: Det gør ikke noget – det store hus står der!

Tage Lyneborg (f. 1946 i København) er uddannet murer 1966 og tog afgang fra Tobias Fabers afd. på Kunstakademiets Arkitektskole 1973, hvor han efterfølgende har undervist – siden 2000 som professor. Medlem af Akademiraadet 1991-2007, formand 1993-96. Etablerede egen tegnestue i 1981, som især har beskæftiget sig med enfamiliehuse, men også tegnet f.eks. Privathospitalet Hamlet (1992) og Fremtidens Forsamlingshus i Undløse (2000). Har siddet i en lang række råd og udvalg og modtaget flere udmærkelser og legater, bl.a. Træpri-sen og Statens Kunstfond. Modtog Eckersberg Medaillen 1990.

Se *Arkitektur DK* 2-1991/65 for et portræt af Tage Lyneborg og hans arbejder af Lisbet Balslev Jørgensen og Kjeld Vindum.

of the Ministry of Culture too. There are so many agendas on the table and new people who believes that it is the right things that are going on and I do hope that it turns out fine. But I think that the potential of the historical postition of the Academy as a unified institution is overlooked.

How has the break-up of the schools affected the Academy and architectural education?

That's hard to tell! Maybe time is running out for the Academy as an institution. I hope not. Actually, the original story about the Academy and its members is that they run a school in addition to their work as artists and then counsel the government. This coherence do not exist anymore, of course. Every part of the Academy now tries to optimize their share and situation on behalf of coherence. The institutions are renamed and rebranded and everybody is just minding their own business.

What is the role of the Academy Council today, compared to its role when you sat on the Council?

I don't like to criticize, but the Council has been reorganized too, and now people who want to run have to write down a statement to be elected. In my time a person could be respected, and then they could be elected, and start working.

This is not a criticism; I am merely puzzled to see what's happening, and now it has also reached our own educational program at the School of Architecture, which is being completely restructured. The process began with a desire to deal with certain practical issues: It was hard for four institutes to teach ten study departments. But instead of addressing that, they changed the whole structure, and I do think it's strange that it's always the structure that gets the blame, and then the structure is changed, and now everything is supposed to get better. But I sincerely hope it does!

To get back to your houses, you created a very remarkable building at Egebjerggård – which featured floor plans with four equally sized rooms and balcony access. What was that about?

I don't know if it was really about anything. Perhaps it was an ultimate answer to the concept of generic use. To make it up to the residents to adapt the large empty identical spaces and their connections. And about working with the most simple shapes and details and renounce the obvious architectural correct solutions.

It was a social housing project in an experimental residential area where the mayor of Ballerup, had invited various architects and artists to contribute. But if you look a little more closely, it's really about the placement of the building on the site, and the balcony access you mention is in fact a sort of gallery toward the beautiful plaza.

But what's missing from that project is a large brick-built elevator tower with a pigeon-house at the top and the staircase around it. A little bit of ornamentation of the brickwork and with openings for the pigeons that would live up there and fly out. But that was left out and the house lost its exclusive element, which would have made everything come together.

A large and more recent project, which has a very striking presence in Copenhagen is the transformation of one of the former soy bean cake factory silos at Islands Brygge to apartments. How did that project develop?

In parallel with the small houses we talked about earlier, I have acted as a concept developer for NCC and others. In fact, it sprang from a professional relationship back when they were still Rasmussen & Schiøtz, when I was a young project architect for Nils Fagerholt. I designed a house for the director, and he was so pleased with it that he asked me to be involved in project development for NCC. Often, these were preliminary sketches as when I worked on Havnestaden (an area in Copenhagen adjacent to the harbor). Originally, I developed the entire plan for Havnestaden, but the project was then passed on to others.

But a couple of buildings that I had been asked to design did get built – including the Wennberg Silo, as it's called (*Arkitektur DK* 8-2004/600). Often, the concept development stage unfolds in a bit of a void, because the funding is not in place – the slide rule is not on the table yet. But it is of course a commodity, so suddenly NCC finds a future buyer for this package of a billion or half a billion kroner – in this case Nordea – who is now the client. They pull out the calculators, and in this case they determined that they needed to increase the number of apartments by 40% to make ends meet.

So there we were, and the drafting process was far along, and without modifying the structure we had to find 40% additional apartments. We had to go from 100 to 140 units. There was no time to modify the infrastructure – that is, the stairs had to stay where they were – which means that we had to carve up the existing space and somehow make it reach the stairwells. So some of the plans are just insane. The two young architects who worked with me refused to draw it, it was that ugly.

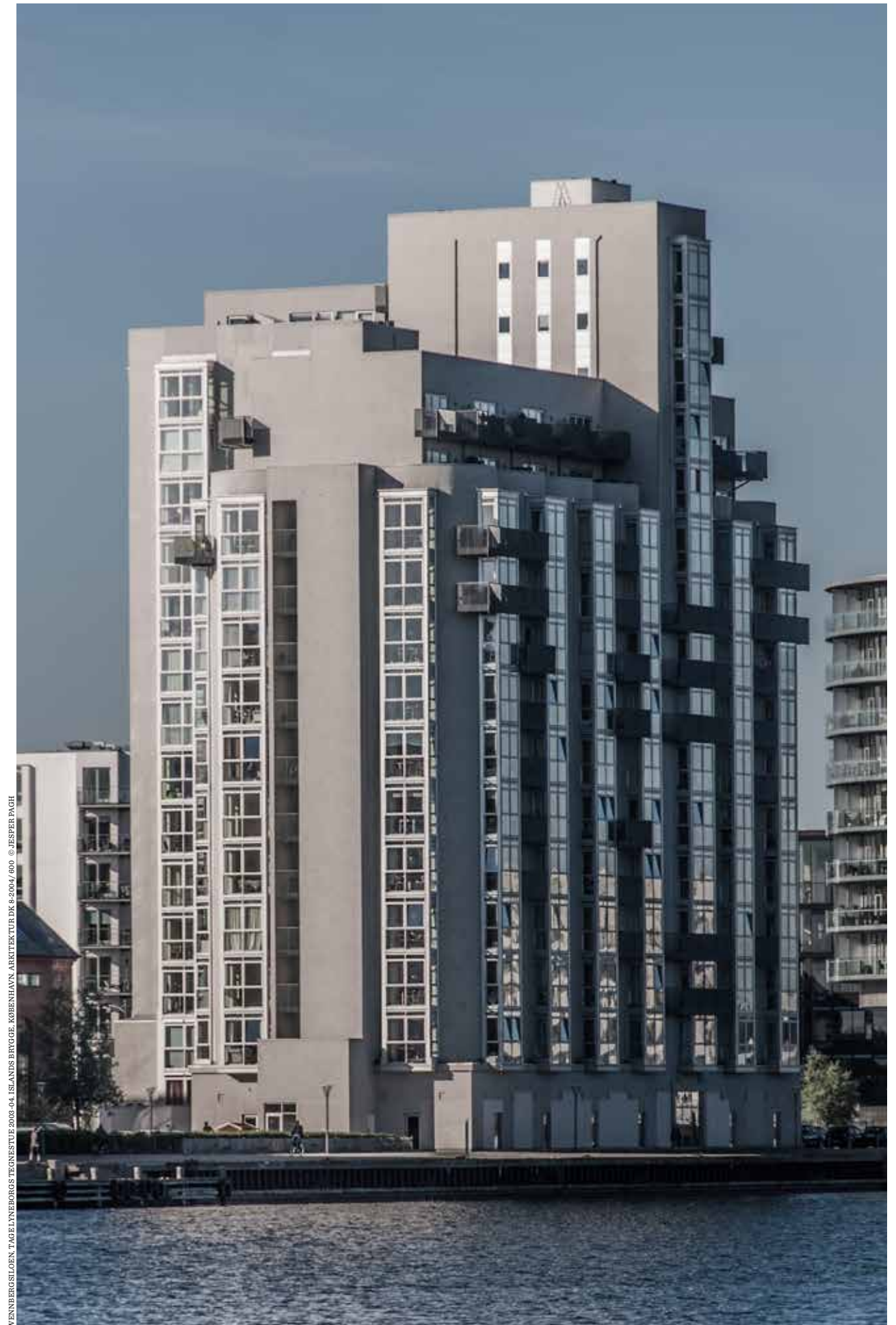
But you did it anyway? How come?

Well, the funny thing is, they're not bad apartments. It's just that the rooms and connections developed in a completely different way – things that you almost can't convince yourself to draw, because you've been taught that it has to be done properly, in a particular way. So the silo is fun because it was this external requirement that made it happen.

I did not feel a need to adhere to some perfect academic approach, but of course I would have preferred a floor plan that was by the book. Now, we did those, but they did not get built. I discuss it with Erik Christian at an inspection on the construction site. He just said: That doesn't matter – the big house is standing there now!

Tage Lyneborg (b. 1946 in Copenhagen) trained as a bricklayer and graduated from Tobias Faber's study department at the Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Architecture in 1973, and afterwards became a lecturer there – and since 2000 a professor. Member of the Academy Council 1991-2007, chairman 1993-96. Own office since 1981, which has specialized in single-family houses, but also designed the private hospital Hamlet (1992) and the 'Collective House of the Future' in Undløse (2000), among others. Has been a member of countless councils and committees and received several awards and scholarships, among these Træprisen and Statens Kunstfond. Was awarded the Eckersberg Medal 1990.

See *Arkitektur DK* 2-1991/65 for a portrait of Tage Lyneborg and his works by Lisbet Balslev Jørgensen and Kjeld Vindum.

WENNBERGSILOEN TAGE LYNEBORGS TEGNINGSTUE 2008-04 ISLANDS BRYGGE, KØBENHAVN. ARKITEKTUR DK 8-2004/600 © JESPER PAGH

Nils-Ole Lund
Nordisk Arkitektur, 1991

Nils-Ole Lunds bog om nordisk arkitektur kom på et tidspunkt, hvor arkitekturen var præget af en intens stilkamp mellem traditionister, dekonstruktivister og postmodernister af alle slags. Lund tog tråden op fra Kay Fiskers opfattelse af dansk og nordisk arkitektur som en bevægelse, der i høj grad oversætter de udefrakommende strømninger til en særlig nordisk udgave.

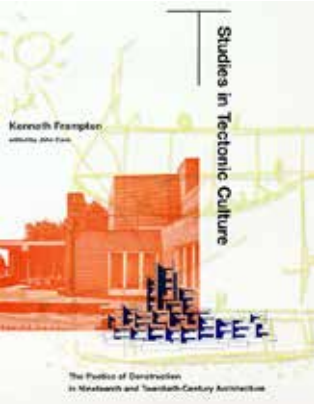
David Leatherbarrow
The Roots of Architectural Invention, 1993

Sammen med universiteter som Cambridge og Essex i England og McGill i Montreal gjorde University of Pennsylvania i Philadelphia i firserne og halvfemserne en stor indsats for at knytte den moderne arkitektur sammen med en mere traditionsbevidst tilgang. Arkitektur handler ikke om at (op)finde en stil, men har rødder i klassiske begreber som sted, rum og materialer.

Holl, Pallasmaa, Pérez-Gómez
Questions of Perception, 1994

Bogen er en særudgave af det japanske arkitekturmagasinet *a+u*. Det er tre af den fænomenologiske arkitekturteknings centrale skikkelser, der her er samlet i ét bind: Holl gav form, Pallasmaa ord og billeder, og Pérez-Gómez filosofisk og videnskabelig dybde til det nye arkitekturbegreb.

Kenneth Frampton
Studies in Tectonic Culture, 1995

Frampton startede som praktiserende arkitekt i både kommunalt og privat regi i 1960'ernes London, men er især kendt for at have søsat flere afgørende begreber og tilgange til arkitektur. Denne bog bygger videre på den kritiske regionalisme, som Frampton skrev om i f.eks. Hal Fosters bog fra 1983 (se denne), og beskriver konstruktionens poetik med fokus på arkitekter som Perret, Kahn, Utzon og Scarpa.

Nils-Ole Lund's book on Nordic architecture came out at a time when architecture was characterized by an intense stylistic struggle among traditionalists, deconstructivists and postmodernists of every ilk. Lund continued the line from Kay Fisker's perception of Danish and Nordic architecture as a movement that embraces outside influences and translates them into a particular Nordic expression.

Together with a number of universities, including Cambridge and Essex in England and McGill in Montreal, the University of Pennsylvania in Philadelphia strove to associate modern architecture with a more traditionally oriented approach in the 1980s and 90s. In this view, architecture is not about finding (or inventing) a style but is rooted in classic concepts of site, space, and materials.

This book is a special edition of the Japanese architecture magazine *a+u*. It brings together three of the key figures of the phenomenological understanding of architecture in one volume: Holl gave shape, Pallasmaa words and images, and Pérez-Gómez philosophical and scientific depth to the new concept of architecture.

Frampton set out as a practicing architect in projects for both the city and private clients in London in the 1960s, but he is mainly known for launching several key architectural concepts and approaches. This book expands on the critical regionalism that Frampton wrote about, for example in Hal Foster's book from 1983 (see above), and describes the poetics of construction with a focus on architects such as Perret, Kahn, Utzon and Scarpa.

Rem Koolhaas og Bruce Mau
S,M,L,XL, 1995

Godt 1300 sider samlet i afsnit baseret på størrelse. Billeder af både byggede og ikke-byggede projekter blandet med essays, et alfabetisk opbygget spor med ideer og citater, data på Koolhaas og kompagnis rejseaktiviteter og meget mere. Bogen er et slag i ansigtet på de finkulturelle arkitekter og var enten én, man sled i stykker, eller én, man ikke ville ses med overhovedet.

Bernard Tschumi
Architecture and Disjunction, 1996

Bogen er en samling af den schweizisk fødte arkitekt og avantgarde-teoretiker Bernard Tschumis tekster fra 1975 til 1990. Tschumi var toneangivende i firserne og halvfemserne både som tænker og som udøvende arkitekt. Mest gennemgribende i den berømte konkurrence om Parc de la Villette, men også hans tekster gik til grænsen og satte fokus på begreber som chok, event, program og brud som centrale i arkitekturen.

Hans Ibelings
Supermodernism, 1998

I halvfemserne strømmede der både arkitektur og arkitekturbøger ud fra det lille, lavtliggende land bag digerne. Holland var en arkitektonisk smeltedigel, og mange nye, selvstændige tegnestuer voksede frem i et land, der byggede på livet løs og uden synderlig nostalgi. Ibelings søsatte begrebet 'supermodernisme' for at indfange den globaliserede modernismes særlige overfladiskhed, der prægede mange af de hollandske arkitekters værker.

BIG/Bjarke Ingels Group
Yes is More, 2009

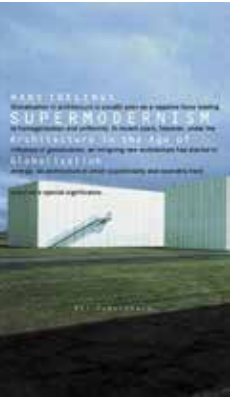
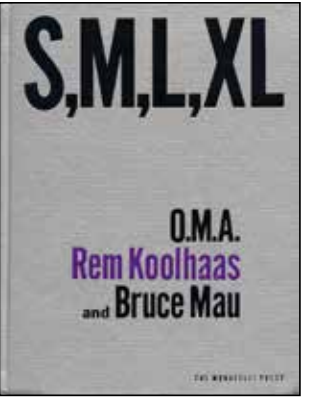
Der er ikke meget filosofisk eller videnskabelig tænkning i Bjarke Ingels Groups 'archi-comic' *Yes is More*, der udkom i forbindelse med en udstilling på Dansk Arkitektur Center. Derimod er der fart over feltet, hurtige replikker og overfladisk research en bloc fastholdt i en tegneserie-narrativ, der igen og igen vender tilbage til manden selv, Bjarke Ingels, der rapper syngende one-liners.

A little over 1,300 pages with sections categorized by size. Images of built as well as unrealized projects mixed with essays, an alphabetical track with ideas and quotes, data on Koolhaas and co.'s travel activities, and much more. The publication is a slap in the face of high-brow architects, and it was a book that people either read to shreds or would not be caught dead with. A book that divided opinion.

This book is a collection of the Swiss-born architect and avant-garde theorist Bernard Tschumi's writings from 1975 to 1990. Tschumi was a leading figure in the 1980s and 90s, both as a thinker and as a practicing architect. His most distinctive work was the famous competition on Parc de la Villette, but his writings too went to the edge, highlighting concepts such as shock, event, program and disruption as key aspects of architecture.

In the 1990s both architecture and architecture books were pouring out of the small, low-lying lands behind the dikes. The Netherlands was an architectural melting pot, and many new independent studios emerged in a country where construction was booming, seemingly unfettered by nostalgia. Ibelings coined the term 'supermodernism' to capture the particularly superficial character of globalized modernism.

There is little philosophical or scientific thinking in Bjarke Ingels Group's 'archi-comic' *Yes is More*, which was published in connection with an exhibition at the Danish Architecture Centre. The emphasis is on tempo, snappy lines and superficial research en bloc, framed by a comic book narrative that consistently returns the focus to the man himself, Bjarke Ingels, rapping catchy one-liners.

BOLIGERHOUSING

Da der endelig i løbet af 1990’erne kommer gang i boligbyggeriet, er situationen helt anderledes end små 20 år tidligere. Hvor det før var de almennyttige boligselskaber, der var de store bygherrer, er det nu i langt højere grad private developere, der står for investeringerne. Bebyggelserne bliver mindre, de arkitektoniske ambitioner større, og priserne stiger. Samtidig med efterspørgslen for eksklusive boliger opstår der et politisk ønske – særligt i København – om at skabe billige boliger, en stigende interesse for nye fællesskaber og (på trods af nettotilflytningen) for at flytte ud af byerne. Det skaber hver for sig og nogle gange i fællesskab interessante bud på løsninger til nye boformer, som også forsøger at imødekomme behovene fra nye, fleksible arbejds- og familiemønstre.

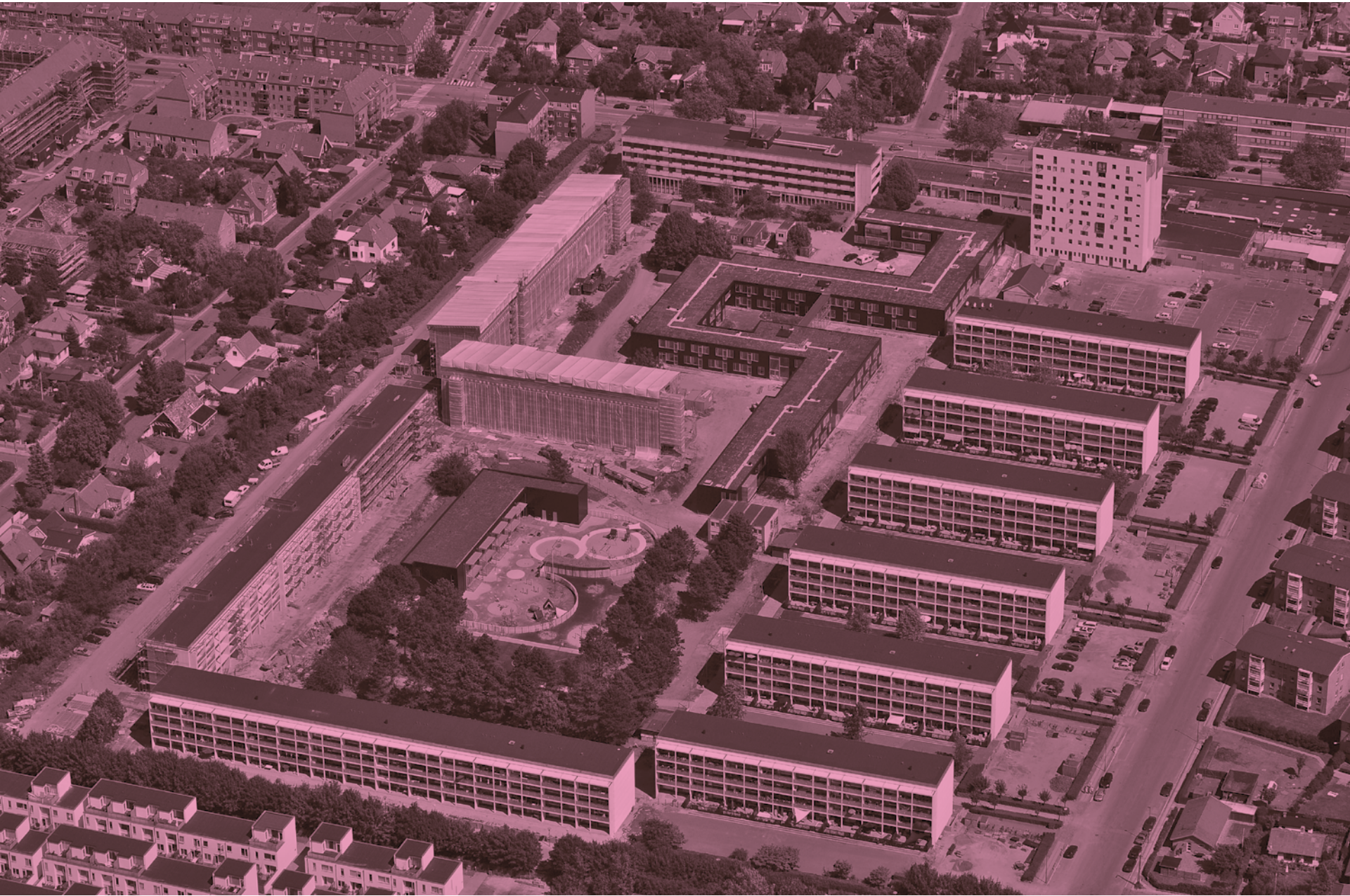
I 1980’erne, hvor byggeaktiviteten var lav, var der en udpræget interesse for enfamiliehuset, hvor bl.a. Tage Lyneborg, men også f.eks. Holm & Grut og 3XNielsen viser tidens tendenser. De to store byggeudstillinger på Blangstedgaard i Odense og Egebjerggård i Ballerup demonstrerer en dansk aftapning af New Urbanism og giver bud på, hvordan tidens boligbyggeri ville se ud – hvis altså det var blevet realiseret andre steder end i de to sammenhænge, hvad det stort set ikke gør.

Nye byggemuligheder i forladte erhvervsområder, saneringer og et ønske om at fortætte byerne i stedet for at fortsætte deres spredning fører til en ny opmærksomhed på bygning og sammenhængen mellem det sociale og fysiske miljø. I Gyldenrisparken på Amager udfører Vandkunsten og Witraz en næsten allerede kanoniseret renovering. Både hele karéer, udfyldning af husrækker, enkeltstående bygninger og mindre og større sammenhænge i den eksisterende by fylder mere og mere, samtidig med at enfamiliehuset i takt med den kraftige økonomiske vækst og nye, favorable finansieringsmuligheder i starten af det nye årtusinde igen bliver en genre, som særligt yngre og mindre arkitektvirksomheder ofrer talent og opmærksomhed på. *jp*

When the construction of housing finally picks up in the 1990s, the situation is very different from what it was a little less than 20 years ago. While social housing corporations used to be the main clients, private developers now account for a much larger share of the investments. The building projects are smaller in scale, the architectural ambitions are higher, and the prices are rising. In addition to the demand for high-end homes there is a political ambition – especially in Copenhagen – of creating cheap homes as well as a growing interest in new communities and (despite the net growth of the cities) in moving away from the cities. These trends, alone and occasionally in unison, lead to interesting concepts for new ways of living that seek to incorporate new, flexible family patterns and ways of working.

In the 1980s when construction activity is low, there is a pronounced interest in the single-family house, and Tage Lyneborg, Holm & Grut and 3XNielsen, among others, reflect the trends of the time. The two exhibition sites Blangstedgaard in Odense and Egebjerggård in Ballerup demonstrate a Danish version of New Urbanism and would serve as a catalog of contemporary residential architecture – if only it had been realized anywhere outside these two sites, which largely is not the case.

New development possibilities in former industrial sites, slum clearance and an aim of creating denser cities rather than expending the urban sprawl lead to a renewed focus on urban architecture and the relationship between the social and the physical environment. In Gyldenrisparken on the island of Amager, Vandkunsten and Witraz carry out an already canonized renovation project. New housing blocks, individual buildings to fill out gaps in city blocks, solitary buildings and small and large spaces in the existing city are receiving increasing attention, while the strong economic growth and new favorable lending options in the first years of the new millennium reinstate the single-family house as a genre that especially younger and smaller architectural firms devote their talent and attention to. *jp*

GYLDENRISPARKEN, WITRAZ/TEGNSTUEN VANDKUNSTEN/WISSENBERG. AMAGERBROGADE, KØBENHAVN. ARKITEKTUR DK 1-2011/22 © DRAGØR LUFTFOTO

1999

I forbindelse med gennemførelsen af efterlønsreformen af 1998 vedtages det i Folketinget også at sænke folkepensionsalderen fra 67 til 65 år med virkning fra 2004. Motivet til efterlønsreformen er at øge tilbagetrækningsalderen ved at give en større økonomisk incitament for at blive længere på arbejdsmarkedet.

In connection with the reform of the early retirement scheme introduced before, in 2004 the age for retirement under the national pension scheme is lowered from 67 to 65 years of age. The reform of the early retirement scheme aimed to raise the retirement age by increasing the incentive to keep working.

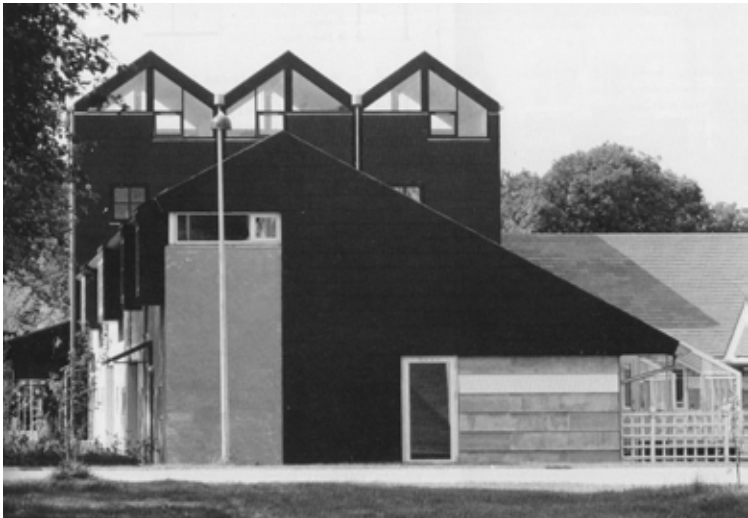
1999

Der indføres betydelige stramminger og øget kontrol med langtidsyge. Samtidig er det et politisk ønske, at ansøgere til læn-gerevarende ydelser, som eksempelvis førtidspensionen, skal ud på arbejdsmarkedet i såkaldte fleksjobs, som giver samme retssikkerhed som aktiveringen.

The management of long-term sick leave becomes considerably more restrictive. At the same time, it is a political goal to place applicants for long-term benefits, such as the incapacity pension, in so-called flex jobs, jobs on special terms that are associated with same legal rights as activation.

BLANGSTEDGAARD
BOJE LUNDGAARD & LENE TRANBERG M.FL.
Blangstedgaardsvej, Odense | 6-1988/241

Parcel 9, Tegnestuen Vandkunsten

Parcel 10, Boje Lundgaard & Lene Tranberg

Parcel 18, Schmidt, Hammer & Lassen

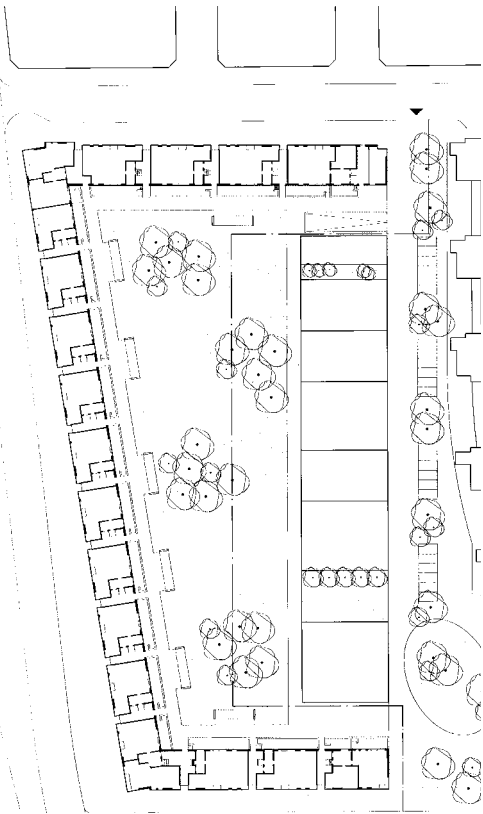
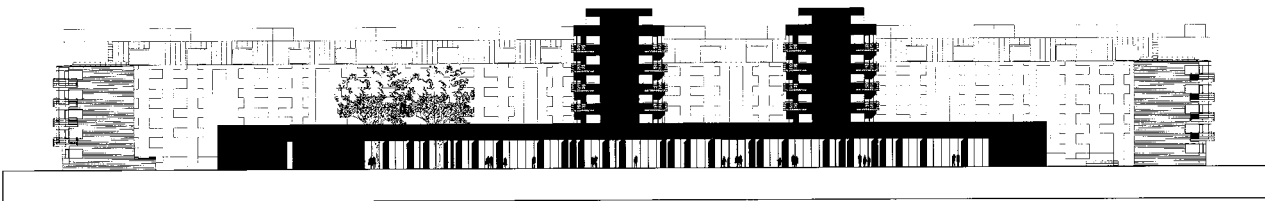

Parcel 12, 3XNielsen

Parcel 15, Poul Ingemann

2001		
Der skabes det hidtil største overskud på betalingsbalancen på knap 24 milliarder kroner. På trods af den markante svækkelse af verdensøkonomien forbliver den danske økonomi relativt robust. Ledigheden forbliver lav, og betalingsbalancen viser fortsat et stort overskud. Tempoet i dansk økonomi aftager dog til en BNP-vækst på godt 1% mod 3% året før.	The balance of payments shows the biggest surplus ever at just under DKK 24 billion. Despite the weakening global economy, the Danish economy remains relatively robust. Unemployment remains low, and the balance of payments continues to show a considerable surplus. Danish GNP growth slows down, however, to just over 1% compared with 3% in the previous year.	Frem mod folketingsvalget sker der en politisk kursændring i partiet Venstre, der under ledelse af Anders Fogh Rasmussen i højere grad markerer sig som et socialliberalt parti, der ønsker at fremtidssikre velfærdsstaten.
		In the time leading up to the general election, the Liberals change course; under Anders Fogh Rasmussen's leadership they take on an increasingly social-liberal profile and aim to modernize the welfare state.

CHARLOTTEHAVEN
BOJE LUNDGAARD & LENE TRANBERG
Strandboulevarden/Hjørninggade/Gl. Kalkbrænderivej, København
3-2002/160

2001

Ved folketingsvalget mister venstre fløjen i almindelighed og Socialdemokratiet i særdeleshed et stort antal vælgere til højrefløjen. Venstre og De Konservative danner regering med Anders Fogh Rasmussen på statsministerposten og Dansk Folkeparti som støtteparti. Tilsammen råder de tre partier over et absolut folketingsflertal, hvilket benyttes til at udstikke en ny kurs på væsentlige områder, herunder stramningen af efterlønsreglerne.

In the general election, the left wing in general and the Social Democrats in particular lose a large number of votes to the right wing. The Liberals and the Conservatives form a government with Anders Fogh Rasmussen as prime minister and with the Danish People's Party as a supporting party. Together, the three parties hold an absolute majority in Parliament, a position they use to set a new course in key areas, including restrictions in the early retirement scheme.

Boliger i Guldbergsgade. Marianne Ingvartsens Tegnestue
Guldbergsgade/Nørre Allé, København. 7-2002/458

Sluseholmen, Soeters van Eldonk arkitekten & Arkitema (masterplan + koordinering)
Sluseholmen, København. 4-2009/2

Garvergården, Tegnestuen Vandkunsten
Jagtvej 211, København. 1&2-1992/16

Boligejendom på Østerbrogade, C.F. Møller
Østerbrogade/Tåsingevej/Reersøvej, København. 4-2007/222

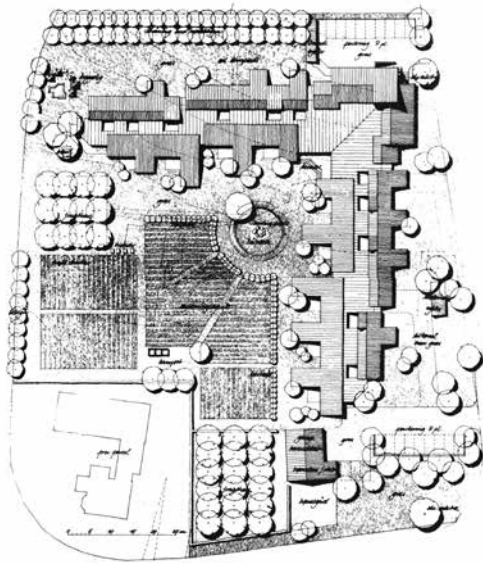

VM-Husene, PLOT
Ørestad Boulevard 57-59, København. 1-2006/2

2001

Der indføres skattestop, hvilket betyder, at væksten i den offentlige sektor dæmpes væsentligt, og ejendomsværdiskatten fastfryses. Skattestoppet er et led i den såkaldte kulturkamp, som Anders Fogh Rasmussen (V) proklamerede iværksat kort efter sin tiltrædelse som statsminister. Kulturkampen har, ifølge Fogh Rasmussen, til formål at gøre den enkelte borger fri af så mange kollektive forpligtelser som muligt.

A tax freeze, including property taxes, slows down the growth of the public sector considerably. The tax freeze is part of the 'culture struggle' that Anders Fogh Rasmussen (Liberals) proclaimed shortly after he took office as prime minister, with the declared goal of liberating the individual citizen, as much as possible, from collective obligations.

**JYSTRUP SAVVÆRK
TEGNESTUEN VANDKUNSTEN**
Skjoldnæsvej 35, Jystrup | 5&6/1985-218

2003

Regeringen nedsætter en velfærdskommission med det formål at gennemgå og komme med forslag til reformer af velfærden. Velfærdskommissionen fremlægger i 2005 sin endelige rapport med en række forslag til reformer, som skal fremtidssikre det danske velfærdssamfund, bl.a. gennem en gradvis afskaffelse af efterlønnen, udskydelse af folkepensionsalderen, en vis brugerbetaling for offentlige velfærdsydelser og en forkortelse af dagpengeperioden.

The government establishes a welfare commission that is charged with reviewing Danish welfare services and proposing reforms. The welfare commission publishes its final report in 2005, proposing a range of reforms to modernize the Danish welfare society, including phasing out the early retirement scheme, delaying retirement under the national pension scheme, charging for certain public services that were formerly free and reducing the duration of unemployment benefits.

Boligbebyggelse i Trekroner, Dorte Mandrup
Linkøpingvej, Roskilde. 3-2009/22

Baunevang Søpark, Carsten E. Holgaard. Abildvej, Sorø. 3-2002/178

Rungsted Sundpark, C.F. Møller. Rungsted Kyst. 7-1997/374

Vildrose, ONV + Mejeriet
Thomas Koppels Allé, København. 4-2009/56

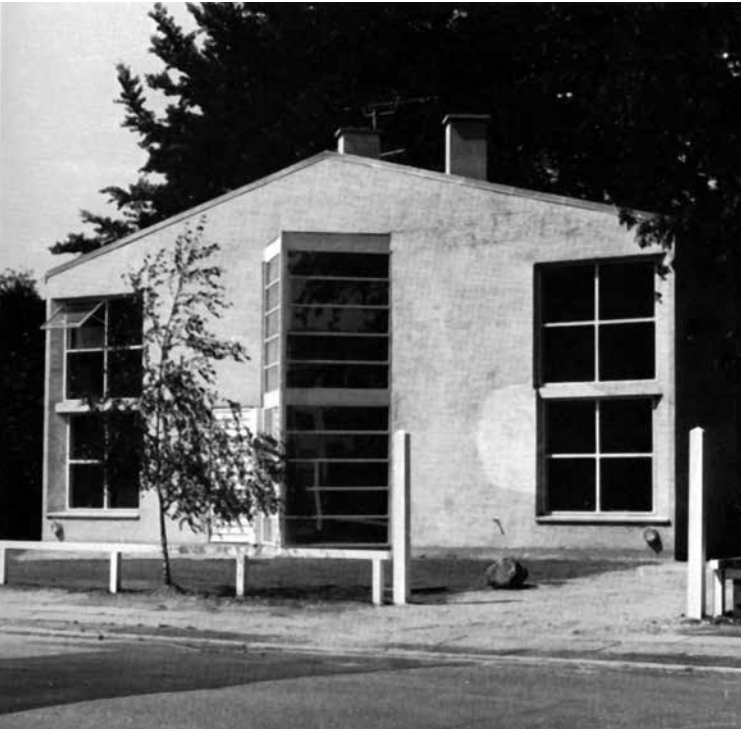
2003

Det afdragsfrie realkreditlån introduceres på det danske marked og bliver i løbet af få år den foretrukne låneform hos danskerne. De afdragsfrie låns stigende popularitet får i eftertiden skylden for de kraftigt stigende boligpriser i de følgende år. Prisen på en ejerlejlighed steg fra 14.044 kr. pr. kvadratmeter i sommeren 2003, hvor de afdragsfrie lån blev tilladt, til 23.904 kr. i efteråret 2006, hvor prisboblen på ejerlejligheder sprang. En stigning på 70% på blot tre år.

Interest-only mortgages are introduced into the Danish market and soon become the preferred type of loan for Danish home buyers. Later, the growing popularity of this type of loan is blamed for the steep rise in housing prices. The average price of an apartment rose from DKK 14,044 per square meter in the summer of 2003, when interest-only mortgages with no repayments were introduced, to DKK 23,904 in autumn 2006, when the housing bubble burst. An increase of 70% in just three years.

Villa i Rungsted, Tage Lyneborg. Rungsted Strandvej 91, Rungsted Kyst. 8-1985/346

Villa i København, Tage Lyneborg. Vangehusvej 6, København. 8-1985/342

Villa i Egå, Jørn Schütze. Konkylievej 5, Egå. 2-1988/66

Villa Fire, Nielsen, Nielsen & Nielsen (3XN)
Risskov, Aarhus. 8-1990/388

Villa i Søllerød, Holm & Grut. Smutgærde 5, Holte. 1-1987/6

Villa Marstrand Wadt, Dan Cornelius & Nanna Vøge. Strandvejen, Jyllinge. 3-2010/36

Atelier Posehuset, Svendborg Architects
Furesø. 3-2010/20

Enfamiliehus i kolonihave, Lene Mirdal & Baki Katsinis
Bregnegangen, København. 3-2010/40

Æblehaven, Jeppe Utzon. Æblehaven, Morud. 3-2010/76

Villa i Jelling, Thomas Ryborg Jørgensen
Siljeager 30, Jelling. 2-2001/112

Villa Stitz, Claus Hermansen
Malling Bjergevej 80, Malling. 3-2003/166

2005

Den parlamentariske situation forbliver efter et folketingsvalg den samme. Ganske vist går Venstre tilbage med fire mandater, men det opvejes af en fremgang på to til De Konservative og Dansk Folkeparti. Hos oppositionen går De Radikale massivt frem, mens et Socialdemokrati i krise må indkassere endnu et valgnederlag. Formand Mogens Lykketoft går af og bliver efter kampvalg afløst af Helle Thorning-Schmidt.

Another general election leaves the parliamentary situation largely unchanged. The Liberals lose four seats, but this is offset by an increase in two seats each for the Conservatives and the Danish People's Party. With regard to the opposition, the Social-Liberal Party makes huge gains, while a struggling Social Democratic party takes yet another beating at the polls. Mogens Lykketoft resigns as chairman of the Social Democratic Party, and is replaced by Helle Thorning-Schmidt in a contested election.

2006

Der indgås forlig om en velfærdsreform mellem regeringen, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre. Aftalen dækker en lang række områder i det danske velfærdssystem og indebærer blandt andet, at efterlønsalderen gradvist stiger fra 60 år i 2019 til 62 år i 2022. Aftalen indebærer herudover ændringer i arbejdsmarkedspolitikken og i uddannelsessystemet for at sikre, at de unge kommer hurtigere igennem uddannelserne.

The government agrees on a welfare reform with the Social Democrats and the Social-Liberal Party. The agreement addresses many areas of the Danish welfare system, including a gradual increase in retirement age under the early retirement scheme, from 60 years in 2019 to 62 in 2022. The deal also includes changes in labor market policy, while changes in the education sector aim to encourage students to graduate sooner.

Det værste er når en hemmelig dør i tapetet går op
og man stirrer direkte ned i det rum
hvor mørket til de kommende vintre står stablet

i 27 år var det bedste hver dag
nikotinens skarpe kniv mod min gane
og det værste er at jeg stadig savner
suset såvel som den blålige fane
af røg fra Rattray's Reserve

det værste er telefoner der ringer om natten
så blodet standser og styrter den anden vej rundt

hvem har det værst i New York City
de radmagre koner der lyser i mørket
eller deres mølædte pudler
med diamanthalsbånd og rindende øjne?

de værste ord er projekt og vision
jeg blir fuldkommen udkørt ved synet af dem

elevatorer på forblæste s-togstationer
fodgængertunnellernes rungende rør
parkeringskældre og underjordiske toiletter
hvor tolv skod og en blodig snotklat svømmer i kummen:

Det er det værste for mig.

Søren Ulrik Thomsen
Fra *Det værste og det bedste*, udkommet 2002 på Vindrose

UDDANNELSE OG FORSKNING

EDUCATION AND RESEARCH

AUTOR: HENNING LARSEN ARCHITECTS. PHOTO: C.F. MØLLER 1999-2001. ARKITEKTUR DK 2007/288 © TOBIAS ENKINHO

In 1985 the birthrate drops to just over 50,000 – almost half of what it was 40 years earlier. Thus, after large-scale construction of schools for the baby boomers in previous decades, it is not more floor space the schools require. Instead, new educational principles require a different floor plan, and projects such as “Rum, Form, Funktion” (Space, Form, Function) initiated by the Danish Building Research Institute produce new insights, which are translated into new spatial solutions, for example in the architectural competition for Trekroner.

Increasing qualification requirements turn the universities into institutions of mass education throughout the 1980s. Despite smaller youth generations, every year from 1990 and on sees a new record in the number of students enrolled in higher education, which of course requires new and larger facilities. The five universities in Denmark respond differently to this challenge. The University of Copenhagen takes advantage of the location of Eva & Nils

ver sammenhængende med det helt nye IT-Universitet længere mod syd. I Odense og Aalborg bygger man med skiftende arkitekter videre på de strukturalistiske anlæg fra årtierne forinden, mens man på RUC forsøger at råde bod på tidligere tiders arkitektoniske armod ved at få Henning Larsens tegnestue til at føje arkitektonisk kvalitet til elementbyggeriet på marken.

Få år tidligere har Henning Larsen på et gammelt industriareal langs jernbanen på Frederiksberg opført sin lange, karakteristiske bygning for Handelshøjskolen (nu CBS), kraftigt inspireret af de foregående års byggeri af Udenrigsministeriet i Riyadh. CBS fortsætter med bl.a. Kilen, udbygningen af det, der med årene udvikler sig til en regulær campus midt på Frederiksberg. I Aarhus fortsætter man også udbygningen – her er det bemærkelsesværdigt, at en stor del af den fortsat finder sted med udgangspunkt i den plan, C.F. Møller og Kay Fisker udlagde i 1931, og som fortsat videreudvikles. *jp*

Koppel’s widely hated Amager campus and its close proximity to Ørestad, initiating a major expansion that almost closes the gap to the brand-new IT University further south. In Odense and Aalborg varying architects expand the structuralist facilities from the previous decades, while Roskilde University attempts to improve on its poor architecture by commissioning Henning Larsen Architects to add architectural quality to the prefab modular structure.

A few years earlier, Henning Larsen constructs his long, characteristic building for the Copenhagen Business School (CBS) in a former industrial area along the railway tracks in Frederiksberg, clearly inspired by his recent design of the Ministry of Foreign Affairs in Riyadh. With Kilen (the wedge) and other projects in the coming years, CBS gradually develops into a regular campus in the heart of Frederiksberg. In Aarhus, the expansion also continues, much of it, remarkably, framed by the plan that was proposed by C.F. Møller and Kay Fisker in 1931, and which is still being developed. *jp*

2007

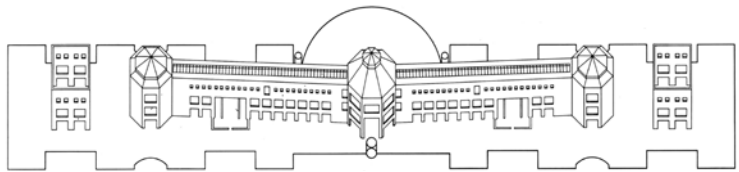
Strukturreformen reducerer antallet af kommuner fra 271 til 98 og erstatter de 13 eksisterende amter med fem regioner, hvis vigtige ansvarsområde er sygehusvæsenet. Ud over at inddelen landets kommunale og regionale landskab på en helt ny måde medfører reformen også væsentlige ændringer i opgavefordelingen mellem stat, region og kommune. Efter reformen bliver antallet af offentligt ansatte i de efterfølgende år forøget med 36.900, svarende til en årlig merudgift på 15 milliarder kroner.

A structural reform reduces the number of municipalities from 271 to 98 and replaces the 13 counties with five regions with hospital services as their main area of responsibility. In addition to this reshaping of the municipal and regional landscape, the reform also reshuffles the distribution of tasks among the state, region and municipal levels. In the years after the reform the number of public sector employees increases by 36,900 – an annual cost increase of DKK 15 billion.

2008

Fra midten af 1990’erne har ledigheden stort set været faldende. I sommeren 2008 er ledigheden opgjort til 1,8% af arbejdsstyrken, hvilket er det laveste niveau i mere end 30 år.

From the mid-1990s, unemployment has generally been decreasing. In the summer of 2008, registered unemployment is 1.8% of the labor force, the lowest level in more than 30 years.

HANDELSHØJSKOLEN PÅ FREDERIKSBERG
HENNING LARSENS TEGNESTUE
Dalgas Have 15, Frederiksberg | 2-1989/62

2008

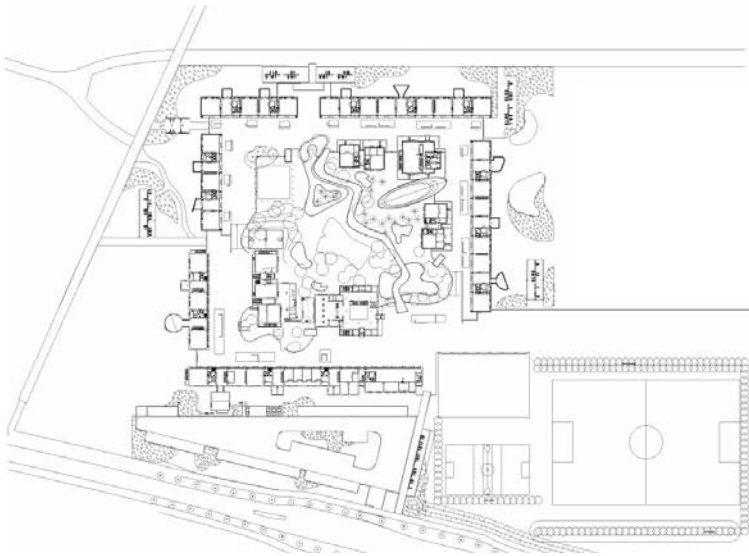
I efteråret bliver det danske realkreditmarked ramt af finanskrisen. Renterne på både korte og lange realkreditobligationer stiger betydeligt, og rentespændet til statsobligationer udvides kraftigt. Krisen markerer et afgørende skift fra den højkonjunktur, der har været kendetegnende for 2005-2008, til en dramatisk opbremsning af den økonomiske aktivitet og medfører stigende ledighed.

In autumn, the Danish mortgage market is hit by the financial crisis. The interest rates on short and long-term property bonds rise sharply, and the interest differential with government bonds expands drastically. The crisis marks a turning point after the boom years of 2005-2008 with a dramatic slow-down in economic activity and growing unemployment.

2008

Regeringen dropper planerne om at genindføre den tvungne SP-ordning. Ordningen skulle have været genindført som et middel til at stabilisere økonomien, men den økonomiske krise får regeringen til at skifte kurs. De opsparede penge bliver i stedet udbetalt for at sætte gang i det private forbrug.

The government abandons plans to reintroduce the mandatory pension savings scheme. It had been under consideration as a means of stabilizing the economy, but the economic crisis makes the government change course. Instead, the frozen pension savings are released in an attempt to promote consumer spending.

TREKRONER SKOLE
VILHELM LAURITZEN
Tre Kroner Allé 1, Roskilde | 2-2003/86

© THOMAS SCHYTT-POULSEN

KINGOSKOLEN
NIELSEN & RUBOW
Slangstrupgårdsvej 11, Slangstrup | 2-2003/100

© JAN JUHL

2009

Lars Løkke Rasmussen (V) overtager statsministerposten, da Anders Fogh Rasmussen (V) bliver udnævnt til generalsekretær for NATO.

Lars Løkke Rasmussen (Liberals) becomes prime minister as Anders Fogh Rasmussen (Liberals) is appointed secretary general of NATO.

2010

Som en del af regeringens genoprettelsesplan vedtager Folketinget en ændring i dagpengereglerne. Dagpengeperioden nedsættes fra fire til to år, og genoptjeningskravet ændres til 1924 timer (svarende til et års arbejde) inden for en periode på tre år. Tidligere var kravet kun 962 timer.

As part of the government's economic restoration plan, Parliament again reforms unemployment benefits. The duration is reduced from four years to two years, and to qualify for another period takes 1,924 hours of work (corresponding to a full year's work; up from 962 hours) within a three-year period.

KØBENHAVNS UNIVERSITET I ØRESTAD
KHR AS
Njalsgade 80-90, København | 5-2003/298

© OLE MEYER

2011

Tilbagetrækningsreformen gennemføres. Det betyder bl.a. en fremrykning af efterlønsalderen. Efterlønnen skal gradvist forkortes fra fem til tre år i perioden fra 2018 til 2023. Fra 2012 bliver det muligt at få tilbagebetalt det indbetalte efterlønsbidrag skattefrit, mod til gengæld at give afkald på retten til efterløn.

The retirement reform raises the retirement age for early retirement, among other changes. The duration of early retirement is gradually reduced from five to three years from 2018 to 2023. From 2012, people who have paid into the scheme can have their money back, tax-free, by waiving their future right to early retirement.

© POUL PEDERSEN / OLE HEIN PEDERSEN

Syddansk Universitet, Cubo. Campusvej 55, Odense. 5-2001/276

© JENS LINDHIE

CBS "Kilen", Lundgaard & Tranberg
Kilevej, Frederiksberg. 8-2006/584

© JENS PEDERSEN

Aalborg Universitetscenter 5&6, Dall & Lindhardt
Frederik Bajers Vej, Aalborg Øst. 1-1991/4

© ADAM MORIK

IT-Universitetet, Henning Larsens Tegnesteue. Rued Langaards Vej, København. 6-2004/471

2011

Statsminister Lars Løkke Rasmussen (V) udskrifter folketingsvalg. Et af valgets helt overordnede temaer er den økonomiske politik, hvilket ikke mindst skyldtes den økonomiske krise, som har plaget verden siden 2008. Ved valget mister VKO-alliancen sit flertal, og Socialdemokraterne, Det Radikale Venstre og SF kan danne regering med Helle Thorning-Schmidt (S) i spidsen som landets første kvindelige statsminister.

Prime Minister Lars Løkke Rasmussen (Liberals) calls a general election. A key topic in the election is the economic policy, not least as a result of the crisis that has plagued the world since 2008. In the election, the current government coalition loses its majority, and the Social Democrats, the Social-Liberal Party and the Socialist People's Party form a coalition government with Helle Thorning-Schmidt (Social Democrat) as Denmark's first female prime minister.

KOMMENTAR COMMENT

JESPER PAGH

“Hvornår sker der noget”, kan man tage sig i at tænke, når man bladrer igennem *Arkitektur DK* fra 1983 og frem. Allerede i sidste halvdel af 70’erne begynder man at ane, at tingene ikke længere er, som de havde været i størstedelen af de foregående 20 år, og der bliver gradvist længere mellem de virkelig gode byggerier. Der sniger sig måske også et par enkelte smuttere med, men sådan må det jo nødvendigvis være, når man dokumenterer, hvad der sker, mens det sker, og tiden spiller også en rolle her (‘Stærekassen’ var jo eksempelvis i årtier et af de mest udsældte og latent nedrivningstruede byggerier i København – og så blev det fredet).

Det mest slående i en stor del af en periode på henved 20 år er imidlertid, at der med få undtagelser, tilløb og anskrig kun sker meget lidt. Det gælder ikke kun arkitekturen, men byggeriet i det hele taget. I 1983 når antallet af fuldførte etagemeter et foreløbigt lavpunkt på næsten 6 mio. – det halve af, hvad det var, da det toppede ni år før. Det er imidlertid ikke hele forklaringen på stilstanden.

Manglen på udvikling, retning og mening i arkitekturen i den periode, som Erik Nygaard betegnede som en forvirret tid, kan også ses som et udslag af den matte mæthed, som den norske antropolog Thomas Hylland Eriksen har kaldt ‘Storeulvssyndromet’: Med velfærdssamfundet har vi skabt et Paradis på jord, men er ikke lykkelige af den grund. Hylland Eriksen mener, at det ikke er byggeteknik, men selvindsigt, der forhindrer Store Stygge Ulv i at spise de tre små grise: Da det en dag endelig lykkes for ham at få grisene op i gryden og tændt op for bålet nedenunder, spørger Praktiske Gris, hvad Store Stygge Ulv egentlig har tænkt sig at lave dagen efter, nu hvor han endelig har fanget og spist dem. Og Store Stygge Ulv

indser, at det har han ingen idé om, og slipper grisene løs igen.

Hylland Eriksens påstand er, at det er sådan, vi har det i den velstående vestlige verden: Vi har fanget grisene, vi har spist dem, de smagte godt, og nu har vi ingen idé om, hvad vi skal foretage os. Der er ikke længere noget fælles projekt – ingen *burning platform*, som det hedder på projektlederdansk.

Teoretisering

Det afholder imidlertid ikke *Arkitektur DK* fra at blive ved med at udkomme – tværtimod stiger udgivelsesfrekvensen i 1973 fra seks til otte årlige udgivelser. I stedet for at vise bygning efter bygning, som i 60’erne og 70’erne, bliver der særligt i 80’erne og 90’erne i stigende grad skrevet en masse om det, der ikke sker – og siden hen om det, der sker. Mens der ikke bliver bygget så meget, er der masser af tid til at tænke over, hvad der mon skal bygges og hvordan, skulle det på et tidspunkt blive aktuelt igen. Det viser sig imidlertid, at på trods af, at betænkningstiden var ganske lang, førte det ikke til bedre arkitektur, da der endelig kom

have created a Heaven on earth, but it fails to make us happy. In Hylland Eriksen’s view, it is not construction technology but self-insight that prevents the Big Bad Wolf from eating the three little pigs: When the wolf finally manages to catch the pigs and is lighting the fire under the pot, Practical Pig asks him what he intends to do tomorrow, after finally catching and eating them. Big Bad Wolf realizes he doesn’t have a clue and lets the pigs go.

Hylland Eriksen argues that this describes the affluent Western world: We caught the pigs, we ate them, they were delicious, and now we don’t have a clue about what to do next. We no longer have a shared project – no burning platform, to borrow a management term.

Theory

That does not stop *Arkitektur DK*, however – on the contrary, the number of annual issues goes up from six to eight in 1973. Instead of presenting building after building, as in the 1960s and 70s, in the 80s and 90s the magazine focuses increasingly on what isn’t happening – and later, what is happening. With a lull in construction activity, there is plenty of time to consider what ought to be built and how, should it become relevant. Nevertheless, all this thinking does not appear to have benefited architecture once the hiatus is over. At times inventiveness seems to have outweighed thoughtfulness.

Perhaps the American architect Michael Speaks hit the nail on the head in a 2002 article where he described how architectural theory and practice were separated in the 1980s, and theory lost its relevance for architectural practice: “Theory was interesting, or at least not harmful when there was no work; but now that we have work we must leave thinking for later,” is how he paraphrases the attitude of the segment of the practicing architects who in the 1990s turn their back on the theory that has been founded in sociology since the 60s and 70s, but which in the 80s has become increasingly abstract – expressed for example in Peter

gang i sagerne igen. Hittepåsomheden virker til tider større end eftertænkksomheden.

Måske rammer den amerikanske arkitekt Michael Speaks hovedet på sømmet, når han i en artikel fra 2002 beskriver, hvordan arkitekturens teori og praksis i 80’erne blev adskilt, og teorien mistede sin betydning i forhold til det udførte byggeri: “Teori var interessant eller i det mindste uskadeligt, mens der ikke var noget arbejde; nu hvor der igen er noget at lave, må vi vente med at tænke til senere”, lægger han ordene i munden på den del af de praktiserende arkitekter, som i 90’erne vender sig bort fra den teori, der siden 60’erne og 70’erne har været funderet i sociologien, men som i 80’erne er blevet en stadig mere abstrakt størrelse – udtrykt i bl.a. Peter Eisenman og dekonstruktivismens flirten med Derrida og andre, hvis teori ikke umiddelbart tilbyder meget i forhold til at tegne en god toværelses lejlighed eller en velfungerende badeværelsesplan.

Tematisering

Når man ser på arkitekturens og samfundets udvikling igennem *Arkitektur DK*, er der mange tråde, som filtreres sammen: samfundets udvikling i almindelighed og arkitekternes svar på de heraf følgende spørgsmål, naturligvis, men den redaktionelle udvælgelse, præsentation og behandling af tidens byggerier spiller også en væsentlig rolle i det samlede billede. Da der var

Eisenman’s and deconstructivism’s flirt with Derrida and others whose theories might seem to have little to offer someone in terms of designing a good two-bedroom apartment or a practical bathroom layout.

Themes

The representation of architecture and society in *Arkitektur DK* brings together many lines of development. Naturally, a key focus is the development of society at large and the architects’ response to the questions that this produces, but the editorial selection, presentation and treatment of contemporary architecture also play a key role for the larger picture that emerges. When there were many new quality projects to choose from there was a fairly consistent practice of going out to examine the project on site once the buildings were completed, and the occupants had begun to use it; the projects were then typically featured in the magazine within a year or two. From the 1980s, however, new editorial formats emerge that are better suited to conveying the sparse material and putting it into perspective.

Thus, theme issues become a recurring phenomenon, including such topics as communal living (6-1984), culture centers (3-4/1991), sports facilities (6-1994), daycare facilities (5-1999), senior homes (7-1999) etc. The thematic presentations apply a wider scope, covering periods of up to ten years and including projects that have not been – and never will be – built. On the other hand, this approach makes it easier to see common formal features within a given project type.

Ideals

Paradoxically, some of the most interesting work in the 1980s and 90s come from architects whose projects are never realized but who participate frequently in competitions. This category of architect barely exists today: architects who, based on studies and perhaps research at the School of Architecture, run kitchen-table companies that do not design carports

masser af godt nyt byggeri at vælge imellem, var der en nogenlunde klar linje i, at man tog ud og så på sagerne, når husene var bygget færdige og taget i brug, og så blev de som oftest vist i magasinet inden for et år eller to. Fra 80’erne og frem udvikles imidlertid nye redaktionelle formater, som i højere grad kan formidle og perspektivere det sparsomme stof.

Der kommer således løbende tema-numre, som samler op på f.eks. bofællesskaber (6-1984), kulturhuse (3-4/1991), sportsfaciliteter (6-1994), daginstitutioner (5-1999), ældreboliger (7-1999) o.l. Det betyder, at tiden, som arbejderne formidles i, bliver forskudt. Der bliver samlet op på perioder på op til ti år, og der bliver vist projekter, som ikke er – og aldrig bliver – bygget. Til gengæld kan man i højere grad end tidligere se formelle fællestræk inden for den samme type af projekter.

Idealisering

Noget af det mest interessante i 1980’erne og 1990’erne kommer paradoksalt nok fra dem, som aldrig får bygget, men som flittigt deltager i konkurrencer; en arkitekttype, som ikke længere findes på samme måde: de, som med udgangspunkt i undervisning og evt. forskning på arkitektskolen driver køkkenbordstegnestue, hvoraf der ikke udspringer carporte og tilbygninger til naboens hus, men nogle af de mest eksperimenterende og grænsesøgende forslag til større og mindre, offentlige konkurrencer. Hvordan mon det var blevet, hvis Cort Ross Dinesen & Birgit Skovfoged Østergaard (8-1994/492), Knud Fladeland Nielsen (3-1996/152) eller Kent Martinussen’s Studio Chiasmos (1-1998/40) havde vundet en projektkonkurrence og bygget i stedet for, som Kim Dirckinck-Holmfeld beskriver det, at være henvist til den evige andenplads efter langt mindre originale, men i stedet snusfornuftige vindere?

Kommercialisering

Hvad der bliver bygget, og hvad der ikke bliver bygget og med hvilket resultat, hænger selvfølgelig også sammen med, hvem bygherren er, og hvilke

and extensions for their neighbors’ houses but instead create some of the most experimenting and groundbreaking proposals for small and large public competitions. What would have happened if Cort Ross Dinesen & Birgit Skovfoged Østergaard (8-1994/492), Knud Fladeland Nielsen (3-1996/152) or Kent Martinussen’s Studio Chiasmos (1-1998/40) had won a project competition and built rather than always coming second, as Kim Dirckinck-Holmfeld describes it, losing out to far less original but safe and pedestrian winners?

Commercialization

Naturally, what is built and what is not built, and with what results, also depends on the client and on the requirements and expectations that frame the project. As in the period from 1957-1982, about one third of what is presented in 1983-2012 is residential architecture. But while the assignments in the former period mainly involve social housing for housing corporations or single-family homes – that is, they are either buildings for various conceptions of community or for a private client with a personal interest in architectural quality – in the more recent period the situation is different. The projects are smaller, and increasingly often they are commissioned by private developers who are looking to sell or rent out the property.

The same applies to commercial projects,

krav og forventninger der stilles i den anledning. Ligesom i perioden fra 1957-1982 er ca 1/3 af det, der vises i perioden 1983-2012, boliger. Men mens opgaverne i den første periode primært er almennyttigt byggeri for boligselskaberne eller enfamiliehuse – altså enten byggeri for varierende former for fællesskab eller for en privat bygherre med egen interesse i arkitektonisk kvalitet – så er situationen en anden fra 1983 og frem. Bebyggelserne er mindre, men de er også i langt højere grad for private ejendomsudviklere – enten til udlejning eller med videresalg for øje.

Det samme gør sig gældende for erhvervsbyggeriet, hvor investorer, som ikke selv skal bo i bygningerne, oftere er bygherrer. Det skaber en anden type arkitektur, som rummer nogle interessante, men ikke nødvendigvis udpræget frugtbare paradokser: På den ene side kan et kontorbyggeri til udlejning ikke tilpasses den virksomhed, som skal have det som sit hjemsted; man må tegne nogle mere generelt anvendelige rum. På den anden side må man – uden at kunne tage den enkelte virksomhed i betragtning – skabe nogle spektakulære byggerier, som kan virke som reklameskilt for udlejer og identifikationsskaber for de fremtidige lejere.

Globalisering

I den globale konkurrence mellem verdens storbyer, som for alvor bliver tydelig i løbet af 1990'erne opstår der et decideret marked for arkitektur med sine egne krav, forestillinger og værdibegreber.

Den hollandske kunsthistoriker og arkitekturkritiker Hans Ibelings beskriver fænomenet som en realisering af modernismens International Style. Men i stedet for at bunde i en idé om, at det, der var det bedste ét sted i verden, også måtte være det bedste alle andre steder, så eksisterer The International Style nu som “en skefuld Ando, en skefuld Hadid, en skefuld Foster, en skefuld Gehry, en skefuld Nouvel” – som Jens Kvorning i *Arkitektur DK 2-2010* beskriver det, mens han spørger, om arkitekterne ubevidst er med til at skabe et sammenhængende globalt system af korridorer og rum, som kan bringe den veluddannede middelklasse omkring

i verden uden at møde noget ubehageligt eller anstødende.

Arkivering

Før det forrige århundredeskifte revolterede nationalromatikerne imod den internationale eklekticisme og argumenterede for en national forankret byggeskik, som senere blev fejlet af bordet af nyklassicisterne, som både blev udfordret af og flød sammen med de funktionelle modernister, som så blev svaret igen af både postmodernisterne, en kort genkomst af en ny slags klassicisme, nu kaldet neo-rationalisme – og en ny regionalisme.

Det kan vi konstatere, fordi det er veldokumenteret, hvad der er blevet tegnet, bygget, sagt og skrevet igennem mange, mange år. Nogle gange kan man godt undre sig over, hvorfor man er blevet ved med at udgive *Arkitektur DK*, men så: “Endelig sker der noget”, som Merete Ahnfeldt-Møllerup skriver i sin omtale af Dorte Mandrups ombygning af Vandflyverhangaren og Kvartershuset til Holmbladsgadekvarteret (7-2001/418). Og det kunne man jo ikke vide, hvis ikke man vidste, at der i lang tid ikke rigtig var sket noget. Selv om tolkningen af det foreliggende materiale altid vil være subjektiv og spændt ud i en svært gennemskuelig sammenhæng af tid, rum og sted, er vi helt afhængige af, at der foreligger et materiale overhovedet.

Imens denne og den forrige udgave af *Arki-*

which are increasingly commissioned by investors who do not intend to occupy the buildings themselves. That produces a different type of architecture, characterized by certain interesting but not necessarily very fruitful paradoxes: On the one hand, an office building for rental purposes cannot be customized to meet the needs of the particular occupant; it has to offer more general-purpose spaces. On the other hand, it is necessary – without the benefit of creating something for a specific company – to create spectacular buildings that will serve as billboards for the rental agency and help promote the corporate identity of the future tenants.

Globalization

In form and presentation, architecture too is globalized, and the global competition among the cities of the world, which is quite evident in the 1990s, creates a market for architecture characterized by its own demands, concepts and notions of value.

The Dutch art historian and architecture critic Hans Ibelings describes this phenomenon as a realization of the modernist International Style. But instead of ascribing to the notion that what was optimal in one part of the world would also be optimal everywhere else, with industrialization making it possible to replicate the ideal solution to the benefit of the

world, The International Style is now “a spoonful of Ando, a spoonful of Hadid, a spoonful of Foster, a spoonful of Gehry, a spoonful of Nouvel” – as Jens Kvorning puts it in *Arkitektur DK 2-2010* while he wonders whether architects are unconsciously contributing to the creation of a comprehensive global system of corridors and spaces which can bring the members of the well-educated middle class around the world without confronting anything uncomfortable or offensive.

Archives

Before the turn of the 19th into the 20th century, the Danish national romanticists revolted against the international eclecticism, arguing in favor of a nationally anchored building tradition that was later rejected by the neo-classicists, who themselves were both challenged by and fused with the functional modernists, who in turn were challenged by a brief revival of a sort of classicism, now called neo-rationalism – and by a new regionalism.

We know this because it is well documented what was designed, built, said and written over a long, long period. At times, one might wonder why *Arkitektur DK* continued to be published, but then, “Finally, something happens,” as Merete Ahnfeldt-Møllerup writes in her piece on Dorte Mandrup’s conversion of the Seaplane Hangar and the neighborhood center Kvartershuset for the Holmbladsgade neighborhood (7-2001/418). And the only way one can know that is if one knows that for a long time, very little had happened. Although any interpretation of the existing material will by necessity be subjective and framed by a complex context of time, space and place, we would get nowhere without having access to documentation in the first place.

While this and the previous issue of *Arkitektur DK* were being prepared, two of the leading contributors to both the magazine and to architecture history as such passed away: photographer Keld Helmer-Petersen (b. 1920) and art historian Hakon Lund (b. 1928). Helmer-Petersen had

tektur DK er blevet til, er to af de store bidragydere til både magasinet og arkitekturhistorien som sådan, fotografen Keld Helmer-Petersen (f. 1920) og kunsthistorikeren Hakon Lund (f. 1928) gået bort. Helmer-Petersen kunne som få skabe netop de billeder fulde af varme farver, der skulle til for at understrege, at redaktionen syntes, at Fællestegnestuen forstod at skabe hjemlighed i f.eks. Solbjerg Have (7-1980/261), og den isnende, fremmedgørende kulde, der skulle til for at gøre det lige så forståeligt, at Halldor Gunnløgssons og Jørn Nielsens højhus på Præstevænget i Ballerup (4-1964/246) næppe var skabt med menneskelivet for øje. Samtidig kunne Lund med udgangspunkt i sin stilling som leder af Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger minde om, hvilken sammenhæng, historie og tradition, man arbejdede sig ind i, når der f.eks. byggedes til Det Kongelige Bibliotek (8-1999/462).

I en tid, hvor det ikke er på mode at se sig over skulderen, men i stedet skue mod Danmark i 2050, er det sikkert meget bagstræberisk at begynde at argumentere for vigtigheden af arkiver og tilgængeligheden og eksponeringen af et sted som tegningssamlingen. Men hvis ikke vi plejer vores fælles hukommelse, risikerer vi at starte forfra igen og igen med indbygget risiko for også at begå de samme fejl igen og igen. Der er meget at lære af historien.

Ansvar

Indre spændinger i faget til trods kommer den største trussel ofte udefra. Der er meget få andre end arkitekter, som for andet end oplevelsens skyld, og når de bliver mindet om det, anser arkitektur for at være vigtigt som noget i sig selv. Når det gælder kulturarv, noget der kan brande en by eller nationen, gavne byggeriets eksport eller evt. i en snæver vending løse nogle sociale problemer i en boligbebyggelse, kan de fleste være med, i det omfang, de er overbevist om, at det er nyttigt. Arkitekturen i sig selv er det imidlertid meget få udover arkitekterne selv og deres nærmeste, der bekymrer sig om.

a unique ability to create exactly the photos, full of warm tones, that were needed to illustrate the editors’ point that Fællestegnestuen had managed to create a homely atmosphere in Solbjerg Have (7-1980/261), for example, or the crisp, alienating chill needed to make it equally obvious that Halldor Gunnløgsson and Jørn Nielsen’s high-rise on Præstevænget in Ballerup (4-1964/246) lacked a certain human quality. And Lund was able to draw on his position as head of the Collection of Architectural Drawings at the Royal Danish Academy of Fine Arts in outlining the context, history and tradition involved in creating the extension of the Royal Library (8-1999/462).

At a time when looking over one’s shoulder is not nearly as trendy as fixing one’s gaze at Denmark by 2050, it is probably quite reactionary to hold forth on the importance of archives and of the accessibility and exposure of a place such as the Collection of Architectural Drawings. But unless we nurture our common memory we risk having to start over time and again with the inherent risk of also having to make the same mistakes time and over again. History has much to teach us.

Responsibility

Despite internal tensions in the profession, the main threat often is external. Apart from architects, few people consider architecture impor-

At der er en tæt sammenhæng mellem vores sociale og fysiske verden, er der imidlertid ingen tvivl om, hvis man f.eks. spørger en sociolog som amerikanske Richard Sennett. Det er arkitekterne, der har evnen til at forme vores fysiske omgivelser, og med det følger også et ansvar. Ikke et individuelt ansvar, som kan pålægges den enkelte arkitekt i hver en streg, der tegnes, men et fælles ansvar.

Arkitektur DK har i mere end 55 år bidraget til forvaltningen af dette fælles ansvar igennem formidling og kritik af samtidens praksis. Det er foregået i tæt samarbejde med fagets øvrige parter – tegnestuer, organisationer og institutioner – som også i fremtiden forhåbentlig vil stå sammen om, at en fortsat diskussion af, hvordan arkitekturen bidrager til at udvikle vores velfærdssamfund, kan finde sted.

Nok har vi i Danmark spist langt flere grise end Den Store Stygge Ulv, men mætheden varer ikke evigt.

Tak til Martin Keiding for sparring og støtte i udarbejdelsen af dette nummer af Arkitektur DK og inspiration til kommentaren her, og tak til alle, som igennem årene har redigeret, kommenteret og analyseret, så det på kort og lang afstand af begivenheder og bygninger er nogenlunde enkelt at danne sig et overblik over, hvordan tingene hang og hænger sammen.

tant in itself except as a form of cultural experience and then only when they are reminded of it. Most people would concede its importance as a cultural legacy, a means of branding a city or a nation, a way of benefiting construction industry exports or perhaps as a quick fix for social issues in a residential area, to the extent that they believe it makes a difference. Architecture in itself, however, is of interest to few apart from the architects themselves and their closest circle.

The close relationship between our social and physical environments is undisputable, however, according to sociologists, for example Richard Sennett (USA). Architects have the ability to shape our physical environments, and with this ability comes a responsibility. This is not a personal responsibility that rests on the shoulders of the individual architect in every line they draw but a shared responsibility.

For more than 55 years, *Arkitektur DK* has contributed to handling this shared responsibility by presenting and critiquing contemporary practices. This has taken place in a close collaboration with the other parties in the field – architectural firms, organizations and institutions – who will hopefully continue to contribute to an ongoing discussion about how architecture helps develop our welfare society and remain sustainable in the time to come.

Denmark may have wolfed down far more pigs than the Big Bad Wolf, but sooner or later we’ll get hungry again.

I would like to thank Martin Keiding for his sparring and support in preparing this issue of Arkitektur DK and for providing inspiration for this commentary. My thanks also go to everyone who has edited and provided commentaries and analyses over the years; their effort makes it possible to form an impression of developments regardless of the distance to buildings and events in time and space.

21st

THE WORLD WILL NOT GET BETTER ON ITS OWN

For more than 100 years, the Danish Architectural Press has documented contemporary Danish architecture, design and planning. In good times and bad times, in war and peace, we have witnessed and discussed the interdependency between the social and material aspects of our society and daily life.

With the magazine *Arkitektur DK* we were there right after World War II when the time had come to take the Danish welfare society to a new level – as a social model and in the form of brick and mortar. And we are here today, when expectations of the continued development of the welfare state run equally high, but with a stronger emphasis on the global, environmental and financial issues than perhaps ever before.

Therefore in the autumn we relaunch *Arkitektur DK* as a platform with a strong international orientation as a source of inspiration for our view of the role of architecture and design in the ongoing development of society.

We call it *21st* and it is a magazine, a website, lectures and symposiums aimed at architects, designers, planners, politicians, civil servants, organizations and businesses as well as students, researchers, journalists and writers, preoccupied with the development of society.

The main content will be cases, interviews and analyses of the social, political, economic and material correlation between products, services, buildings and ideas empowering people to partake in a more just and democratic development of the world.

Sign up to our mailing list to be the first to learn more and receive a free copy of the first issue of the printed magazine:

www.21stmagazine.com